

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Meşrutiyet Cad. Bayındır Sk. No: 55 • Kızılay/ANKARA
Tel: (312) 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex: 43 433 tdvk tr. • Fax: (312) 417 00 09

Yayın No: 150
Türk Halk Klasikleri Serisi: 2

ISBN 975-389-153-9
94.06.Y.0005.150

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

Kayıt No: 150
E. İsmail

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 150

« CİNDENİ ER »

YUNUS EMRE

RİSÂLETÜ'N-NUSHİYYE

Prof. Dr. Umay GÜNAY
Yrd. Doç. Dr. Osman HORATA

ANKARA / 1994

Eğitimi Amaçlı Çoğaltılmıştır

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	VI
ÖNSÖZ	VII
I. BÖLÜM: Yunus Emre ve Türk Edebiyatındaki Yeri	1
A. Türk Kültürü Açısından Yunus Emre (Umay GÜNAY).....	3
B. Risâletü'n-Nushıyye Üzerinde Bir Değerlendirme (Umay GÜNAY).....	33
C. Risâletü'n-Nushıyye'nin Tahlili (Osman HORATA)	51
II. BÖLÜM: Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla Risâletü'n- Nushıyye	93
A. Nüshaların Tanıtılması ve Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Metot	95
Risâletü'n-Nushıyye	100
BİBLİYOGRAFYA	198

Bu kitap;
Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nun
28.04.1993/14-f sayılı kararıyla yararlı görülmüş ve
Mütevelli Heyeti'nin;05.05.1993/592-1/a sayılı
kararıyla basılmıştır.

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Birinci Baskı: Ağustos 1994, 3.000 Adet

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
Ank. : Ankara
B : Yunus Emre Dîvanı, Bursa İl Halk Küt., Eski Eserler Böl. 882
bkz. : bakınız
c. : cilt
F : Yunus Emre Dîvanı, Süleymaniye Küt. Fatih Böl., 882
İst. : İstanbul
K : Yunus Emre Dîvanı, Karaman Nüshası, Millî Küt. MFA A 4764.
Küt. : Kütüphâne
N : Yunus Emre Dîvanı, Nuruosmâniye Küt. No. 4904.
vr. : varak
Y : Yunus Emre Dîvanı, Süleymaniye Küt., Yahya Efendi Nüshası, Hacı Mahmud Ef. Böl. 3480.
yz. : yazma

ÖNSÖZ

1991, Yunus Emre'nin ölümünün 750. yıldönümü sebebiyle, bütün dünyada "Yunus Emre Sevgi Yılı" olarak kutlandı. Türkiye'de ve dünyada Yunus Emre'yi tanımak ve tanıtmak üzere çok çeşitli toplantılar ve yayınlar yapıldı. Bir felsefeye dayalı kültür birikimini temsil eden, derinliğe sahip pek çok şair ve yazarla ilgili değerlendirme ve yorumlarda olduğu gibi; Yunus Emre'nin kişiliği ve eserleri de bu konuda çalışan ve konuşanların kendi ilgi alanları, kabul, eğilim ve idrakleri ölçüsünde, bazen birbirinden çok farklı ve uzak veya yalnızca bir faktöre bağlı olarak, bazen daha bütünleyici ve gerçekçi değerlendirme ve tespitlerle dile getirildi. Bu konuda görüş ifade edenlerin, insanlığın, Türklüğün veya müslümanlığın olumlu bir niteliğini Yunus'ta bulması, bence ortak noktayı teşkil ediyordu. Güzel ve iyide birleşmenin, uzlaşmak ve paylaşmak için yeterli asgarî müşterek olduğunu düşünüyorum.

Yunus Emre'ye tahsis edilen 1991 yılının amacına ulaşip ulaşmadığı veya böyle yılların amaçlarının sınırının ne olabileceği her zaman tartışılabilir. Bana göre, "Yunus Emre Yılı" bu alanda çalışanların, yapılanları ve yapılacakları gözden geçirmeleri açısından teşvik edici olmuştur. Elinizdeki bu eser de "1991 Yunus Emre Sevgi Yılı"nda yaptığımız çalışma ve katıldığımız toplantılar sonucunda edindiğimiz intibaların et-

kisiyle, duyulan bir ihtiyacı karşılamak üzere hazırlanmıştır.

Risâletü'n-Nushıyye, Yunus Emre'nin Dîvanına göre, üzerinde fazla çalışılmayan ve edebiyat tarihlerinde "kuru, didaktik" sıfatlarıyla vasatın altında bir mesnevî olarak nitelendirilerek ihmal edilen bir eserdir. Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın, Türk medeniyeti ve insan tipleriyle ilgili çalışmalarında, bu esere dayalı dikkat çekici inceleme ve yorumları pek çok araştırmacı gibi, beni de çok etkilemiş ve yönlendirmiştir. Bu sebeple Yunus Emre yılı için hazırlamam gerekli incelemeler için çalışmalarımı *Risâletü'n-Nushıyye* üzerinde yoğunlaştırdım. Bu mesnevîyi önce bugünkü Türkçeye çevirdim. Bu metne dayanarak hazırladığım bildirimler, sunulduğu toplantılarda fevkalâde ilgi gördü. Dinleyenler Türkiye Türkçesine çevrilen bu metnin mutlaka yayımlanarak kabalık okuyucu kitlelerine ulaşmasının yararı ve gerekliliği konusunda beni ikna ettiler.

Meslek hayatımda, metin yayınlamayı dâima çok dikkat isteyen, ciddî bir sorumluluk olarak nitelendirdim. Zaman zaman meslektaşlarımla, yayımlanan eski metinlerdeki okuma ve yorum hataları ile ilgili tartışmalarda, bu türlü çalışmalar ekip hâlinde yapılırsa hatalar en aza indirilebilir, daha iyi ve güvenilir sonuç alınabilir, görüşünü savundum. Bu sebeple *Risâletü'n-Nushıyye*'yi yayınlamağa karar verdiğimde, ikinci göz olarak, Yunus Emre üzerinde çalıştığını bildiğim genç meslektaşım Yrd. Doç. Dr. Osman Horata ile birlikte bu metni tartışarak hazırlamayı plânladım.

Kitabın I. bölümünde, Yunus Emre'nin, çağı, dayandığı kültür birikimi, inanç sistemi ve eserleri hakkında genel değerlendirmelerimizi ihtiva eden benim ve Dr. Horata'nın birer çalışması yanında, *Risâletü'n-Nushıyye*'de öngörülen insan tipinin ve dünya görüşünün Türk hayatına katkılarını açıklamaya çalıştığım bir bildirim yer almaktadır. Yazıların kendi bütünlüğü içinde, gerekli bazı açıklama ve bilgiler üç yazıda da

tekrarlanmaktadır. Bu tarafımızdan da kusur olarak nitelendirilmekle beraber yazıların bütünlüğünü bozmamak için değiştirme yapılmamıştır. *İlmî çalışma yapanların pekçoğu, bitmiş araştırma ve yazılardan hareketle yeni kompozisyon yaratmanın zorluktan öte yenilmesi mümkün olmayan bir bıkkınlık duygusuyla gerçekteşmediğini bilirler. Bu sebeple tekrarları okuyucunun hoşgörüsüne bırakıyoruz.*

Yrd. Doç. Dr. Osman Horata'nın, Yunus Emre'ye ve eserlerine bakışı, değerlendirme ve dikkatleri bazı noktalarda benden farklıdır. Farklılık, ilimde, sosyal hayatta, tabiatta olduğu gibi zenginliğin ifadesidir, anlayışıyla Yunus Emre'nin farklılıkları birlikte görmek prensibini bağdaştırarak çalışmalarımızı biraraya getirdik. Bu çalışmanın grup çalışma ve araştırmalarının yaygınlaşmasına bir başlangıç teşkil etmesini diliyorum.

Çalışmanın II. bölümünde, Fâtih nüshası esas alınıp, açık bir şekilde eksik ve hatalı olan yerlerde diğer nüshalara bakılarak hazırlanmış olan metin, bugünkü Türkçeye çevirisiyle yanyana verilmiştir. Böylelikle hem ihtisas sahibi hem de bu konuda bilgi edinmek ve *Risâletü'n-Nushıyye*'yi tanımak isteyen okuyuculara bu yolla yardımcı olmanın yararlı olacağını düşündük.

Yunus Emre'nin eserlerinde estetik bir şekilde dile getirilen, çevresiyle uzlaşabilen, paylaşabilen, sağlıklı iletişim kurabilen, kendi kendine yeten ve çevresiyle barışık yaşayabilen insan olma yollarını ve gereğini öğrenmeye, insanın her çağda ihtiyacı vardır. Sevgiden çok söz edilip sevgisizliğin yaşandığı şu yıllarda, içgüdülerle sevgilerin yaşanamayacağını bilinmesinde yarar var, diye düşünüyorum. Sevgi ve saygıya dayalı âhenkli, sağlıklı ilişkiler için öncelikle yetişkin ve olgun insan kişiliğine sahip olmak gereklidir. Bu da emek harcayarak eğitim ve öğrenimle kazanılır. XXI. Yüzyılda kurulması beklenen ve istenen, yeni çağdaş Türk medeniyetinin doğuşunda, farkları zenginlik olarak görebilen, bir söz ile "ağulu aşu yağ ile bal" edebilen, yeni ve gerekli bilgileri, eserleri üretebilen, dün,

bugün, yarın arasındaki bağı görebilen; değişmeyi, yozlaşma ve terketme değil gelişme anlamında yaşayabilen; yeteneklerini milletlerin dolayısıyla insanlığın yararına kullanabilen örnek ve standart insan tiplerinin oluşmasında, Yunus Emre'nin sıcak, estetik ve öğretici *Risâletü'n-Nushıyye*'sinin ve benzeri eserlerimizin de yol gösterici olduğuna inanıyorum.

Bu kitabın hazırlanmasında yardım ve katkılarından dolayı *Dr. Osman Horata*'ya ve basılmasına imkan sağlayan Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu mensuplarına teşekkür ederim.

Prof. Dr. Umay GÜNAY

AL-TÜRK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN
YUNUS EMRE

I. BÖLÜM
YUNUS EMRE VE
TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ

A. TÜRK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN YUNUS EMRE

Türk düşüncesinin ve edebiyatının zirve şahsiyetlerinden biri de Yunus Emre'dir. Yunus Emre'yi tanıtmadan önce, kısaca başlangıcından itibaren Türk Dili ve Edebiyatı'nın Yunus'un yaşadığı çağa kadar gelişmesini değerlendirmenin yararlı olacağı kanaatindeyim.

Türkçe, Ural-Altay dil grubunun Altay koluna dahil bir dildir. Türklerin tarihine paralel olarak Türkçe'nin yayıldığı coğrafi alan çok geniştir. Bugünkü Moğolistan'dan, Karadeniz'in kuzeyine, Balkanlar'a, Doğu Avrupa'ya, güneyde Anadolu ve Irak, Kuzey Afrika'nın bir bölümünü içine alan geniş bölgede Türkçe konuşan Türk halkları yaşamaktadır. Gerek tarihî gelişimi, gerekse coğrafi yayılımı açısından Türkçe pek çok lehçe, şive ve ağız farklılıkları göstermektedir. Orhun, Uygur ve Karahanlı devirlerini içine alan ve XIII. asra kadar süren Türkçe'nin ilk devresine "Eski Türkçe" adı verilir.

Selçuklu Hanedanı etrafında toplanan Oğuz Türkleri'nin XI. asırda, önce Horasan, İran ve Azerbaycan'a, sonra Irak, Anadolu ve Suriye'ye gelmeleri Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir. XI-XII. asırlar arasında Azerbaycan, Anadolu ve bugünkü Irak ile Suriye sınırları içinde kalmış bulunan bu ülkelerin kuzey bölgeleri, Türklerin ikinci anayurdu haline

geldi. Birinci anayurt olan Türkistan'dan uzakta kalan ve yeni siyasî birlikler içinde toplanan Oğuz Türkleri, XIII. asırda kendi konuşma dillerini yazı dili haline getirdiler. Böylece Azerbaycan, Irak, Suriye ve Anadolu'da, daha sonra Adalar'da Balkanlar'da ve Kuzey Afrika'da kullanılan ve günümüze kadar uzanan "Batı Türkçesi" meydana geldi. Türkistan'da ise "Eski Türkçe" bazı küçük değişikliklere uğrayarak devam etti. Batı Türkçesi kendi içinde birbirini takip eden ve birbirine geçmiş bulunan üç devreye ayrılmaktadır. Bu devrelerden birincisi, XIII-XV. asırlar arasında iki asır devam eden Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlıların kullandıkları, "Eski Anadolu Türkçesi" denilen yazı dili devresidir. Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesi'nin oluş ve kuruluş dönemidir. Yunus Emre'nin de şiirlerinin dili olan Eski Anadolu Türkçesi arkaik özelliklerin büyük bir bölümünü muhafaza etmekle birlikte, Arapça ve Farsça unsurlar bu dönemde Türkçe'ye girmeye başlamıştır.

Türk dilinin tesbit edilebilen en eski yazılı metinleri VII. asrın sonlarına ve VIII. asrın ilk yarısına aittir. Dikili taşlar üzerine Köktürk harfleriyle kazınmış bulunan bu yazıtlardan itibaren Türkçe aralıksız olarak izlenebilmektedir. VIII. asırda taşlara yazılmış Köktürk ve Uygurlar'a ait çok sayıdaki yazıt yanında Uygurlar'ın tarım havzasındaki Turfan ve Hoca'da meydana getirdikleri kâğıt üzerine elle yazılmış veya tahta harflerle basılmış pek çok metin vardır.

720'de Tonyukuk, 732'de Kültiğin, 735'de Bilge Kağan adına dikilen Orhun Anıtları, gerek muhtevaları, gerekse mükemmel dil ve üslûplarıyla Türk Dili ve Edebiyatı'nın ve tarihinin şaheserleri arasında yer almaktadır. Köktürk yazısı ile yazılan yazıtlarda, Türkler'in tarihî başarı ve başarısızlıklarının sebepleri anlatılmakta, gelecek nesillere öğütler verilmektedir.

745 yılında Köktürk hâkimiyetine son vererek yeni bir devlet kuran ve yerleşik hayatta geçen Uygurlar, Orta Asya Türk Kültürü'nün gelişmesinde ve yayılmasında büyük rol oy-

namışlardır. Uygurlar, abidelere kazınmış edebiyat yanında kâğıda yazılmış edebiyata da sahiptirler. Bu dönemde, Köktürk yazısı terk edilmiş ve Sogdat yazısından geliştirilmiş Uygur yazısı kullanılmıştır. Budizm'le ilgili "8 Yükme", "Prens Kalayanamkara ve Papamkara" isimlerini taşıyan metinler de Türkçe'nin işlenmiş bir edebiyat dili olduğunu gösteren örneklerdendir. Uygurlar'a ait şiir örneklerinin hece vezni ve üçlük ve dörtlüklerle yazıldığı ayrıca şiirlerde, şairlerin isimlerinin bulunduğu görülmektedir.

Hunlardan beri Büyük Türk Hakanlığı'nın merkezi Orhun Bölgesi iken, 840 yılında Kırgızlar'ın, Uygur Hanedanı'na son vermesiyle devletin merkezi Doğu Türkistan'a kaymıştır. Yağma, Karluk, Çiğil, Tohsi gibi Türk boylarına dayanan Karahanlı Hanedanı da Doğu Türkistan'ın batısında, Balasagun, Tıraz ve Kaşgar şehirlerinde büyük Türk Kağanlığı'nı devam ettirmişlerdir. Uygurların Mani ve Buda dinleri etrafında yeni bir medeniyet dairesi içinde yeni bir edebiyat meydana getirmelerinden sonra Uygur yazısı kullanılmaya başlandı. Karahanlılar'ın üçüncü hükümdarı Satuk Buğra Han, X. asrın ortalarına doğru İslâmiyet'i Türk Devleti'nin resmî dini haline getirdi. İslâm dinine ait kavramlar, Türk diline ve dille birlikte düşünce ve edebiyat hayatına girmeye başladı.

Yazılı örneklerinin bugüne kadar tesbit edilmemesine rağmen 1000 yıllarında İslâmî Türk Edebiyatı'nın kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072 yılında yazılmaya başlanıp, 1077 yılında tamamlanan Karahanlı devri Türk Edebiyatının ilk örneklerini ihtiva eden Divanü Lûgati't-Türk, Türk Dili'nin ilk sözlüğüdür. Karahanlı ve İslâm devri Türk Edebiyatının ilk büyük eseri olan Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacip tarafından Balasagun'da 1069 yılında yazılmıştır. Kutadgu Bilig, mesnevi tarzında kaleme alınmış 6645 beyitlik bir siyâsetnamedir. Gene bu dönem eserlerinden Atabetü'l-Hakâyık XII. asrın ilk yarısında, Yükneklî Edib Ahmed

Bin Mahmud tarafından yazılmış manzum ahlâk kitabıdır. XII. asırda yaşayan, ilk İslâmî Türk tarikatı Yesevîliğin kurucusu olan Türk sufisi Ahmed Yesevî'nin hikmetleri de Karahanlı Türk Edebiyatı ürünlerindedir. Ahmet Yesevî, Şeyh İbrahim ile Şeyh Mûsa kızı Ayşe'nin oğlu olarak Batı Türkistan'ın Sayram kasabasında doğmuştur. Ahmet Yesevî, Şeyh Arslan Baba'nın himâyesinde ilk tahsilini tamamladıktan sonra Buhara'ya gitmiştir. Buhara'da Şeyh Yusuf Hamedânî'ye intisap etmiş, şeyhin ölümünden sonra onun tavsiyesine uyarak Yesi şehrine dönmüştür.

Türkler arasında İslâm tasavvufu, Batı'daki ferdî uygulamalardan farklı olarak pratikte ve bilhassa hayatta da uygulanabilir bir anlayış haline gelmiştir. İslâmiyet'e dayalı olarak kurulan ruh ve nefis terbiyesi anlayışına İslâm tasavvufu denilmiştir. Ahmed Yesevî, tasavvufu kendi adıyla anılan tarikatı vasıtasıyla Sirderya, Taşkent, Seyhun çevrelerinde yaşayan göçebe Türkler'e öğretmiştir. Tasavvufun ve beraberinde gerekli İslâmî bilgilerin kolaylıkla benimsenmesinde "Hikmet" adı ile anılan şiirler etkili olmuştur. Yesevîlik tarikatı, Türkler arasında doğup bu çevrede geliştiği için Türk gelenek ve kabulleriyle şekillenmiştir. İslâm tarikatlarının hepsinde olduğu gibi Yesevîlik de öncelikle Kur'an'ı ve hadisleri bilmeyi ve uygulamayı öngörür; bu eğitim tamamladıktan sonra İslâmî ruh terbiyesi olan tasavvufun prensipleri vasıtasıyla Tanrı'ya ulaşma yolunda gayret sarfedilir. Bu yolda ilerlemede öncelikle insanın zaaf ve kötü huylarından arındırılarak kişiliğinin olgunlaştırılmasına çalışılır. Tanrı'nın lûtfunu sergilediği bu dünyanın imtihan yeri olduğu her an hatırlanarak, bu dünyayı Tanrı'nın emirlerine göre yaşamak öğretilir. Ahmet Yesevî'ye ait olarak kabul edilen Divan-ı Hikmet'deki şiirlerin bir bölümünün Ahmet Yesevî derişleri tarafından yazıldığı bilinmektedir. Ahmet Yesevî, 1166 yılında Yesi şehrinde ölmüştür. Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden başlayarak XIX. asrın sonlarına 1839 Tanzimat Hareketi'ne kadar 900 yıl süren ve Anadolu Türk-İslâm medeniyeti

dairesi içinde teşekkül eden eserlerde İslâmî dünya görüşü hakimdir. Bununla beraber, Türk Edebiyatı içinde ayrı bir tarz olarak gelişen Tekke-Tasavvuf Edebiyatı başlığı altında incelenen eserler İslâmî-tasavvufî dünya görüşünün ve bu görüşün yaşama tarzı içinde uygulanma yollarını edebiyat vasıtasıyla okuyucu, dinleyici veya müridlere ulaştırma amacını taşırlar. Kendi içinde ayrıca tarikat ve zümre edebiyatlarına ayrılan Tekke-Tasavvuf Edebiyatı, XII. asırda Türkistan'da yaşamış olan Ahmet Yesevî'nin Divan-ı Hikmet isimli eseriyle başlamıştır. Bu eser Doğu Türkçesi'nin özelliklerini aksettirmesi açısından da önemlidir.

1071 Malazgirt zaferiyle birlikte başlayan ve Türkler'in Anadolu'ya göçleri sonucunda kurulan Anadolu Beylikleri, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde Türk Edebiyatı iki kolda gelişme göstermiştir. Divan Edebiyatı adıyla da anılan Klâsik Türk Edebiyatı ve Türk Halk Edebiyatı. Klâsik Türk Edebiyatı'nın kökleri İslâm öncesi Arap şiirine dayanır. Bu edebiyatı tarzı İslâmiyet'ten sonra bu dine giren çeşitli milletlerin katkısı ile önce Arapça'da, daha sonra Farsça ile Doğu ve Batı Türkçelerinde en son olarak da bugün Pakistan'ın yazı dili olan Urduca'da gelişmiştir. Türk Halk Edebiyatı ise Türkler'in ilk millî edebiyat geleneklerinin yeni kültür birikimi ve yaşama tarzı içinde şekillenmesinden ve gelişmesinden ortaya çıkmış edebiyat tarzıdır.

Bugünkü bilgilerimize göre Anadolu'da ilk edebî eserler XIII. asırda Anadolu Selçuklularının son ve Beylikler döneminin ilk yıllarında yazılmıştır. XIII. asırda Konya'da yerleşmiş olan Orta Asyalı göçmen ailesinin oğlu olan Mevlâna Celâleddin (1207-1273) bütün eserlerini Farsça yazmasına rağmen arkadan gelen nesilleri çok etkilemiştir. İslâm mutasavvıfı Mevlâna'nın, İslâm inanç, düşünce ve felsefesini işleyen ve Farsça olarak yazılan eserleri, Mesnevî, Divan-ı Kebîr, Fihi-Mâfih, Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât'tır.

Mevlâna Celâleddin'in oğlu olan Sultan Veled (1226-1312) babasının yolunu izlemiş ve Mevlîlik tarikatını kurmuş, eserlerini Türkçe ve Farsça yazmıştır. Sultan Veled şiirlerinde babası kadar başarılı olmamakla beraber, Eski Anadolu Türkçesi'nin ilk edebî örneklerini vermesi ve Mevlevîlik târikatını kurması bakımından önem taşır. Eski anadolu Türkçesiyle yazdığı şiirleri Rebabnâme ve Divan'ında bulunmaktadır. Çarhnâme isimli kaside şeklindeki sufiyane manzume yazarı Ahmed Fakih ve lâ-dinî şiirin başlangıcı sayılan bir kaside ve altı gazelin sahibi Hoca Dehhâni de XIII. asırda yaşamışlardır.

XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşanan Yunus Emre (H. 638), M. 1240-41, H. 720, M. 1320-21) çok kısa ve ana hatlarıyla özetlediğimiz işlenmiş ve gelişmiş dil ve edebiyat gelenek ve birikiminin mirasçılarındandır. Yunus Emre'nin temsilcisi olduğu tasavvufî görüşü ve bu anlayışı, tercihini açıklayabilmek için yaşadığı devrin siyasî ve sosyal durumunu da kısaca özetlemek gereklidir.

XIII. yüzyılın sonlarıyla XIV. yüzyıl başları Anadolu Tarihi'nin çok karışık ve huzursuz dönemidir. Bu dönem, Moğol akınlarıyla kurulu düzenin yıkıldığı, Selçuklu İmparatorluğu'nun içten çöktüğü, çeşitli Türk boylarının beylerinin ayaklandığı, halktan ağır vergilerin alındığı, yağmacıların saldırılarının sık yaşandığı, kuraklık ve kıtlıkla bütünleşen gerçek mânâda bir bunalım çağıdır. Bunalım çağlarında tarih felsefelerinin ağırlık kazandığı kabul edilmektedir. Bunalım çağlarında, aydınlar, tarihî devirleri anlamaya çalışırken sıradan insanlar arasında da bu konularda arayışlar yaygınlaşmaktadır. Böyle dönemlerde insanların zihinlerinde, kişinin kendisinin, ailesinin, milletin, insanlığın nereden geldiği ve nereye gittiği, nasıl ve niçini önemli problemler olarak belirlemektedir. Bunalım çağlarında ortaya çıkan tarih felsefesinin türü, kültürün hakim tipiyle bağlantılıdır. Bunalım dönemlerinde, sıkça ortaya çıkan ölüm, diriliş, yargılanma gibi so-

ruklar ilâhî kaynaklı yorumlara dayalı bir inançla cevaplandırılmaktadır. İslam Tasavvuf anlayışı, bütün bu soruları cevaplandırırken bu dünyanın geçiciliğini ve bir imtihan yeri olduğunu vurgulamış, ilahî birlikte sürekli ve sonsuz mutluluğun varlığını telkin ederek, bunalımdaki insanlara çıkış yolu olmuştur. Yunus Emre, şiirlerinde bu gerçeği dile getirmiştir:

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Velî bizim ömrümüz bir tiz bazara benzer

Her kim bu şara geldi bir lahza karar kıldı
Geri dönüp gitmeği gelmez sefere benzer

Bu şarın evvel dadı şehd ü şekerden şirin
Âhir acısını gör şol zehr-i mâra benzer

Evvvel gönül almağı hûblara nisbet eder
Âhir yüz döndürmediği acüz mekkâra benzer

Bu şarın hayalleri dürlü dürlü halleri
Aldanmış gâfilleri câz u ayyâra benzer

Bu şarda hayallerin haddi vü şümârı yok
Bu hayale aldanan otlar davara benzer

mesel: örnek, benzer, hikâye
ulu: büyük
şar: şehir
lahza: an
şehd ü şeker: bal ve şeker
âhir: sonra
zehr-i mâr: yılan zehiri

hûb: güzel
nispet etmek: kıyaslamak, bağlı ve ilgili
âcuz-ı mekkâr: hileci, aldatıcı
yaşlı çirkin cadı
câzu-yı ayyar: saldırgan cadı
haddi vü şümârı: sınırı ve sayısı

Bu şârın sultanı var cümleye ihsânı var
Sultanıla bilişen yoğiken vara benzer

Kendi mikdârın bilen bildi kendi hâlini
Velî dahı ışkıla evvel bahara benzer

Biçare Yûnus'ı gör derdile hayrân olmuş
Anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer

Yunus Emre'nin yaşadığı çağda Türk kültürü hem bunalım çağında hem de yeni bir oluşum dönemindedir. Bu yeni oluşumda İslâmiyetin, özellikle tasavvufun çok büyük etkisi olmuştur. Türk tarihi açısından XIII-XIV. asır yukarıda kısaca belirttiğimiz sebeplerle bir açıdan büyük bir yıkılış çağı olmakla beraber bir yandan da yeni oluşum ve fevkalade gelişmelerin yaşandığı dönemdir. Dünyanın sayılı büyük medeniyet ve kültür birikiminin yaşandığı Osmanlı İmparatorluğu da bu karmaşık dönem içinde M. 1299 yılında kurulmuştur. Yıkılışla dirilişin birarada yaşandığı oldukça ender bir dönemdir. Yunus Emre böyle bir çağın yıkılışını dirilişe yönlendiren, mânaya dayanarak çöküşü büyük bir uygarlığa döndürenlerin arasında hizmet eden bir büyük mutusavvıf şairdir.

1071'de Anadolu'nun fethiyle başlayan doğudan batıya göç, Moğol akınları ile hızlanmış, çok sayıda yetişmiş mutasavvıf, âlim, sanatkâr Anadolu'ya gelmiştir. Yeni kurulan yerleşim merkezlerinde, yeni oluşumlar başlamıştır. Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevî halifeleri, Rum abdalları adıyla anılan Anadolu gazileri, Horasan erenleri, Kalenderîler, Câmîler, sonradan Rifâî adını alan Ahmedîler yanında dini çıkar amacıyla kullananlar, devlete karşı ayaklanmalar düzenleyen Bahbalılar, Haydarîler,

velî: ama, fakat, lâkin
dahı: hem de

ışkıla: aşk ile
ihsân: bağış

Şemsiler, Anadolu'dan Suriye'ye, Mısır'a, Hicaz'a kadar uzanan alanda merkezler kurarak kendi kabulleri çerçevesinde temsilciler yetiştirerek halkı kendi taraflarına çekmeğe çalışıyorlardı. Yunus Emre ise bütün şiirlerinde farklılıkları anlayışla karşılamayı, bütünleşmeyi, hoşgörmeyi, sevmeyi öğretmeye çalışmıştır:

Hak cihâna doludur kimesne Hakk'ı bilmez
Onu sen senden iste o senden ayrı olmaz.

Dünyaya inanırsın rızka benimdir dersin
Niçin yalan söylersin çün sen dediğin olmaz

Ahret yavlak ıraktır doğruluk key yarağdır
Ayrılık sarp firaktır hiç varan geri gelmez

Dünyaya gelen geçer bir şerbetin içer
Bu bir köprüdür geçer cahiller onu bilmez

Gelin tanışık edelim işin kolayın tutalım
Sevelim sevilelim dünyaya kimse kalmaz

Yunus söziin anlarsan ma'nisini dinlersen
Sana iy dirlik gerek bunda kimse kalmaz

Daha sonraki yıllarda pek çok tarikatın doğup gelişmesinde etkili olan Yesevîlik yanında Mevlevîlik ve Bektaşîliğin kurucu

mikdar: ölçü, değer
evvel bahar: ilkbahar
kimesne: kimse
yavlak: çok fazla
key: pek, çetin

yarağ: hayırlı, yararlı iş
firak: ayrılık, ayrılma
tanışık et: danışmak, müşavere et
dirlik: hayat, sağlık

pirleri sayılan Mevlâna Celâleddin Rûmî ve Hacı Bektaş-ı Veli de yaşadıkları çağda çevrelerini olumlu yönde etkileyen, insanlara dünyayı, İslâmiyetin öngördüğü tarzda yaşamayı öğütleyen, olgun insan olma yollarını anlatan, Tanrı'yı sevgiyle yorumlayan iki önemli şahsiyettir. Mevlevîlik ve Bektaşîlik, kurucu pirinin ölümünden sonra sistemleşerek tarikat haline gelmiştir.

XIII. yüzyılın dikkat çekici bir başka yönü de Anadolu'daki imar faaliyetleridir. Konya'dan başlamak üzere Tokat, Amasya, Kayseri, Antalya ve Denizli çevresinde cami, medrese, hamam ve aşevlerinden oluşan külliyeler yanında yolcular için hanlar ve kervansaraylar, hastahaneler, çeşmeler, köprüler, camiler, medrese, tekke, zaviyeler yaptırılmıştır. Sosyal yapıdaki bütünleşmeyi, kültürdeki müşterekliği sağlamada fevkalade etkili olan vakıf anlayışı da bu asırdan itibaren kurumlaşmış, yukarıda saydığımız değerli mimarî eserlerin yapılanmasında ve toplumda sosyal dayanışma, huzur ve güvenin sağlanmasında etkili olmuştur.

Mimarî yapılarla birlikte süsleme sanatları da gelişmiştir. Tahta, taş oymacılığı ve çini sanatları da gelişmiştir. Tahta, taş oymacılığı ve çini sanatları hem dış hem iç mimarîde kullanılmıştır. En eski Selçuklu çinileri Konya'da Alâaddin Camii ve Beyşehir Gölü civarında bulunan Kubadabad Sarayı'nda kullanılmıştır!

Minyatür, millî sanat niteliğini Selçuklular döneminde kazanmış, bu dönemde Nakışhane ve Nigârthane denilen resim okulları kurulmuştur. Türk minyatürü İran minyatüründen farklı olarak gerçekçi bir anlatımla günlük hayatı aksettirmiştir. Bu dönemde ayrıca dokuma, halı, kilim, maden kakmacılığı, deri, ok ve kılıç üzerine işlemler, telkârî, hüsnü hat, tezhip, oymacılık gibi sanat dallarında başarılı örnekler verilmiştir.

Türk müziği, İslâmî kültürün etkisiyle yeni oluşumlara yönelmiş, özellikle tarikatların bünyesinde gelişme göstermiştir.

Şiir daima ezgiyle çok kere müzik aleti eşliğinde terennüm edilmiştir. Yunus Emre'nin şiirleri ilâhi tarzında çeşitli dinî toplantılarda söylenerek yaygınlaşmış ve sözlü edebiyat geleneği içinde etkili olmuştur.

Anadolu halkının göçebe kesimi geçimini hayvancılık, dokumacılık ve taşımacılıkla, yerleşik olanlar ise tarım, hayvancılık, madencilik (demircilik, bakırcılık vb.) dericilik, dokumacılıkla sağlıyordu.

Türk tarih ve kültürünün kısaca aktarmağa çalıştığımız fevkalade karmaşık bir döneminde yaşayan Yunus Emre'nin tarihi kişiliği hakkında kesin delil olarak kabul edilen belge sayısı sınırlıdır. Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnamesi'ne göre Eskişehir'in Sivrihisar kazasına bağlı Sarıköy'de doğmuş ve burada ölmüştür. Anadolu'nun pek çok bölgesi Yunus Emre'ye sahip çıkmıştır. Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan pek çok makam ve mezar vardır. Bunlardan, Sivrihisar-Sarıköy, Karaman ve Ortaköy'deki mezarların gerçek mezar olduğu iddiaları kuvvetle ileri sürülmektedir.

Yunus Emre'nin menkabevî hayatı Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnamesi'ne göre şöyle özetlenebilir: Hacı Bektaş-ı Veli, Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve Kırşehir yöresine yerleşmiştir. Bir süre sonra saygıdeğer kişiliğiyle tanınmış, kerametleri çevrede anlatılmaya başlanmıştır. Zaman içinde çevresinde müridler toplanmış, dergâhı eğitim merkezi haline gelmiştir. Daima dergâhında sohbet toplantıları yapılır ve herkes nasibince yararlanırdı. Yoksul kişilere yardım etmek, onları boş çevirmemek de bu dergâh törelerindendi. O devirde Sivrihisar'ın kuzeyinde Sarıköy'de yaşayan Yunus isimli bir çiftçi vardı. Bir yıl kıtlık olunca Yunus, çaresiz kalmış ve Hacı Bektaş-ı Veli hakkında işittiği güzel vasıflara güvenerek ondan yardım istemeye karar vermiş. Türk töresi gereğince bu kâmil mürşide eli boş gitmek istemez, götürebileceği değerli hediye bulamadığı için dağdan alıç toplar ve Sulucakarahöyük'e gider.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin huzuruna varır, armağanını sunar ve buğday ister. Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus'un hediyesini kabul eder ve onu birkaç gün misafir eder. Yunus Emre köyüne dönmeye karar verdiğinde, Hacı Bektaş-ı Veli, "Buğday mı, nefes mi ister." diye sordurur. Yunus: "Nefesi neyleyim, bana buğday gerek." diye cevap verir. Hacı Bektaş: "Getirdiği her alıcın tanesine bir nefes verelim." diyerek teklifini tekrarlatır. Yunus: "Eşim ve çocuklarım var, nefes karın doyurmaz, lutfederlerse buğday versinler" der. Hacı Bektaş-ı Veli, üçüncü sefer de: "Getirdiği alıcın her çekirdeğine on nefes verelim." teklifinde bulunur. Yunus, gene buğday isteğini tekrarlayınca, öküzüne buğday yüklerler ve yolcu ederler.

Yunus yola çıktıktan kısa bir süre sonra "Vilâyet erine vardım, bana nasip sundu, alıcımın her çekirdeğine on nefes verdi, râzî olmadım. Gâfil gibi davrandım. Buğday biter, nasipse ölünceye kadar tükenmez." diye düşünür. Pişmanlıkla geri döner. Tekkeye gelince buğdayı indirir ve nasip istediğini söyler. Yunus'un dileğini Hacı Bektaş-ı Veli'ye iletirler. Hacı Bektaş-ı Veli: "-O artık olmaz. Biz onun kilidinin anahtarını Taptuk Emre'ye verdik. Varsın nasibini ondan alsın." der.

Yunus, bu söz üzerine yola çıkar ve Taptuk Emre'ye ulaşır. Hâlini anlatır. Taptuk Emre: "Hâlin bize ma'lum olmuştu. Hizmet et, emek yetir, nasibini al." der. Yunus, Taptuk Emre'nin tekkesine kırk yıl sırtında odun taşımış. Erenler tekkesine eğri yakışmaz inancı ile dağdan daima kuru ve düzgün ağaçları kesmiş, yaş ve eğri odun getirmemiştir.

Taptuk Emre'nin tekkesine Anadolu (Rum) erenlerin misafir olduğu bir gün sohbet devam ederken, Taptuk Emre, Yunus-ı Gûyende diye anılan kişiye her zamanki gibi sohbet eyle der. Yunus-ı Guyende susar, teklif üç kere tekrarlanır. Yunus-ı Gûyende'den ses çıkmayınca Taptuk Emre, Yunus Emre'ye döner: "Yunus, vakit tamam oldu. Hazinenin kilidini açtık. Sen nasibini aldın, mecliste sohbet eyle." der. Yunus'un gönlü ve

dili açılır, gözlerinden perde kalkar, İlâhi hakikatların sırlarını ve inceliklerini anlatmaya başlar. Dinleyenler söylediklerini yazdılar büyük bir dîvan meydana geldi.

Yunus Emre'nin kesin tarihî hayatının tesbiti çalışmaları devam etmektedir. Bugün için Yunus Emre'nin M. 1240-41 yılında doğduğunu, M. 1320-21 yılında 82 yaşında öldüğünü, Risâletü'n-Nushıyye ve Yunus Divanı adı altında toplanan şiirlerinden oluşan iki eserinin varlığını biliyoruz. Bu iki eserden hareketle Yunus Emre'yi mutasavvıf şair ve sanatkâr olarak tanımak, eserlerini tahlil ederek dünya görüşünü, insanlığa ve milletine verdiği mesajları tesbit etmek, şiirlerinde bir sanatkârın diliyle Türkçe'nin kudretini ve şiiriyetini görmek ve hissetmek mümkündür.

Yunus Emre, Türk tarihinin bir anlamda yıkılış, bir anlamda kuruluş çağında yaşamıştır. Türklerin ilk medeniyet daireleri olan Atlı-Göçebe medeniyetinden yerleşik medeniyet ve Arap-Fars kültür dairesine geçiş döneminin oluşum çağının temsilcisidir. Bu oluşumda eski dinî inançların terkedilerek İslâmiyet'in kabulü, düşünce hayatında, yaşama tarzında büyük değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yunus Emre, Türkistan'da Ahmed Yesevî ile başlayan Anadolu'da Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna ve Ahi Evran gibi mutasavvıflarla devam eden tasavvufu benimseyen kalabalık bir grubun içinde yer alır. Tasavvuf, Tanrı'nın niteliğini ve kâinatın oluşumunu varlık birliği (vahdet-i vücud) anlayışıyla açıklayan İslâmiyet'e dayalı hayat tarzıdır. Tasavvufda temel fikir kâinatta ancak bir tek varlığın bulunduğuna inanmak ve başka varlıkları o varlığın tecellisi saymaktır.

Tanrı, kâinat ve insanı bir bütün içinde görme ve insanın Tanrı ile, insanın başka insanlarla ilişkilerini bir bütünde arama ve açıklama, gelişmiş medeniyet ve kültürlerde çeşitli felsefeler içinde değerlendirilmiştir. Bu sebeple tasavvufun kaynağında eski Hint, İran geleneklerinin ve bu geleneklerden ilham alan

Yeni Eflâtunculuk felsefesinin etkilerinin bulunması tabiidir. Hint, Mısır, Eski Yunan, Musevîlik ile ilgili felsefî kaynaklarda tasavvufdaki kavramlara benzer ebedî bir Tanrı'nın varlığı, madde ve mânâdan oluşan insanın ve insanın idrak ettiği kâinatın bu ebedî Tanrı'nın eseri ve onun bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Bütün bu kültürlerdeki ilgili felsefelerde, insanın kâinatın bir parçası olduğu kabulüne bağlı olarak ölümle ruhun ortadan kalkmayacağına inanılmıştır. İnsanın ruhu kâinatın ruhu ile birleşir ve ebedî âlemde geçer. Tanrı, akıl yoluyla değil sezgi yoluyla kavranılır.

İslâm dininin ortaya çıkışından iki yüz yıl sonra Arabistan, İran ve Horasan'da İslâm tasavvufu şekillenmiştir. Türkler, tasavvufu, İslâmiyeti kabulleriyle birlikte tanımışlar, şeriat kurallarıyla birlikte tasavvufu öğrenmişlerdir. Tasavvuf kabulleri ve inançları Kur'ân'dan ilham alınan belli ayetler ve bazı hadiselerle ilgili olarak geliştirilmiş zaman içinde bu anlayışın kendine has terimleri teşekkül etmiştir. İslâm tasavvufunun uygulama alanı olan tarikatlar ve bu tarikatlara dayalı Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı yanında Klâsik Türk Edebiyatı vasıtasıyla tasavvufî kültür birikimini ifade ve aksettiren özel terimleri olan bir üslup doğmuştur. Bu üslûbun etkisini orta devir Türk Halk Edebiyatı'nda da görmek mümkündür. Bu edebiyatlar vasıtasıyla ve tarikatların etkisiyle bu özel terimler halk diline de geçmiştir.

Yunus Emre'nin gerek Risâletü'n-Nushıyye (Nasihât Kitabı) isimli mesnevisi, gerekse şiirleri, kâinatı tasavvufa göre kavrama, dünyayı Tanrı'nın istediği şekilde yaşama yollarını anlatan, insana kendisi ile başa çıkmayı öğreten değerli eserlerdir. Yunus Emre'nin eserleri aynı zamanda şiir adı ile andığımız dilin estetik kullanımı özelliği ile sanat eseri niteliğine de sahiptirler. Yunus Emre, kendi içinde duyduğu uyumu, çevresinde de kurmak ister. Dünyayı, Tanrı'nın öngördüğü gibi şekillendirerek yaşamanın görevi olduğuna inanır ve tasavvufî anlayışla Tanrı'yı anlatır:

Padişahlık senündür heybetün var
Yaratdın yer ü göğü kudretin var

Bi-nişansın nişânın kimse bilmez
Eğerçi bî-nihayet âyetin var

Cümle ins ü melek vuhuş u tuyûr
Kamûmun üstünde ibâdetin var

Ne dünya âhiret ne kaf u ne kâf
Bular katre deryâ melekûtun var

Ne reng ü ne şekil ne kad ne kamet
Ne cevher ne araz ne sûretin var

Senindir arş ü kürsi levh u kalem
Döner çerh yer turur hoş hikmetin var

Bu yüzyigirmi dört bin nebiye
Gice mirâc gündüz münâcatun var

Dörtüüz kırk dört tabakat evliyâya
Verilmiş anlara kerâmetin var

bî-nişan: işaretli olmayan
eğerçi: gerçi
bî-nihayet: sonsuz
ins ü melek: insan ve melek
vuhuş u tuyûr: vahşi hayvan ve kuşlar
kamu: hepsi
bular: bunlar
katre: damla
kad: yüksek

kamet: uzunluk
araz: işaret, alâmet
sûret: yüz, tarz, görünüş
arş ü kürsi: dokuzuncu gök ve altı levh ü kalem: mutasavvıflara göre levh Allah'ın bilgisi, kalem de O'nu görünür hale getiren Allah'ın iradesidir.
mirac: göğe yükselerek Allah'ın hitabına mazhar olma.

Altıbin altıyüz altmış altı
Okunur halk üzere âyetin var

Bu amele Yunus nice geçiser
Rayigân cümleye çok rahmetin var

İslâm tasavvufu, "Tanrı'dan başka mevcut yoktur" kuralından hareket eder. Varlık, tekdir ve birdir, mutlak vücut olan Tanrı'dan ibarettir. Bu anlayışta her şey zıddı ile bilinir. Mutlak güzelliğin zıddı mutlak çirkinlik, mutlak iyiliğin zıddı mutlak kötülüktür. Mutlak varlığın zıddı yoktur. Bir kudsî hadise göre Allah: "Ben gizli hazine idim. İstedim ki bilineyim." demiştir ve "kün" (Ol) emrini vermiştir. Bu emirle birlikte bu âlem tecelli etmiştir. Bu âlem kendi kendine var olan değil, Allah'ın varlığından dolayı tecelli edendir. Tecelli (görüntü haline çıkma) söz ile gerçekleşmiştir. "Kün" (Ol) emri verilmeseydi bu görüntü âlemi olmayacaktı. Yunus Emre, sözün önemini ve etkisini şiirlerinde dile getirmiştir:

Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz

Kalecilerin pişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil demegil çağada bir söz

Gel ahî ey şehriyâri sözümüzü dinle bâri
Hezaran gevher dinarı kara toprağ ede bir söz

münacaat: Allah'a yalvarma, dua etme.
râyigan: pek çok
keleci: söz
şeşirgil: ayır, seç, çöz

us: akıl
çağada: olgunlaşmamış, ham, çiğ
ahî: kardeş
şehriyari: hükümdar
hezaran: bin

Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gafil olma bilin ile
Key sakın ki dilin ile canına dağ ede bir söz

Yunus imdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Key sakın o şeh katından seni ırağ ede bir söz

Bütün bu oluşumun sebebi aşktır, aşk Tanrı'nın zatına ait bir niteliktir. Aşk Tanrı'nın sırrıdır ve tecellinin sembolüdür. İnsanın idrâk ettiği ve edemediği âlem, korku, yasak ve günah sebebiyle değil aşk sebebiyle oluşmuştur. Tasavvufun Türk Edebiyatını etkileyen en belirgin yanı aşk ve sevgidir. Tasavvuf inancında mecazî ve hakikî diye nitelendirilen iki çeşit aşk vardır. Mecazî aşk insanlara duyulan geçici aşktır. Gerçek aşk ise Tanrı'ya duyulan ebedî aşktır. İnsan, insana duyduğu aşkla, aşk kavramını öğrenir, gerçek aşka, ilâhi aşk bu yoldan geçerek olgunlaşarak ulaşır. İnsan, Tanrı sıfatlarını taşıyan seçkin varlıktır. Yunus Emre'nin şiirinin özü de bu noktadan oluşmaktadır. Yunus, bütün şiirlerinde, sevginin ve aşkın dünya hayatında ve ilâhi âleme ulaşmadaki rolünü, etkisini, gücünü dile getirmektedir. Aşkın, sevginin Tanrı'nın bir lûtfu olduğunu, eğer bu özellik kişiye verilmemişse, o insana ulaşmanın mümkün olmadığını dile getirmektedir:

İşksızlara verme öğüt öğüdünden alır değil
İşksuz âdem hayvan olur hayvan öğüt bilir değil

kemini: kötüsünü
sekiz uçmak: cennet
key: pek, çok, iyi
dağ: yara, yanık

gayet: iyi mükemmel
şeh katından: yüksek makamdan,
Tanrı katından, itibardan.

Kara taşa su koyarsan elli yıl ısladurısan
Heman taş gine bayağı hünerli taş olur değil

Yunus olma cahillerden ırak olma ehillerden
Cahil ne var mü'minise câhillikten kalır değil

İnsan gönlünde aşk olduğu takdirde güzelleşir ve çevresini güzelleştirir:

İştin ey yârenler aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan kişi misâl-i taşa benzer

Taş gönülde ne biter dilinde ağı tüter
Nice yumuşak söylese sözü savaşa benzer

Aşkı var gönlü yanar yumşanır muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer

Geç Yunus endişeden gerekse bu pîşeden
Ere aşk gerek evvel ondan dervişe benzer

Aşk insanı olgunlaştırır, çevresiyle ilişkilerini güzelleştirir, yeteneklerini geliştirir, llâhî birliği anlamasını sağlar. İnsan ten ve ruh (can) denen iki unsurdan oluşur. Ten, ölümlü olan dört unsurdan (toprak, hava, ateş, su) meydana gelen geçici varlıktır. Ruh, Tanrı'dan bir nefha bir üfürüş olduğu için ölümsüzdür ve Tanrı sıfatlarına sahiptir. Yunus Emre, bu kabulü Risâletü'n Nushiyye isimli mesnevisinin girişinde şöyle şiirleştirmiştir:

pîşe: sanat, iş, meslek

Padişahın kudreti gör neyledi
Od u sî toprağ u yeke söyledi

Bismillah deyip getirdi toprağı
Ol arâda hâzır oldu ol dağı

Toprağ ile sîyî bânyad eyledi
Ana adem demegi âd eyledi

Yel gelip ardınca debitdi anı
Andan oldu cism-i âdem bil bunu

Od dahi geldi vü kızdırdı anı
Çünkü kızdı cisme ulaştı canı

Surete girmeğe can fermân olur
Pâdişah emrî anâ ferman olur

Sûreti can girdi pür-nûr eyledi
Sûret dâhi cânı mesrûr eyledi

Tasavvuf kabullerine göre yaradılışın temeli insandır. İnsan bütün evreni bir bütünlük içinde yansıtan Tanrı'dan gelip gene Tanrı'ya dönecek olan bir özdür. Sonsuz bir yaratıcı gücün temsilcisidir. İnsan kendiliğinden suç işleyen, Cennet'ten kovulan bir varlık değildir. Hatası affedilir. İnsanın bütün hareketlerinin, davranışlarının kaynağı kendi iradesi ve yaratıcısı Tanrı'dır.

Seninle dirliğim senden ırılmaz
Hayat seninledir sensiz dirilmez

Benim münacâtım senden yanadır
Sana varan yolum sensiz varılmaz

Sensin gözlerim içre bile bakan
Sen bile bakmasan yolum görülmez

Sen ayrı ben seni nerde bulayım
Sensiz bu hak nefes ömrüm sürülmez

Sefer kılsam bana yoldaş olursun
Karâr etsem gene sensiz durulmaz

Varlığım sendedir ben bir âletim
Sun ıssı sunmasa âlet kurulmaz

Tanrı'dan gelen insan tasavvufî kabullere göre gene Tanrı'ya döner. Ancak bu dönüş, bazı mertebelerden geçmekle belirli prensiplere uymakla gerçekleşir. Bunun için kitabî bilgileri öğrendikten ve İslâm'ın temel şartlarını yerine getirdikten sonra "irfan" denen gönül bilgilerini kazanmak ve bu yolla aydınlanarak çeşitli mertebelere ulaşmak ve her mertebede biraz daha olgunlaşmak mümkündür. İrfan, Tanrı'nın insan gönlünde bir' nur olarak belirmesidir, insanın İlâhi varlığı sezmesidir. Geçici olan bu dünya varlıklarından kendini ayırabilen kişi, kalıcı öze yönelmeyi başarır ve Tanrı'ya doğru adım adım ilerler:

Severem ben seni candan içeri
Yolum ötmez bu erkândan içeri

ırılmaz: ayrılmaz

sun ıssı: kudret sahibi-Tanrı

Nereye bakarısam gönlüm dolusun
Seni kanda koyam benden içeri

O bir dilber durur yokdur nişânı
Nişân yokdur bî-nişandan içeri

Beni sorman bana bende değülven
Suretüm boş yürür tondan içeri

Beni benden alana irmez elim
Kadem kim basa sultandan içeri

Tecelliden nasîb erdi kimine
Kiminin maksadı bundan içeri

Kime deydiyise ol dost nazarı
Anun şu'lesi var gündün içeri

Senün ışkun beni benden alupdur
Ne şîrin derd bu dermandan içeri

Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat marifet andan içeri

Süleyman kuş dilin bilür dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri

Unuttum din diyânet kaldı beden
Bu ne mezhep durur dinden içeri

Dinün terk edenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür îmandan içeri

İlâhi birliğe ulaşmak belli bir disiplin içinde gerçekleşir, temelde tasavvufu kabul eden tarikatlar, bu ilerleme olgunlaşma yolundaki disiplinlerindeki uygulamalarıyla birbirlerinden farklılık gösterirler. Bazı tarikatlar, insanı dünyadan el etek çekmeye yönelir, zikir ve tefekkürle olgunlaştırır, bazıları İslâmî bilgileri özümleyerek, günlük hayatı bu bilgilerin yardımıyla yaşamayı ve diğer insanlara hizmet ederek, tahammül ederek olgunlaşmayı sağlar. Bazı tarikatlarda ise her iki uygulama zaman zaman belli bir düzen içinde yer alır. Yunus Emre, hiç bir tarikatın üyesi veya kurucusu değildir. Bütün tarikatların, saygıdeğer öncü, pir, veli, örnek insan olarak kabul ettiği birleştirici mutasavvıf-şairdir. Yunus Emre, bütün şiirlerinde farklılıkları birlikte görmeyi telkin etmiştir:

Senin ben demekliğin ma'nîde usûl değil
Bu kapı kullarına şaşkı bakmak yol değil

Sen sana yarar isen bu sözden duyar isen
Nereye baka isen demegil sen ol değil

Yetmiş iki milletin hem maşûku oldurur
Âşıkı ma'sûkundan ayırmaklık fâl değil

Küfrünü atar iken imanın vurma sakın
Hırs hizimle düşmandır bilişlidir il değil

İşbu sözden bir haber muhtasardır muhtasar
Et bir eri ihtiyar kahıtlıktan bol değil

maşuk: sevgili, Tanrı
fâl: yorum, geleceği bilmek
bilişli: bildik
il: yabancı
muhtasar: kısa, özetlenmiş
ihtiyar etmek: kısa, özetlenmiş

ihtiyar etmek: seçmek
kahıtlık: kıtlık
beşe: paşa, büyük mevkili kişi
tehf: boş
ol: o
külli: tamamı, tümünden
şol: şu

Beşe bu kuş dilidir bunu Süleyman bilir
Sana derim ey hoca bu dil tehî dil değil

Sağa sola bakmadan hoş söyler Taptuk Yunus
Ol gerçeğe âşıklar küllî sağdır sol değil

Yunus Emre, şiirlerinde sürekli olarak farklılıkları hoş görmeyi, Allah'ın kullarında Allah'ı görmeyi vurgulamış, bu inançla belirli bir grubun temsilcisi veya üyesi olmamış, birleştiriciliği ve uzlaşmayı temsil etmiştir. İnsanın, misafir olduğu bu geçici dünyada, Allah'ın kullarına hizmet etmenin gerçekte Allah'a hizmet etmek olduğunu vurgulamıştır:

Geldi geçti ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi
Hele buna şöyle (gelir) şol göz açıp yitmiş gibi

İşbu söze Hak tanıktır bu can gövdeye konuktur
Bir gün çıka gide kafesden kuş (kaçıp) uçmuş gibi

Miskin Âdem oğlanını benzetmişler ekinciye
Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın anda karşı gele Hak şarabım içmiş gibi

Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise
Yarın anda sana gele Hak şarabım içmiş gibi

şol: şu
miskin: fakir, kâmil insan

Âdem oğlanı: insan
gök ekini: olmamış, genç

Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler
Meğer Hızır İlyas ola Âb-ı hayat içmiş gibi

Tasavvufi kabullere göre insan Tanrı'ya yükselirken bir çok mânevî basamaklardan geçer. Olgunlaşma yolundaki ilerleyiş, bir çeşit yükseliş niteliği taşıdığından bu geçiş aynı zamanda kâinatın değişik katlarını aşmak, farklı hâllerden geçmek anlamına da gelir. Son kattan sonra, bütün varlık türlerini özünde yansıtan, ilksiz ve sonsuz olan ilâhi kat, nur katıdır. İnsan bu nuru özüne yansıtır. Gönlünde görünüş alanına çıkarır. İrfanla olgunlaşan insanın yetkinliği oranında, Tanrı onun gönlünde nur olarak belirir. Bu nurun belirmesi, insanın Tanrıyı görmesi, idrâki anlamına gelir. Tanrı yalnız gönül gözüyle görülür, irfanın sağladığı olgunlukla sezilir. Yunus Emre, tasavvufun öngördüğü disiplin içinde gerekli mertebelerden geçmiş ilâhî birliğe ulaşmıştır, bu halleri çeşitli şiirlerinde dile getirmiştir:

Hak'tan inen şerbeti içtik elhamdü lillâh
Şol kudret denizini geçtik elhamdü lillâh

Şu karşıkı dağları meşeleri bağları
Sağlık safâlık ile aştık elhamdü lillâh

Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk uçtuk elhamdü lillâh

Vardığımız illere şol safâ-gönüllere
Halka Taptuk ma'nisin saçtık elhamdü lillâh

elhamdü lillâh: Allaha ham-
dolsun

ma'ni: anlam

Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eğerlendi eştik elhamdü lillâh

İndik Rûm'u kışlâdık çok har ü yer işledik
Uş bahar oldu geri göçtük elhamdü lillâh

Dirfilli pınar olduk irkildik ırmağı olduk
Artık denize daldık taştık elhamdü lillâh

Taptuk'un tapısında kul olduk kapısında
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdü lillâh

Yunus Emre, tasavvufi görüş açısından yaradılışın sırrına ermiş ve bu sırta ulaşmanın yollarını şiirlerinde dile getirmiştir. Bu dünya, gelip geçici güzellikleri, çirkinlikleri, uç mutlulukların ve mutsuzlukların yaşandığı âlemdir; insan, bu dünyadaki olayları yaşarken daima bunların geçici olduğunu hatırlamalıdır, ilâhî öze doğru olgunlaşmaya çalışmalıdır. Bu imtihan âlemini yaşarken, çevresindeki insanların da kendisi gibi Allah'ın kulu olduklarını bilerek onlarla iyi ilişkiler içinde olmalıdır. İnsanda kendisini ve çevresini mutsuz eden hırs, kıskançlık, açgözlülük gibi kötü huylar ölümlü olan teninden, nefsinden kaynaklanır. Bu sebeple insan nefsinin terbiye etmelidir. Yunus Emre, Risaletü'n Nushiyye isimli mesnevisinde, insanın nefsi ile mücadelesini ve kötü huylarından arınma yollarını anlatmaktadır. Kalıcı olan, Tanrı'nın nefesi olan ruhu ölümsüzdür. Gerçek mutluluk, bu dünyada nefsinin terbiye ederek olgunlaşmaya ulaşanlar için Tanrı'ya kavuştuktan sonra vardır. Bu dünyada insan, mutluluğun ve mutsuzluğun, zenginliğin ve fakirliğin geçici örneklerini yaşar. Bu sebeple de tasavvuf yo-

yad: yabancı
eşmek: gitmek, yol almak
rûm: Anadolu
uş: işte, şimdi, hemen

dirfilli: ayrı ayrı
irkildik: bir araya geldik
tapı: huzur, önünde

lunu benimseyenler bu dünyadaki mutluluk ve mutsuzlukları tedbirle karşılarlar, çünkü gerçek ve kalıcı olana ulaşmak için bu dünya bir geçit ve imtihan yeridir.

Ma'ni eri bu yolda melûl olası değil
Ma'ni duyan gönüller hergiz ölesi değil

Ten fânidir can ölmez gidenler gene gelmez
Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil

Gevher seven gönüller yüzbin yol eder ise
Hak'tan nasib olmasa nasib olası değil

Sakıngıl yârin gönlün sırcadır sınımayasın
Sırça sındıktan geri bütüin olası değil

Çesmelerden bardağın doldurmadan kor isen
Bin yıl anda durursa kendi dolası değil

Şol Hızır ile İlyas Ab-ı hayât içtiler
Bu birkaç gün içinde bunlar ölesi değil

Yarattı Hak dünyayı Peygamber dostluğuna
Dünyaya gelen gider bâkî kalası değil

Yunus gözün görürken yarağın eyle bugün
Gelmedi anı varan geri gelesi değil

Yunus Emre'nin şiirleri tahlil edildiğinde, onun İslâmiyet'i,

mâ'ni: anlam, ilâhi birliği kav-
rayan
hergiz: asla

fâni: geçici, ölümlü
gevher: inci, değerli öz
sakıngıl: dikkatli ol, esirge, koru

İslâm kültürünü ve tasavvufunu özümleyecek, özümlediklerini şiirleştirecek olgunluğu kazandıran iyi bir eğitim ve öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Çağının konuşma dili olan Eski Anadolu Türkçe'sini kusursuz kullanabilen, düşüncelerini, duygularını, felsefi kavramları rahatlıkla ifade edebilecek olgunlukta dil bilgisine sahip olduğu görülmektedir. Risâletü'n-Nushiyye isimli mesnevisi ve şiirlerinin büyük bir bölümünde aruz vezninin kullanması, sonraki asırlarda Türk şiirinin hakim vezni olan aruz vezninin öncüsü olduğunu ve Yunus Emre'nin öğrenim ve eğitiminin sözlü kültürden ibret olmadığını, resmî eğitimin de söz konusu olduğunu düşündürmektedir.

Yunus Emre, düşünce tarzındaki uzlaştırıcılığı, evrensel doğruları dile getirişi ve usta şairliği sebebiyle Türk Edebiyatı'nın bütün tarzlarını etkilemiştir. Tekke ve Âşık tarzı edebiyatın temsilcileri Yunus Emre'yi pirleri olarak kabul etmişlerdir. Divân Edebiyatı onu daima saygıdeğer mutasavvıf şair olarak kabul etmiş, eserlerinden ilham almıştır. Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı'nda, hoşgörünün, sevginin sembolü olarak anılmaktadır. Yunus Emre, Türk Edebiyatı'nın Anadolu'da yetiştirdiği ilk büyük şairdir. Yunus Emre'nin şiirleri yaşama sert ve şekilleri ve beklentileri çok farklı olan bugünün insanına da pek çok olumlu ve estetik duygular ulaştırmaktadır. Çünkü, her çağda insanların, uzlaşmaya, paylaşmaya, sevmeye ve sevmeye ihtiyaçları vardır. Evrensel insan yapısında sağlıklı gelişme sevgi ile gerçekleşmektedir. Yunus Emre, o günden bugüne samimiyetle, inanarak seslenmektedir:

Benim bunda kararım yok ben bunda gitmeğe geldim
Bezirgânam matâum çok alana satmağa geldim

Ben gelmedim da'vi için benim için sevi için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmağa geldim

Dost esriği deliliğim âşıklar bilir neliğim
Değşirüben ikiliğim birliğe bitmeğe geldim

O hâcemdir ben kuluyum dost bahçesi bülbülüyüm
O hâcemin bahçesinde şâd olup ötmeğe geldim

Bunda biliş olan canlar anda bilişirlermiş
Bilişiben hâcem ile halim arz etmeğe geldim

bezirgân: tüccar
mata: satılacak eşya mal, sermaye
da'vi: dava, mesele, problem,
iddia
sevi: sevgi
dost: Tanrı
sırça: cam
sınmayasın: kırmayasın
bâki: ebedi, sonsuz

yarağın eyle: gerekli, faydalı ha-
zırlığını yap
anda: oraya, öbür dünyaya
esriklik: sarhoşluk
değşürüben: değştirmek
hace: hoca, öğretici
şâd: sevinmek
biliş: bildik, tanıdık

KAYNAKLAR

A. Bican Ercilâsun, "Başlangıcından XIII. Yüzyıla Kadar Türk Nazım ve Nesri", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, Altın Kitaplar (Tarih yok).

Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1986.

Meydan Larause, cilt XI, "Tasavvuf" Maddesi, İstanbul 1973.

B. RİSÂLETÜ'N-NUSHİYYE ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Yunus Emre'nin şiirleri dışında kendisine ait olduğu ve yazılış tarihi kesin olarak bilinen tek eseri "Risâletü'n-Nushiyye"dir. Risâletü'n-Nushiyye, öğüt haberi veren kitap anlamına gelmektedir. Aruzun, "Fâilâtün, Fâilâtün, Fâilün" kalıbıyla yazılan, 573 beyitten oluşan bir mesnevidir. Yunus Emre'nin ölümünden 12 yıl önce 1308'de yazdığı bu değerli eser, insana, kendisini tanıtan, kendisiyle başa çıkmayı öğreten, çevresiyle ilişkilerini düzenleme yollarını gösteren, Tanrı'ya karşı görevlerini unutmamayı öğütleyen bir vasiyet gibidir.

Yunus Emre, şiirlerinde tasavvuf anlayışına göre dünyayı, insanı ve Tanrı'yı kavrama tarzını ve Tanrı'ya ulaşmada olgunlaşma yollarını dile getirmiştir. Şiirlerinde de zaman zaman iyi bir kul olmanın ilk basamak olduğunu kâmil insan olmanın daha sonraki ilerleyiş olduğunu dile getirmiştir. Risâletü'n-Nushiyye'de ise şiirlerinden farklı olarak İslâmî kabuller çerçevesinde bu dünyayı, insanın evrensel yapısındaki zaaf ve meziyetlerini; iyi kulların gideceği cenneti, nefsinin zaaflarına kapılanların gideceği cehennem, somutlaştırarak anlatmaktadır. Bu özelliği ile "Risâletü'n-Nushiyye" bilgi kitabı niteliğindedir.

Yunus Emre'nin Divanı gibi, "Risâletü'n-Nushiyye"nin de bütünüyle kabul gören edisyon kritiği yapılmış değildir. (Bu ko-

nuda, çalışmamızın 2. Bölümünün başında bilgi verilmiştir)

"Risâletü'n-Nushiyye"de Yunus Emre, şiirlerinden farklı ve açık bir biçimde insanı ele almıştır. Bugün çağdaş psikiyatri, normal insanı kendi kendisini tanıyan, çevresiyle uyumlu iletişim kurabilen, karşılaştığı problemleri kendi kendine çözebilen insan olarak kabul etmektedir. Yunus Emre de bu esrinde insanı düşünmeye davet etmekte, evrensel insanın zaaf ve meziyetlerini tek tek ele alarak değerlendirmekte ve insanı iyiye, güzele, doğruya doğru yönlendirmektedir. İnsan kendi kusurlarını gidermedikçe, bireysel olarak mutlu olamaz ve mânen yükselemez. Kendi kendisiyle barışık olmayan insan çevresiyle de sağlıklı ve sürekli iletişim kuramaz. İslâmî inanca göre Allah'ın indinde makul kul olamaz.

Yunus Emre, insanın yaradılışını tasavvufî kabuller çerçevesinde şöyle dile getirmiştir:

"Allah'ın kudreti gör ne yaptı. Ateş, su, toprak ve yele söyledi. Toprakla suyu birleştirdi. Bu yarattığına Âdem adını verdi. Sonra yel bu cismi kuruttu, ateş geldi ısıttı. Tanrı'nun yarattığı bu suret ısınunca, Tanrı, cana surete girmesini buyurdu. Surete can girince, suret aydınlandı. Mutlu oldu. Can ve bedene kavuştuğu için sevindi. İnsan Tanrı'ya hamd ve şükür etti. "Tanrım sen benim gibi bin tane daha yaratmaya kadersin." dedi.

Topraktan insana sabır, iyi huy, tevekkül ve yücelik nitelikleri; sudan temizlik, cömertlik, gazellik, kavuşma ve ulaşma halleri geçmiştir.

İnsan yelden, yalan, ikiyüzlülük, acelecilik ve nefsi; ateşten, şehvet, kibir, aç gözlülük ve haset huylarını almıştır.

Canla insana, şerefli olma, birlik, utanma ve terbiye gibi seçkin olma nitelikleri gelmiştir."

Yunus Emre, tasavvuf öğretisinin öngördüğü üzere bu öğüt kitabında, insana toprak, su ve candan gelen huy ve eği-

limlerini geliştirmeyi, ateş ve yelden gelen kötü huylarını terk etmeyi tavsiye etmekte ve bunlardan aklının yardımı ile kurtulabileceğini söylemektedir. Akli şöyle açıklamaktadır:

"Akıl, Tanrı'nın ezeli ışığındandır. Üç çeşit akıl vardır: Dünya düzenini kavrayan akl-ı maâş; âhiret hallerini, geleceği kavrayan akl-ı ma'âd; Allah'ın marifetlerini bildiren akl-ı küllîdir.

İnsanda ayrıca Tanrı'nın kalbe ilham ettiği doğru yolun ışığı olan iman vardır. İman üç şekilde idrak edilir. "Yakîn", (kesin olarak elde edilen bilgiyi) akılla öğrenmek ki buna ilme'l-yakîn denir. İnsanın gönül gözüyle görerek mahiyetini bildiği, ayne'l-yâkîndir. Cân ile (bizzat yaşayarak elde edilen) Hakka'l-yakîn denilen iman cânla gelip cânla gider.

Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye'de akl-ı maâş ile akl-ı maâdla kavranılan dünya ve âhiret konuları üzerinde durmuştur. İnsan, önce iyi bir mümin olmalıdır, ancak ondan sonra olgunlaşma sürecine girebilir.

İnsanın bu dünyadaki hayatı sona erdikten sonra amellerine göre gideceği Cennet ve Cehennem'i de Tanrı yaratmıştır. Cennet Tanrı'nın fâziletinin, cehennem ise adaletinin ışığıdır.

Toprak Tanrı'nın aydınlığının, su canlılığının ışığıdır. Toprak ve su cennete aittir. Yel, Tanrı'nın heybetinin, ateş, öfke ve hışmının ışığıdır. Ateş ile yel Cehennem'e aittirler.

Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye'de toprak ve sudan gelen niteliklerin insanı Cennet'e, ateş ve yelden gelen huyların Cehennem'e, canla kazanılan yüce düşünce ve duyguların insanı Tanrı'ya ulaşmaya yönlendirdiğini açıklar. İnsanın bu üç yoldan birini seçme hakkı vardır. Yunus, insan, dünya, âhiret konularında bu bilgileri verdikten sonra insana bu bilgilerin ışığında hangi yolu seçeceğini sorar:

"Bu dünya, cennet ve cehennemle karşılaştırıldığında çok kıسادır. Gönül cihanı ise hepsinden büyüktür. Sana yaradılıştan

iki sultan verilmiştir. Biri can sultanıdır ki İlahîdir; Tanrı'ya âttir, iyiliği, güzelliği temsil eder. İkincisi nefs sultanıdır ki şeytanıdır, kötülüğü temsil eder. Sen karar ver, hangisine taparsın, hangisine kapı açar, hizmet edersin?"

Ateş ve yelle insana gelen kötü huy ve eğilimler nefste toplanmıştır, nefs bu nitelikleri ile insanı şaşkırtıp ufkunu bu dünyanın nimetleriyle sınırlar. Yaratıcı Tanrı'yı ve insanın ona karşı görevlerini unutturur, insanı bencillige yönelten heveslerle aldatarak gerçek amacından ve sürekli mutluluğu veren Tanrı'dan uzaklaştırır.

Yunus Emre, insanın bedeninden gelen eğilimlerini ve Tanrı'dan insana aktarılan canı ile gelen meziyetlerini, somutlaştırarak güçlü ordulara benzetmiş, orduların komutanlarını da "Sultan" diye adlandırmıştır.

"Can sultanının İlahî ordusunda 13 bin er vardır. Bunlar gerçek erenler, kusursuz kimselerdir. Tanrı sevgisini temsil eden bu güçlü erenler, insanı Tanrı birliğine yöneltmeye, nefsin kötü erlerinden kurtarmaya çalışırlar. İnsan can sözünü dinlerse yeri aydınlık olur. Canını temiz tutanlar Allah katından uzaklaşmazlar.

Nefs sultanının dokuzbin haşarâtı vardır. Bunların atı dâima eğridir. Yüzlerinin karalığı bunların işaretidir. İnsan kendini bunlardan korumalı, bunların arasına katılıp nefs divanının üyesi olmamalıdır. Nefs, ezelden beri Allah'a âsidedir."

Risâletü'n-Nushiyye'de Yunus Emre, kısaca özetlediğimiz bu girişle insanın karmaşık iç dünyasını açıkladıktan sonra nefsin haşarâtına kendini kaptırmış bir insan tipini örnek olarak tasvir eder. Bu insanın ancak aklının sözünü dinleyerek nefsin zararlılarından kurtulabileceğini, canından gelen eğilimleri ile mutlu olabileceğini anlatır:

"Nefsin oğlanları dokuz kişidir; iki yüzlülük ve Allah'a ortak koşmak onların işidir" dedikten sonra kişileştirerek ta-

nıttığı tamâ, kibir, cimrilik, gıybet, öfke, hased ve kinin aklın yol göstericiliğinde cömertlik, alçak gönüllülük, sabır, kanaat tarafından nasıl yenildiklerini, darmadağın edildiklerini gerçek savaş sahneleri içinde tasvir eder. Nefsin dokuz oğlanı vardır, dedikten sonra sırası ile anlattığı kin, hased, cimrilik, tamâ, gıybet, öfke, kibir yedi kötü huydur, şehvet ve iki yüzlülük de diğerleri olmalıdır.

İnsanların soyutu kavramaları belli bir eğitim ve öğrenimden sonra gerçekleşir. Yunus Emre, bu fevkâlâde soyut olan insanın ruh dünyasını okuyucularına sunmuştur. Eğitimde bir öğretmenin ancak çok iyi bildiği konuları her seviyedeki insana anlayabileceği şekilde anlatabileceği kabul edilmektedir. Halk tarafından velî olarak kabul edilen Yunus Emre'nin eserlerinden çok iyi bir öğretmen olduğu anlaşılmaktadır. Tasavvuf gibi oldukça soyut ve derunî yaşayışı ifade eden bir hayat tarzını özümlemiş, özümlediklerini fevkâlâde bir üslûp içinde somutlaştırarak her seviyedeki insanın anlayıp öğrenebileceği tarzda Risâletü'n-Nushiyye'de senaryo halinde okuyucularına sunmuştur. Yunus'un dilinden nefsin oğlanlarının hikâyesi kısaca şöyledir:

"Büyük oğlu tamâ, iyi iş etmez, dünyanın bütün malı onun olsa gene yetmez. Kapısında bin hazır er durur. Dünyayı kendine esir etmiştir. İmanı dünya olduğu için dünyayı sever. Dünyaya duyduğu susuzluğu hiç bir şey gideremez. Neyi seversen imanın odur, hiç sevmemen gereken sultanın nefsidir. Kendini senden yana olanla sevindirmeyi bil. Asıl mânâ budur. Bu yolda iddianın yeri yoktur, mânâ gereklidir."

Tamâya kendini kaptırmış bir insanı şöyle tasvir etmektedir:

Benzi sararmış, dili tutulmuş,
aklı kaybolmuş bir kişi gelir.
Gelip aklın önünde boyun eğer.
Aklı bulduğu için Hakk'a şükreder.

Eğer sen akılsan gel beni gör,
Benim derdime yetiş, onu iyileştir.
Akıl: Bir gün Tanrı'yı söylediğini duymadım,
ne de o nerededir diye sormadım.
Tamâ kervanı ile yoldan çıktım,
sana geldim aklım, çünkü seni sezdim.
Bunalıp sana geldim, halimi bil,
çaren varsa gözümün yaşını sil.
İnsan: Tamânın hapsine düştüm çıkamam,
duvar katı ve serttir yıkamam.
Güçlü, demir yürekli erler zindanı bekler,
Tamâ askeri hazırdır, herbiri savaşta ustadır,
yakaladıklarını zindana atarlar.
ayağına demir bağlarlar.
Bunlara sordum nasıl insansınız?
Büyüğünüz kimdir? Kimin eşisiniz?
Hepsi nefsin kulları olduklarını
Büyüklerinin tamâ olduğunu söylediler.
Tamâ ehlinin yeri cehennemdir.
Ancak cehennemde asûde olur.
Beni aldattı, oyaladı,
bugün yarın derken ömrümü tüketti.
Akıl bu insanın sözünü işitti ve ona gitti.
Aklı ona geri dönünce, öğüt verdi.
Bize gelenlerin canı kurtulur.
Bize geldinse endişe etme.
Ne yapayım diye tasalanma.
Kanaat "fakr" ile şimdi gelir.
Bak gör düşman ne yapar şimdi.
Haberciler çağırdı kanâat geldi.

Kılıçları kanlı, erleri gâzi.
Tazı gibi hızlı koşan atları kanatlı.
Şehir ve insanları tamdan kurtardılar.

.....
Bütün şehir ve insanlar rahat oldu,
nereye varsan nimetle doldu.
Kıtlık ve âfet ortadan kalktı,
Karaborsacıların hepsi yenildi.
İnsanların hepsi ibadetle meşgul.
Hepsi Tanrı'ya kul oldular.
Hepsi Han meclisinde oturdular.

Nefsin zararlılarından olan tama ile mücadelede kanaat kazanır. Kanaat gelince insanlar zengin mutlu ve huzurlu olurlar. Bu dirliğe erişenler, gerçek erenlerdir, Tanrı'nın yüzünü görünlerdir.

Yunus Emre tamâdan sonra, insanı Tanrı'dan uzaklaştıran, çevresindeki diğer insanlarla ilişkilerini bozan kibri ele alır. Kibri de kişileştirerek tanıtır. Kibirle özdeşleşen insanın halini şöyle tasvir eder:

Kendinden başka kimseyi beğenmez,
yüksek yerde durur, aşağı inmez.
Nice tahta binenler yere düştü,
Nice benim diyenlere,
öldükten sonra sinek üşüştü.
Kibir endişesini yanına sokma.
Kibirli olursan Tanrı katından uzağa düşersin.
Uzağa düşenlerin imanı yoktur.
Çünkü bedenlerinde canları yoktur.
Canı olan kişiler canlarını korumalıdır,

canını koruyan, kendine karşı kusur işlemez.
Kibirlenme ki varlıktan vazgeçesin,
varlıktan vazgeçenlerin yolunda olasin.

Yunus Emre kibri ve kibrin insana ve çevresine vereceği zararları anlattıktan sonra aklın yardımıyla kibirten kurtulma yolunun alçak gönüllülükle gerçekleştiğini anlatır:

Bu geçici dünyanın resmine kapılma,
senin gibi binlerceyi aldattı bu dünya.

.....
Şimdi yürü akıldan yardım iste,
Ne zamandan beri esir olmuş bir kişisin
Akıl adalet sahibi ulu bir kişidir,
seni bu yükten o kurtarabilir, bunu bil.
Utanmış insan aklın önüne gelir,
kaygı yaşı ile gözü dolmuş.

.....
Pek çok zaman geçti, fakat derdi hiç bitmedi,
ömrünü nefis pazarında geçirdi.
Şimdi işit, akıl ona ne söyler, gör,
derdine deva, alçak gönüllülük (tevazu) der.
Sözü bitmeden alçak gönüllülük ulaştı,
kibir onu görünce geri döndü.

.....
Kibir sahibine alçak gönüllülük ulaşınca
bir kişiyi bin görmeğe başladı.

.....
Alçak gönüllü olan akıl dağıttı,
alçak gönüllülüğe kim ulaştı ise çok yaşadı.
Alçak gönüllülük âlemin kurtuluşu oldu,

âlemde ne var ise ona göre yerleşti.
Kibir eri, görünmez oldu,
artık yüksek yerlere çıkamaz oldu.
Tevazu ile kanâat dost oldu,
ne istersen bu yerde var oldu.

Yunus Emre, kendine alçak gönüllülüğü bu kadar beğendiğine göre sen ne kadar indin diye sorar ve en güzel şeyin insanın sürekli başkalarına hizmet etmesi olduğunu söyler. Bundan sonraki bölümde insanı dâima müşkül duruma sokan ve nefsin zararlılarından olan öfkeyi kişileştirerek öfke destanı başlığı altında şöyle anlatır:

Gel şimdi öfkeden haber söyleyeyim,
gönülde olanları sana bir bir anlatayım.
Benim çevreme kim girerse,
hışmımdan deniz tutuşur.
Nereye gidersem orada başlar kesilir,
kime öfkelenirsem o an ölür.
Kim benim gibi cana kıyar,
benim gibi olurlarsa câna kıyar.
.....
Öfke derler bana pek kahramanım,
düzeni bozmağa her an kaadirim.

Yunus Emre, insanın her an uyanık, yaradılışın sebebini unutmadan yaşaması gerektiğini anlatır. Eğer insan gaflet içinde olursa öfke sinsice insan bedenine girer, bir hırsızın ev sahibinin derin uykusundan yararlanarak evini istediği gibi soyması gibi insanın bütün iyi huylarını yok eder ve insanı kendi emri altına sokar. Öfkeden kurtulmanın yolunu akıl gösterir. Uyanıklık hali içinde sabrı yaşamak öfkeyi insan bedeninden uzak tutar:

Sabrın hallerini dinle, söyleyeyim,
sabrı al, ver, bu dünyanın hepsini.
Onun için devletin atası sabırdır,
sabrı bütün müflisleri yener.

.....
Sabırlı olanların devleti sürekli olur,
Nasibi sabır olanlar ulu olurlar.

.....
Her işi bırak sabır ve tedbirle yapılınsın,
Eren gönlünde sabırla yer edinilir.
Nebî de olsa velî de olsa yolu sabra uğrar,
Eğer varırsan sen de sabırla varabilirsin.

.....
Ne kadar sarp (zor) iş olsa sabır onu bitirir,
her yerden saadetler ulaştırır.

Sabrı emanete sakın bırakma,
Sabırla Miraç ve Tur'u bulasın.
Sabırla vardı o miraca varan,
diri iken ölü o sabrı başaran.

Yunus sen doğru isen gir sabra,
sabırla durmak için çok sabır gerek.
Sabırla duranın öfkesi kalmaz,
sabır olunca kötü huy kalmaz.

Saadet istersen, sabrın en seçkin şey olduğunu gör,
Allah'ın sabırlıların yardımcısı olduğunu gör.

Sabrı hâlinin tamamını işittin,
tutanın canına müjde olsun.

İnsan, aklının yardımı ile sabırlı olursa öfke ile yapacağı her türlü yanlış ve kötü işten kendini korumanın yanında devlet ve ikbale sahip olur. Hz. Muhammed, miraca sabırla erişmiştir.

abır insanı öfke yanında diğer kötü huylarından da kurtarır.
İnsanın kendine ve çevresine zarar veren nefsinin oğlanlarından
İnsan iki huyu da kin ve haseddir:

Eğer dinlersen sana nasihat edeyim,
Hased ile kinden sonuna kadar sakın.
Ezelden beri bu ikisi askerlerin komutanıdır,
yürüyüp her biri bildiğini işler.
Kıskanç kişi, her zaman sıkıntılı bir insandır,
vücudu sağlıklı iken de sıkıntı içindedir.
Zarardan ne kadar kaçarsa kaçsın,
o tohumu bitmez (yeşermez) yere saçar.

.....
Hasedin nerede, olsa bellidir pazarı,
onun gönlünün darlığı hiç gitmez.

.....
Yılın on iki ayında mutluluk yok,
yese de yemese de kaygı ile tok.

Hased ve kin insanı varlık içinde darlığa koyar. İnsanın nasibini Tanrı verir. Bu sebeple insan, kendine nasip edilenlerle yetinmeli başkalarının nasiplerini kıskanmamalıdır. Kin, hased ve cimriliği yemmenin yolu doğruluktur:

Doğruluk besleyene cimrilik gelmez,
hasedlik, benlik, kibir böyle insanda bulunmaz.

Tevekkül ve şükür hasedi ortadan kaldırır. Mevcut Risâletü'n-Nushiyye nüshalarında hased, kin konusu ile ilgili bölümler eksik gibi görünmektedir. Bu konuyu işlerken Yunus cimriliğe geçmiştir. İnsanı, imanından ve Tanrı'ya karşı olan görevlerinden, kendini olgun kişiliğe ulaştıracak olan yoldan uzaklaştıran en önemli kusurlardan biri de cimriliktir:

Sana cimriliğin ne olduğunu söyleyeyim,
Kendi yediğini kendinden esirger.
Kazancını kendine vermez,
eli bağıdır, hayır işe ermez.
Görse ne haldedir canı ve cismi,
Kimsin sen ve nedir ismin?

Yunus Emre bu noktada insanın kendisini sorgulamasını, bu dünyada varoluş sebebini hatırlamasını istiyor. Bu eser boyunca insanın kendisini eleştirerek tanınması gerektiğini ancak böyle doğru yolu bulabileceğini, mutluluğa erişebileceğini vurgulamaktadır:

Cimri olmak seni Hak'tan ayırdı
Hani gayret hamiyet nereye gitti?
Hasedden insan ne fayda görür,
Neye lâıyksen onu Tanrı verir.
Ne neye gerer, onu o bilir,
Kime gerekirse o kaadirdir, verir.
Sen kendi nasibine bak, kendi nasibini gör,
Ona göre iyilik eyle, koru.
Zekaşsız hayvan, sadakasız mal,
bu halde nasıl hayra sahip olabilir.
.....
Hasedlerle cimriler hesapta yok,
Redoldular bunlar, hiç hesapta yok.
Bunların birliğe inancı yoktur,
Bunlarında ne olursa olsun utanmaları yoktur.
Bunların Allah'tan korkusu yoktur,
Kimsenin beğeneceği huyu yoktur.
.....

Tanrı zengindir, vericidir, onu görmez,
Cimrinin elini çeker, hiç bir nesneye ulaşamaz.
Allah'ın nimetleri olduğu gibi yenir,
Yem yiyecek hiç eksilmeden kalır.
Kaç yıldan beri o nimeti yer,
Hakk'a bir derse, o da ortak koşarak der.

Tanrı nimetlerini her gün her saat yeniden verir, cimri bunu göremez. Cimriye zenginliğin yararı yoktur, o yüzbin malı ile yoksuldu. Cimrilik, böyle insanların gönlünü öldürür. Kendi kendisiyle hesaplaşmaz, Elest bezminde "evet Rabbimiz sensin" dediğini bilmez. Bunun için de buna yaraşır işler yapmaz. Yunus Emre, cimri kişinin de kurtuluşunun akılla olduğunu söyler. Akıl cimrilikten kurtuluşun cömertlikle olduğunu anlatır.

Akıl bir kişidir Allah'a bakar,
Akla uyarsan o cimriliği yakar.
Akıl, gel gözlerini bir aç der,
Eli açıklık (cömertlik) nerede ise oraya koş.
Cömert olunca Hak yolunun,
Hoş tertiplerini göreceksin.
Söz söylenince eli açıklık geldi,
vermeye perde olanı götürdü.
Cimri o anda bütün malını dağıttı,
Bu dünya çirkefini arkasına attı.
.....
Ebedî âlem gözlerine göründü,
Aşk tozu gözlerine yerleşti.
Onun için gözleri Hakk'a açıldı,
Huda'dan canına rahmet saçıldı.

Cimriliği bırakıp cömert olanların gönül gözleri açılır, tecelli görürler ve aşka sahip olurlar. Aşkla Tanrı yolunda ilerlerler. Darlıktan kurtulup gerçek varlığı tanırırlar.

Risâletü'n-Nushiyye'nin Akıl Destanı adını taşıyan son bölümünde insanı dinden çıkartan en kötü huylardan biri olan gıybet, iftira, dedikodu tanıtılır ve bunların insanın kendi canına ve çevresine verdiği zararlar anlatılır:

Eğer aklın varsa gıybeti bırak,
Gıybeti bırakanın hazinesi dolar.

.....
Düşmanlık ve gıybet, iman ve ibadeti ortadan kaldırır,
Bu ikisinden vazgeçmek gereklidir.

Gıybet'ten kurtulmanın yolu sevgidir. İnsan yaratılmışları gönül gözüyle görmeyi öğrenmelidir. Gönül gözü kapalı ise insan fizikî olarak gördüklerini gerçek anlamda değerlendiremez. Sevgi ile bakan insan insanların kusurlarını görmez, gördüğü yanlışlıkların bir hikmeti olduğunu bilir ve bunları söylemez:

Sevgiden uzak insanın gözü görmez,
Hani dost nerdesin sen, gözünü aç bak.

.....
Bütün sevgi tadını önce gözalır,
ondan sonra sevgi gönülde kalır.
Gözü görmeyen insanın sevgisi yoktur,
Gözü olandır sevgi ile tok.

İnsanı her türlü kötü alışkanlıktan doğruluk kurtarır:

Sen doğruysan herkese doğru dersin,
Sen eğri isen doğruluk bulunmaz.

Ey bigâne eğri yola gitme
kendi dirliğine bahane yine sensin.

.....
Neye bakarsan o senin yüzündür,
Kim için ne düşünürsen o kendi özündür.
Eğer bin yıl bile kaçsan senden geçmez,
Senin amelindir başkasına gitmez.

.....
Doğruluk göstermeli, göz bakışına,
Ki senden bütün kötü işler uzaklaşa.

.....
Söze tarih yedi yüz yedi idi
Yunus'un camı bu yolda feda idi.
Çıra yandı, delil doğru bulundu,
Ev aydınlandı, hırsız kovuldu.
O uğru dediğim şeytandır azar,
Ki an ve an içinde kötülük düzer.
Tâat ile makamını yıkarsan,
Devletle muradına eresin.

Kısaca özetlemeğe ve yorumlamaya çalıştığımız, Risâletü'n-Nushiyye'de Yunus Emre, insanı öncelikle kendini tanımaya, yaradılış amacına uygun kişiliğe sahip olmaya yöneltmekte ve bu yolla tasavvuf ahlâkına ulaştırmayı amaçlamaktadır.

İnsanlığın genel ahlâkı yoktur. Her kültürün geçerliliği kendinde başlayıp kendinde biten değerler-anlamlar-kurallar bütünlüğü içinde kendi ölçüleri vardır. İslâma dayalı tasavvuf ahlâkı, şefkat arınma; her türlü benlikten, iradeden, bireylikten bütünüyle kurtularak Tanrı birliğine ulaşma ahlâkıdır. Ahlak sistemleri inanca, düşünceye ve yeteneğe dayalı olarak gelişir. Ahlâki değerler, estetik ifadelerle ve bu değerleri günlük hayatında uygulayan güzel insan örnekleriyle diğer insanlara öğretilebilir.

Tasavvuf, sufilerin eserlerinden ve onların sözlerinden daha mürekkep uygulama, yaşama tarzı ile bütünleşen bir anlayıştır. Mutasavvıflar, Tanrı olgusu ile özdeşleşerek bir yandan Tanrı'nın yakınlığını hissederken diğer yandan Tanrı'nın büyüklüğünden dolayı uzaklığının idrakini yaşarlar. Bir açıdan her türlü mantıkî açıklamanın ötesinde zihnin ve düşüncenin Tanrı varlığı ile cezbedilmesidir.

Tanınmış mutasavvıfların bazıları bir tek satır yazmaksızın diğerlerinin hayatlarını etkilemişlerdir. İlahî tecrübeyi o kadar içten temsil etmişlerdir ki kişilikleri, diğerleri için Tanrı'nın tecellisi, aynası haline gelmiştir. Şems-î Tebrîzî'nin Mevlâna üzerindeki etkisi böyledir. Tasavvuf konusunda yapılan araştırma ve değerlendirmeler yazılı malzeme ile sınırlıdır. Bu sınırı, araştırmacıların bilgi ve idrakleri belirlemektedir. Mevcut eserlerin tamamı değerlendirilip yorumlansa bile dâima bir kısmı eksik kalacaktır. Mutasavvıfların eserlerini, onlarla ilgili menkıbelerini, öğretilerini ve onların hünerlerini tesbit etmek mümkün olabilir ancak onların sürdürdükleri yaşayışı yeniden yaratmak mümkün olmaz. Bu sebeple Yunus Emre'den günümüze kalan onunla ilgili her türlü malzemedan yararlanarak, kendi idrakimiz ve bilginimizin imkân verdiği ölçüde onun düşünce hayatını, tavsiyelerini, yol göstericiliğini anlayabiliriz, ama onun yaşama tarzını gerçek modelini görebilme şansına sahip değiliz.

En büyük temsilcisi olarak gördüğümüz Yunus Emre'nin de mensubu olduğu tasavvuf ahlâkı XIII. yüzyıldan itibaren Türk hayatında Türk-İslâm medeniyeti olarak adlandırılan önemli bir dönemin kuruluş ve işleyişinde etkili olmuştur. Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'de açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyduğu insan nefsi üzerinde egemenlik kurmanın manası, bütün insanlığın, her ferdin, her canlı organizmanın, maddî ve dinî bakımdan iyiliğini istemektir. Nefse hakimiyet kavramında hayat ve insana saygı söz konusudur. İslâmî inanca göre, hayatın sürdürdüğü insanın varlığının ispatladığı bu

dünya bir imkan âlemi ve imtihan yeridir. Allah'ın tecellisi olan bu âlemde var olan herşey Allah'ı tasdike yarayan birer âyettir. Böyle kayıtsız şartsız yaşama iradesi ve hayata saygı ahlâkı başta Yunus Emre olmak üzere pek çok değerli mutasavvıf vasıtasıyla Osmanlı Devletinin kuruluş felsefesinde yer almıştır. Din, dil, adet ve gelenekleri birbirinden farklı pekçok millet Osmanlı İmparatorluğu içinde altı asır ahenkli bir birlik sürmüştür. Vakıf kurumunun temelinde insanın kendisinden önce başkalarına hizmet etme inancı vardır. Selçuklu ve Osmanlıdan kalan camî, medrese, aşevi, hastahane, hamam, han, kervansaray gibi değerli eserler toplumdaki uzlaşma ve paylaşmayı sergilemektedir. Tarihimizin çok önemli dönemleri olan Selçuklu, Beylikler ve Osmanlılardan günümüze fertlerin kendi adlarına yaşadıkları evlerin, konakların, sarayların kalmayıp da sosyal dayanışmayı sergileyen vakıf eserlerinin kalmış olması, insan medeniyet ve kültürünün ideal amacı olan tabiatın ve insan nefsinin üstünde aklın egemenliğinin sağlandığını göstermektedir. Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye'de ısrarla aklın nefsin üzerinde egemen olmasını savunmuştur.

KAYNAKLAR

Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul 1961.

Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri, Altın Kitaplar.

Dr. Bruce B. Lawrence, Sufi Literature-In the Sultanate Period, Patna-Pakistan.

C. RİSÂLETÜ'N-NUSHİYYE'NİN TAHLİLİ

Edebî eserlerde, dikkat ve birikimlerimiz oranında yeni dünyalar keşfetmek mümkündür. Onlar her fert üzerinde farklı etkiler uyandırarak, değişik mekân ve zamanlarda adeta yeniden canlandırılırlar. Bu sebeple edebî eserler, okuyanların duygu ve düşünceleriyle doldurarak, kendilerine göre yeniden "icrâ" etikleri "notalar" gibidirler⁽¹⁾.

Dili, duyuşu ve ifadesiyle, milletiyle bütünleşen Yunus Emre, Türk insanının gönül dünyasında "her dem yeniden doğarak", yedi yüzyıl öteden günümüze ulaşmayı başarmış, müstesna şahsiyetlerden biridir. O bundan sonra da insanların gönül dünyasını işlemeye devam edecektir. Bugün şöhreti sınırların da ötesine taşan bu büyük Türk şâirinin, okuyucu hâleleri genişledikçe, onun eserlerinin "icrâ"sında da farklılıklar artmaya hatta uzlaştırılması güç uçurumlar açılmaya başlamıştır. Bunları, edebî eserlerin tabiatında yatan, farklı yorumlara açık olma sebebine bağlamak mümkünse de onu devri ve mensup olduğu çevreden ayrı olarak ele alan bazı yaklaşımları ilmîlik ölçülerine sığdırmak güçtür⁽²⁾. Herşeyden önce yapılması gereken iş, Yunus'u kendimizde değil eserlerinde aramaktır. Bunun için de, onun eserleri üzerinde düşünmek ve onları yazıldığı devrin siyâsî, sosyal ve kültürel şartları içerisinde değerlendirmek gerekir. Çünkü "o ağacın kökleri, gelenek ile beraber yetiştiği topraklara sınımsız bağlıdır."⁽³⁾

(1) Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yay., İst. 1979, s. 10-11.

(2) Yunus Emre ile ilgili yaklaşımların genel bir değerlendirmesi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye'de Yunus Emre Araştırmaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Yunus Emre Problemi", *Türk Yurdu*, c. 11, s. 42, Şubat 1991, s. 8-11.

(3) Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, İst. 1982, s. 189.

Bu konuda da Yunus'un şiirlerinin, -bilinen sebeplerle- tam ve güvenilir bir metnini elde etmenin güçlüğü problemi karşımıza çıkmaktadır. Fakat *Risâletü'n-Nushıyye* mesnevisi ise, elde yeterli nüshaları bulunan ve Yunus Emre'ye âdiyeti kesin olarak bilinen bir eserdir^(*). Bu sebeple şâirin bu küçük mesnevîsi, onun şahsiyetinin aydınlatılmasında ihmâl edilmemesi gereken bir kaynaktır. Fakat Yunus'un bu mesnevîsi bizde, dinî-tasavvufî mahiyette, basit-kuru bir eser olarak görülmüş; birkaç makale ve tebliğin dışında üzerinde yeterince durulmamıştır. Buna karşılık yurt dışında bir doktora tezi olarak ele alınmıştır⁽⁴⁾. Biz bu yazımızda, *Risâletü'n-Nushıyye*'yi tahlil ederek, onun kültür ve edebiyat tarihimiz bakımından önemini ortaya koymağa çalışacağız.

Risâletü'n-Nushıyye, sülûk ehline (mâna yolcularına) tasavvufî gerçekleri anlatmak amacıyla kaleme alınan, mesnevî

(*) Turan Alptekin, bir yazısında, *Risâletü'n-Nushıyye*'nin muhteva ve üslûp özellikleri bakımından, ikinci Yunus'a yani Aşık Yunus'a ait olması gerektiğini ileri sürer. (Bkz. "Yunus Emre Olayı", *Gösteri*, Kasım 1990, sayı: 120, s. 62-64).

(4) Jan Ciopinski, *Ksiego Dobrach rad* (*Risâletü'n-Nushıyye*), Krakow 1972. Ayrıca tez., *Folia Orientalia* dergisinde, Fransızca özet olarak yayımlanmıştır. Görmek imkânı bulamadığımız bu tez hakkında bkz. H. Avni Yüksel, "Polonya'da Yapılmış olan Yunus Emre İle İlgili Yayınlar ve Çalışmalar", *Millî Kültür*, sayı: 84, Mayıs 1991, s. 51-54.

Ülkemizde yapılan ve *Risâletü'n-Nushıyye*'yi müstakil olarak ele alan çalışmalar da şunlardır:

Mehmet Kaplan, "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlâk Görüşü (*Risâletü'n-Nushıyye*'nin Tahlili)", *TDED*, c. XXI, İst. 1973, s. 65-82.

Umay Günay, "Risâletü'n-Nushıyye Üzerinde Bir Değerlendirme", *Uluslararası Yunus Emre Semineri*, Unesco Türkiye Millî Komisyonu, 12-13 Haziran 1991, Millî Küt., Ankara.

Hüseyin Ayan, "Risâletü'n-Nushıyye Üzerine", *Yunus Emre Sempozyumu*, 2-5 Mayıs, Millî Küt., Ank. 1988.

Risâletü'n-Nushıyye, son olarak Dr. Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır. (Yunus Emre Divanı III: *Risâletü'n-Nushıyye*, Kültür Bak. Yay., Ank. 1991.

şeklinde yazılmış bir nasihat-nâmedir. Dîvanındaki şiirlerinde, ilâhî aşkı ve vahdet-i vücuda dayalı tasavvuf düşüncesini duygu potasında eriterek coşkun bir dille ifade eden Yunus Emre, duygudan ziyade fikrin ön plâna çıktığı, disiplinli ve sabırlı bir çalışma isteyen böyle bir eser yazmaya niçin gerek duymuştur? Bu soruya cevap verebilmek için, onun yaşadığı devrin siyâsî ve sosyo-kültürel durumuna kısaca bir gözatmak yerinde olacaktır.

Bugünkü bilgilerimize göre Yunus Emre'nin, H. 638/M. 1238 ile H. 720/M. 1320 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir⁽⁵⁾. Bu yıllar, Türk tarihinde sosyal ve siyâsî bakımdan bir düzensizlik ve huzursuzluğun hâkim olduğu bir dönem olarak geçer. Yunus'un doğduğu tarihlerde başlayan Babailer isyanı ve hemen arkasından Selçukluların Köseadağ yenilgisiyle (M. 1243) gelen Moğol istilası sonucu, Anadolu'da yıllarca sürececek bir zülüm dönemi başlar. Bir taraftan Moğolların gitikçe artan baskıları, diğer taraftan her tarafa yayılan irili-ufaklı isyanlar ve taht kavgalarıyla ülke tam bir iç savaş hâlini yaşar. Bu durum, İhanlılar'ın parçalanarak (M. 1335) Anadolu'nun Türk beylikleri arasında paylaşılmasıyla sona ermekle birlikte, bıraktığı izler uzun yıllar silinmemiştir⁽⁶⁾.

Böyle bir dönemde, Türkler arasında yerleşmeye çalışan tasavvuf hareketi, Anadolu'nun sarsılan sosyal ve siyâsî ortamında, insanları manevî yönden huzura kavuşturan, onlara zorluklar karşısında direnme gücü veren bir sığınak gibi olur. Anadolu'da yeni bir medeniyetin kurulmasında önemli fonksiyonları olan mutasavvıflar bir taraftan insanların gönül dünyasını fethetmeye çalışırken, diğer taraftan da sınır boylarında savaşarak Anadolu'yu Türk yurdu hâline getirmeye

(5) Şehâbeddin Tekindağ, "Büyük Türk Mutasavvıfı Yunus Emre Hakkında Araştırmalar", *Bellekten*, c. XXX, sayı: 117, TTK, Ank. 1966, s. 61.

(6) Bu konuda bkz. Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Çev. M. Harmancı), İst. 1982.

çalışıyorlardı. Fakat zamanla, sınırların emniyet altına alınmasıyla birlikte, tekkelerinde sakin bir hayat sürdüren ve Arap, Fars Edebiyatlarından çevirilerle uğraşan dervişler de çoğalmaya başlar⁽⁷⁾.

Bu sosyal ve siyasî durumun etkisiyle, Anadolu'da ilk örneklerine 13. yüzyıl ortalarında rastladığımız Türkçe edebî eserler, genellikle dinî-millî kahramanlık hikâyeleriyle biraz da dinî-tasavvufî şiirlerinden oluşur. Bunun yanında yabancı tesirlerle tasavvufun bir felsefe sistemi hâline gelmeye başlamasıyla, A. Yesevî dervişlerinin "şer'î" esaslara uygun tasavvuf anlayışından farklı olarak, "vahdet-i vücûd" ve dünyanın "fanî"liği gibi konulardan bahseden eserler de çoğalmaya başlar⁽⁸⁾.

Tarikatlar çevresinde zamanla büyük topluluklar oluşturan bu dervişler arasında -bilhassa Mevlevîlik-, Fars Edebiyatına ait *İlâhî-nâme*, *Mantıku't-Tayr* ve *Musîbet-nâme* gibi tasavvufu anlatan didaktik eserler de elden ele dolaşmaktaydı. Bu durum karşısında Türk şâirleri de, "sülûk âdâbını ve tasavvufî hakikatleri dervişlere telkin edebilecek" eserler yazma gereğini hissederler⁽⁹⁾. Bunun için de en elverişli nazım şekli, mesnevîdir. Mevlâna, meşhur eseriyle bu konuda bir çığır açar ve arkasından takipçileri birbiri peşinden gelir. Mevlâna ve Mesnevî'sinin oldukça tesirinde kalan Yunus Emre'yi de Risâletü'n-Nushîyye'yi yazmaya iten sebep budur. Fakat Yunus Emre, hem Farsça hem Türkçe yazan, zevk ve üslûp bakımından daha çok Fars Edebiyatı tesirinde kalan Mevlânâ, Sultan Veled ve Hoca Dehhânî gibi şâirlere karşılık; halkın zevkine yabancı olan bu düşünceyi, onların anlayabileceği bir dille ve Türk Halk şiirinin zevk ve âhengini eserlerine yansıtarak anlatma yolunu

(7) Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 4. bsk., Ank. 1981, s. 253-254.

(8) Köprülü, a.g.e., s. 254-255.

(9) a.g.e., s. 226.

tercih eder⁽¹⁰⁾. Ahmed Yesevî'nin açtığı ve Ahmed Fakîh, Şey-yad Hamza gibi şâirlerle gelişen bu tarz, Yunus gibi bir dehanın elinde en güzel örneklerini vererek, halkın zevkine uygun bir Türk tasavvuf edebiyatı meydana getirir. Bu şâirlerin eserleri, bir taraftan da Fars Edebiyatının etkisiyle gelişen Dîvan Edebiyatının özelliklerini de taşıyordu. Zaten 13 ve 14. yüzyıllarda bu iki edebiyat arasında henüz çok belirgin farklılıklar yoktu.

Bu genel girişten sonra, asıl konumuz olan Risâletü'n-Nushîyye mesnevîsinin tanıtım ve tahliline geçebiliriz:

Yunus Emre'nin bu eseri, allegorik bir "siyâset-nâme" olan *Kudatgu Bilig*'den (y. t. 1069) sonra, Anadolu sahasında Türkçe olarak ve mesnevî şekliyle yazılan, "nasihat-nâme" tarzındaki ilk eserdir. Yunus Emre, Türk Edebiyatındaki mesnevî şeklinin ilk örnekleri arasında yer alan bu eserinde, kimlerden etkilenmiştir? Fuad Köprülü, onun eserinde Attar, Senâî ve Mevlânâ tesirlerinin göze çarptığını belirtir⁽¹¹⁾. Yunus, Risâletü'n-Nushîyye'yi yazdığında, Fars Edebiyatında Senâî (ö. 1150), Attâr (ö. 1193?), Nizâmî (ö. 1214) ve Sa'dî (ö. 1292) gibi büyük mesnevî şâirleri yetişmişti. Bunlardan tasavvuf düşüncesini realist hikâyelerle, yer yer teşhis ve intak sanatlarına başvurarak anlatan Senâî'nin, *Hadîkatü'l-Hakîka*; Attar'ın, *İlâhî-nâme*, *Musîbet-nâme* ve *Mantıku't-Tayr*'ı gibi eserlerin, Yunus üzerinde etkili olması tabiidir. Zaten bu eserler, Anadolu'daki tasavvuf muhitlerinde çok rağbet görüyordu⁽¹²⁾. Yunus'un asıl etkisinde kaldığı şâir ise, Mevlânâ'dır. Çünkü O, Mesnevî'yi ve Dîvân-ı Kebîr'i okumuş, onlardan birçok mazmunları eserlerinde kendince tasarruf etmiştir⁽¹³⁾. Genellikle Mevlânâ'dan

(10) Hasibe Mazoğlu, "Yunus Emre'nin Şiirlerinin Şekil Özellikleri", Uluslararası Yunus Emre Semineri, 6-8 Eylül, İst., *Bildiriler*, Akbank Yay., İst. 1971, s. 183-184.

(11) Köprülü, a.g.e., s. 293.

(12) Köprülü, a.g.e., s. 226.

(13) Abdülbâki Gölpinarlı, "Mevlânâ-Yunus", Uluslararası Yunus Emre Semineri, 6-8 Eylül, İst., *Bildiriler*, Akbank Yay., İst. 1971, s. 106.

sonra yetişen bütün mesnevî şâirleri, ona olan hayranlıklarını belirterek, eserlerinden faydalanmışlardır⁽¹⁴⁾. Fakat Yunus Emre, bazı eserlerden etkilenmekle birlikte, onun mesnevîsi ter-cüme değil, orjinal bir eserdir.

Yunus Emre'nin bu eseri, "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün" vezniyle yazılmıştır. Baştaki 13 beyitlik kısımda ise, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde olduğu gibi, "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbı kullanılmıştır.

Risâletü'n-Nushiyye'nin beyit sayısı, çeşitli nüshalarda farklılıklar göstermektedir. Gölpınarlı'nın yayınında ise 562 beyit vardır⁽¹⁵⁾. Bazı yeni yazmalarda bu sayı, 630 beyite kadar çıkmaktadır. Tatçı'nın yayınında ise, 600 beyit vardır⁽¹⁶⁾.

Risâletü'n-Nushiyye'nin yazılış tarihi konusunda da çeşitli görüşlere rastlanmaktadır. Yunus, mesnevisinin sonlarına doğru, geleneğe uyararak, eserini H.707/M. 1307-1308) tarihinde yazdığını belirtir:

Söze tarih yidi yüz yidiydi
Yunus cânı bu yolda fidiydi⁽¹⁷⁾

Karaman nüshasında ise, ikinci mısra "Söze târih yedi yüz-deyidi" şeklindedir. Gölpınarlı, kafiye gereği "yidiydi" şeklinin daha doğru olduğunu belirterek, Karaman nüshasının yanlış olduğunu söyler⁽¹⁸⁾. Ş. Tekindağ ise, Karaman nüshasının en eski nüshalarından biri olması sebebiyle, daha doğru olması gerektiğini belirtir⁽¹⁹⁾. Fakat yaygın olarak da kabul edildiği gibi,

- (14) Amil Çelebioğlu, "XIII-XIV. (İlk Yarısı) Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", Uluslararası Mevlana Semineri, Konya 1978.
(15) Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye ve Dîvân*, İst. 1965.
(16) Mustafa Tatçı, *Risâletü'n-Nushiyye*, s. 136.
(17) Gölpınarlı, a.g.e., s. 37.
(18) Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, Altın Kitaplar, İst. 1983, s. 28.
(19) Şemseddin Tekindağ, a.g.m., s. 74.

bunun sadece bir nüshada bulunduğu düşünülürse H. 707 tarihinin doğru olması, daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Bunun yanında, bir de H. 707'nin mesnevînin yazılış tarihi olup olmadığı meselesi ortaya çıkmaktadır. Bu konuda da araştırmacılar arasında farklı görüşler vardır. İlk olarak Melioransky tarafından ileri sürülen bir görüşe göre bu, Yunus'un tarikate giriş tarihini göstermekte ve onun Sultan Bayezîd saltanatının başlarına kadar yaşadığını ortaya çıkarmaktadır⁽²⁰⁾. Fuad Köprülü, Yunus Emre'nin, 15. yüzyıl başlarına kadar yaşamasının mümkün olmadığını, tarihî açıdan güzel bir şekilde ispat eder⁽²¹⁾. Yunus Dîvanını ilk olarak yayınlanan Burhan Toprak ise, Melioransky'nin fikirlerine tamamiyle katıldığını belirtir. Fakat onun Yunus'un yaşadığı devri, yüz sene ileriye atmasını doğru bulmaz⁽²²⁾. Son yıllarda Hikmet İlaydın tarafından yayınlanan bir yazıda da, Melioransky'nin görüşleri, bizzat eserin muhtevasına dayanarak tekrar ileri sürülmüştür⁽²³⁾. İlaydın'ın görüşlerini birkaç maddede toplamak mümkündür:

a) Bu mesnevîde klâsik bir hâtime bölümü yoktur. b) Mesnevînin son bölümü, "akıl" başlığını taşımaktadır. Şeriat ve tarikat ruhuna uygun ahlâk ve davranış ilkelerinden bahsedilen bu eserde, marifet, hakikat ve vahdet-vuslat gibi konulara gelinmemiştir. Bu sebeplerden eser eksiktir. c) Dolayısıyla Yunus burada, tarikate giriş tarihini vermektedir. Zaten 500-600 beyitlik bir mesnevî için, şâirin "hayatımı bu yolda feda ettim" demesi beklenemez. (İlaydın, Melioransky'den farklı olarak, Yunus'un 1352-1362 yıllarına kadar yaşamış olabileceğini söyler.)

- (20) Fuad Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 262.
(21) Köprülü, a.g.e., s. 263-264.
(22) Burhan Toprak, *Yunus Emre Dîvanı*, Kenan Matb., İst. 1943, s. 13.
(23) Hikmet İlaydın, "Yunus Emre", *Türk Dili*, Ank. 1983, sayı: 384, s. 515-522.

Bu görüşlerini çok kesin bir dille ifade eden Hikmet İlaydın, kanaatimizce eseri dikkatlice okumamıştır. Çünkü son bölümdeki "akıl" başlığı, -önceki bazı bölümlerde olduğu gibi- yanlış konulmuştur. Bu bölümde, gıybet-doğruluk çatışması işlenmekte, diğerlerinde de olduğu gibi, kötü, iyilik askerleri tarafından mağlup edilmektedir. Sonra da doğru kimselerin aşkla Hakk'a kavuşması anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu son bölümde de eserin bütününe hâkim olan yapı aynen korunmuştur. Bu sebeple İlaydın'ın belirttiği, vahdet-vuslat konularına gelinmediği düşüncesi doğru değildir. Mesnevîde klâsik bir hâtîme bölümünün olmadığı doğrudur. Aynı zamanda klâsik bir giriş bölümü de yoktur. Bu ilk yüzyıllarda yazılan mesnevîlerde görülen genel bir özelliktir. Buna sonraki dönemlerde yazılan kısa mesnevîlerde de rastlanmaktadır⁽²⁴⁾. "Yunus cânı bu yolda fidiydi" mısraını ise, kafiye ve sözün gelişi doğrultusunda söylenmiş doldurma bir mısra olarak kabul etmek gerekir. Yunus, kanaatimizce burada, bu eseri için değil, gönlünü kötülüklerden arındırıp, doğruyu, Hakk'ı bulma yolunda ömrünü harcadığını söylemekte ve sâliklere de bunu tavsiye etmektedir. Sonuç olarak şâir burada, geleneğe uyararak eserinin yazılış tarihini vermektedir.

Yukarıda temas ettiğimiz üzere, *Risâletü'n-Nushiyye*'de klâsik bir mesnevîde bulunması gereken giriş, konunun işlendiği asıl kısım ve bitiş bölümlerini kesin çizgilerle ayırmak güçtür. Bu mesnevî, insanın yaratılışı ve onun akıl ve bilgisinin derecelerinden bahseden manzum-mensur karışık bir girişle başlar. Bunu "destân" başlıkları altında, çeşitli ahlâkî davranışlar arasındaki çatışmaların anlatıldığı bölümler takip eder. Baştaki manzum-mensur kısmı, giriş olarak kabul edersek, bundan sonrasını ise, konunun işlendiği asıl bölüm olarak kabul etmek gerekir. Bazı yeni yazmalarda ise, *Risâletü'n-Nushiyye*'nin sonunda eserin bittiğini belirten bir beyit vardır:

(24) İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvan Şiiri), Ank. 1986, sayı: 415-417, s. 433.

Ko bu fikri seni bil sen de her dem
Hatm olsun bunda söz vallâhü a'lem⁽²⁵⁾

Fakat, girişte olduğu gibi, bitişte de klâsik mesnevîlerde görüğümüz alışılmış kısımlar yoktur.

MUHTEVA

Risâletü'n-Nushiyye'nin konusunu, insan ve onun iç dünyasındaki mücadeleleri teşkil etmektedir. Şâir, nefsin arzularının insanı ne hâle getirebileceğini ve bunlardan nasıl kurtulmak gerektiğini, çeşitli kişileştirmelerle allegorik bir tarzda ele alır. Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut gibi edebî eserlerde, insanın dış dünyası ele alınmıştır. Yunus ise burada, insanı dıştan içe yeni kendisine döndürerek, onun içindeki yüce varlığı idrak ettirmeye çalışır. Bu sebeple eser, daha önce görüğümüz, dışa dönük, dünyevî arzular peşinde koşan, konar-göçer, savaşçı, "alp" tipinden farklı olarak, yeni bir medeniyet ve onun yetiştirdiği insan tipinin oluşumunu da vermektedir. Bu da velî tipidir⁽²⁶⁾.

Giriş Bölümü

Mesnevînin giriş bölümü olarak kabul edebileceğimiz manzum-mensur kısımda, insan ele alınmakta ve tasavvufun yaratılış, akıl ve bilgi teorisi üzerinde durulmaktadır. Bu bölüm, bir ölçüde daha sonra anlatılacaklara bir zemin görevini görmektedir.

(25) Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Dîvanı*, A. Halit Bayrı Kit., İst. 1943, c. 1, s. 72.

(26) Mehmet Kaplan, "İki Destan İki İnsan Tipi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İst. 1976, s. 21-40; Tipler konusunda bkz. Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 (Tip Tahlilleri)*, İst. 1985.

Yunus, mesnevîsinin başındaki onüç beyitlik kısımda, insan vücudunun dört unsurdan oluştuğunu ve bunların insan tabiati üzerindeki etkilerini teksifi bir şekilde anlatır. Aynı şekilde Âşık Paşa da, *Garib-nâme* sinin giriş bölümünde, insanın yaratılışı üzerinde durmuştur. Bu eserin 4. bâbı da "dört unsur"a ayrılmıştır⁽²⁷⁾.

Yunus, Tanrı'nın insanı "sûret" ve "cân" (rûh) olmak üzere maddî dört unsurdan meydana geldiğini söyler. Bunu ilk insan olan Hz. Âdem'in şahsında şöyle anlatır. Burada Yunus, Allah'tan "Pâdişâh" olarak bahseder:

Pâdişâhun hikmeti gör neyledi
Od u su toprak u yile söyledi

Bismillâh diyüp götürdi toprağı^(*)
Ol arada hâzır oldı ol dağı

Toprag-ile suyu bünyâd eyledi
Ana Âdem dimegi ad eyledi

Yil gelüp ardınca debitdi anı
Andan oldı cism-i Âdem bil bunı

Od dahı geldi vü kızdırdı anı
Çünkü kızdı cisme ulaşdı cânı

(27) "Âşık Paşa" mad. (F. Köprülü), *IA*, c. 1, İst. 1940, s. 704.

(*) Prof. Dr. Kissling, Allah'ın, insanı yaratırken, kendi adını söylemesinin mantıkî olarak mümkün olamayacağını söyler. Konuya bu açıdan yaklaşmak doğru değildir. Yunus, burada her hayırlı işe besmeleyle başlama geleneğini yerine getirmektedir. (Bk. Kissling, "Yunus Emre Dîvanının Mukaddime Beyitleri Üzerine", *Uluslararası Yunus Emre Semineri*, Akbank Yay., İst. 1977, s. 161-162.

Sûrete cân girmeğe fer mân olur
Pâdişâh emri ana der mân olur (1-6)⁽²⁸⁾

Su, ateş, hava ve topraktan oluşan bu "sûret"e, Allâh cân (rûh) vererek ilk insan olan Hz. Adem'in yaratılışını tamamlamıştır. Yunus'un Dîvânında da, insanın yaratılışıyla ilgili beyitlere rastlanmaktadır⁽²⁹⁾.

İnsanlara, vucutlarını oluşturan bu dört unsurdan, dört iyi ve dört kötü huy gelerek birbirine zıt davranışlar doğurmuştur. *Toprakla*, insana "sabr", "eyü hû" (iyi huy), "tevekkül" (iş Allah'a bırakıp kadere razı olmak), "mekrûmet" (yücelik); *su* ile, "safâ" (temizlik), "sahâ" (cömertlik), "lutf" (iyilik, ihsân), "visâl" (kavuşmak) gibi iyi huylar gelmiştir. Buna karşılık *yel* ile, "kizb" (yalan), "riyâ" (iki yüzlülük), "tizlik" (acelecilik), "nefs" (insanın dünyevî ihtiyaç ve arzuları); *od* (ateş) ile de "şehvet" (şiddetli nefsi istekleri), "kibr" (kendini beğenmek), "tamâ" (açgözlülük) ve "hased" gibi kötü huylar gelmiştir. "Cân" ile de, insanların kendilerini kötü ihtiraslarına karşı koruyabileceği özellikler gelmiştir. Bunlar da "izzet" (şeref, yücelik), "vahdet" (birlik, tezatlardan birliğe, Allah'a ulaşma kuvveti), "hayâ" (utanma) ve "âdâb-ı hâl" (vahdet neşesine sahip olma edepleri) dir:

(28) Bu rakamlar, *Risâletü'n-Nushıyye'nin*, hazırladığımız metnindeki beyit numaralarını göstermektedir.

(29) Niteliğim soran işit hikâyet
Su vü toprak od u yil oldı sûret
Dört muhâlif nesneden dört divârın
Sâzikâr eyledi virdi kerâmet

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Dîvanı,
Kültür Bak., Yay., c.II, Ank. 1990, s. 35.

Toprağı kadarlardı sûreti hat bağladı
Durgurdu dört âleti adın insan eyledi

(Tatçı, *a.g.e.*, s. 361)

Od u su vü toprağı (yili) bile
Anunıla bünyâd eyledi teni

(*a.g.e.*, s. 382)

Toprag-ile bile geldi dört sıfat
Sabr u eyü hû tevekkül mekrümet

Suyıla geldi bile dört dürlü hâl
Ol safâdur hem sahâ lutf u visâl

Yıl-ile geldi bile bil dört heves
Ol durur kizb ü riyâ tizlik nefes

Od-ıla geldi bile dört dürlü dâd
Şehvet ü kibr ü tamâ' birle hased

Cân-ile geldi bile uş dört hisâl
İzzet ü vahdet hayâ âdâb-ı hâl(9-13)

İnsan ve tabiatın "dört unsur"dan yaratılması ve insanlardaki iyi ve kötü davranışların bunlara göre açıklanması nereden kaynaklanmaktadır?

Bu dört unsur nazariyesi, "İhvânü's-safâ"⁽³⁰⁾ adıyla bilinen filozoflar (hukemâ) tarafından, eski Yunan felsefesinden tasavvufa nakledilmiştir⁽³¹⁾. Bu "filozoflar, birden ancak bir çıkar,

(30) T. J. De Boer, "İhvânüssafâ" mad., *IA*, c. 5, İst. 1967, s. 946.

(31) Ateş, hava, su ve toprağın, evrenin temel unsurları olduğu düşüncesi, ilk olarak Antikçağ Yunan düşünürü *Empedokles* tarafından ileri sürülmüş ve bu *Aristo* tarafından daha da geliştirilmiştir. *Aristo*'nun kuramından hareketle de "Filistiyon" diye anılan bir hekimlik okulu türemiş ve insanların çeşitli huylara ve zeka derecelerine sahip oluşları bu dört unsurun birleşimlerindeki çeşitlilikle açıklanma yoluna gidilmiştir (Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Kit., İst. 1976, c. 1, s. 345); Ayrıca bkz. H. Bekir Karlıga, "Anasır-ı Erbaa" Mad., T. Diyanet Vakfı İslam Ansk., c. 3, İst. 1991, s. 149-151. Bilindiği gibi, "yeni eleştiri" akımının öncülerinden G. Bachelard (1884-1962) da, bu dört unsurun şuurdeki hayâlî dünyanın özünü oluşturduğunu ileri sürerek, edebiyat eleştirisinde "imge" çözümlemesine dayanan yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. (bk. "Bachelard, Gaston" mad., *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, Anadolu Yay., İst. 1983, c. 2, s. 83, 84.

esasını benimseyerek, yaratıcı kudretten faal yani aktif bir kuvvetin doğduğunu kabul etmişler ve buna tüm akıl anlamına *Akl-ı Küll* demişlerdir. *Akl-ı Küll*, münfail (pasif) bir kuvvet meydana getirmiş, bu iki kuvvetten, gökler ve göklerin cirmeleri olan yedi yıldız meydana gelmiştir. Göklerin ve göklerle beraber yıldızların dönüşleri, olgunluğuna olan özlemlerinden meydana gelir. Her yıldızın da bir aktif bir de pasif kuvveti vardır. Bu dönüş dört basit unsuru yani havayı, suyu, ateşi, toprağı meydana getirir. Yedi yıldızın bulunduğu yedi gök, yedinci göğü kaplayan ve sâbitelerin bulunduğu Burçlar göğü ve bu göğü kaplayan, içinde hiç bir şey bulunmayan Atlas göğü döndükçe dört unsur meydana getirdiği gibi dokuz gökle dört unsurun birleşmesinden de üç çocuk, yani cansızlar, bitkiler ve canlılar meydana gelir."⁽³²⁾

Yunus Emre de, burada, tasavvufun bu yaratılış görüşünü anlatmaya çalışmıştır. Onun, toprak ve suya, iyi vasıflar; hava ve ateşe ise kötü vasıflar yüklemesinin sebebini de yine tasavvufta aramak gerekir. Çünkü mutasavvıfların yaptıkları birçok açıklama ve yorumlar bu dört unsur nazariyesine dayanmaktadır⁽³³⁾. Sûfiler, nefsin dört mertebesini dört unsura benzetirler. "Nefs-i emmâre" (üzeri kalın perdelerle örtülü, kötülüğü buyuran nefis) ateşe, "nefs-i levvâme" (üzeri ince perdelerle kaplı, kötülük yapan sahibini kınayan nefis) havaya; "nefs-i mülhime" (üzeri nur-zulmet karışımı perdelerle kaplı, sahibine iyilik ilhâm eden nefis) suya, "nefs-i mutmainne" (nurlu perdelerin ağırlıkta olduğu, iyilik yapmada hiç bir şüphesi kalmamış nefis) toprağa benzetilir⁽³⁴⁾. Görüldüğü gibi, iyi huylar atfedilen toprak ve su, iyilik yapan nefse; hava ve ateş ise kötülüğün hâkim olduğu nefse benzetilmiştir.

(32) Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yay., 2. bsk., İst. 1985, s. 47.

(33) Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İst. 1991, s. 48.

(34) Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 48, 369; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 34.

Yunus Emre, "Fî-Ta'rifi'l-Akl" başlıklı mensur kısımda, insan aklının ve bilgisinin derecelerini anlatır. O, aklın Tanrı'nun en eski ışığı olduğunu belirterek, onun "akl-ı ma'âş", "akl-ı ma'âd" ve "akl-ı küllî" olmak üzere üç mertebesinin olduğunu söyler⁽³⁵⁾. Tasavvufta, Allah'tan, önce "akl-ı evvel" in zuhûr ettiğine inanılır. Bu da bir tek nûrdan ibarettir ve bu sebeple "nûr-ı Muhammedî" adıyla da anılır⁽³⁶⁾. Yunus'un, akıldan, Allah'ın ilk ışığı olarak bahsetmesinin sebebi budur.

Yunus'un bahsettiği "akl-ı ma'âş (akl-ı cüz'î, akl-ı mecâz da denir), bu görünen âlemi kavrayabilen akıldır. Sûfiler, kıyas ve mantık esasları dahilinde faaliyet gösteren bu akılla, Allah'ın kavranamayacağını söylerler. "Akl-ı ma'âd" ise, irfanla elde edilebilen ve görünen eşyanın ardındaki edebî gerçeği kavrayabilen akıldır. Son mertebe olan "akl-ı küllî" ise, veli ve peygamberlerin akıllarıdır. Burada artık vahdete ulaşılmıştır⁽³⁷⁾.

Yunus, akıldan sonra "îmân"ın (yakîn) derecelerini açıklar. "Yakîn", kesin, açık bilgi demektir. Tasavvufta, Allah'ın, zanla değil "yakîn"le bilinebileceğine inanılır⁽³⁸⁾. "Yakîn" in de, "ilme'l-yakîn", "ayne'l-yakîn" ve "hakka'l-yakîn" olmak üzere üç derecesi vardır⁽³⁹⁾. Sûfilere göre, "ilme'l-yakîn" akılla, "ayne'l-yakîn" görüşle, "Hakka'l-Yakîn" ise bizzat yaşayarak elde edilen bilgidir⁽⁴⁰⁾. Hacı Bayrâm-ı Velî, bunu:

(35) "Akl pâdişâhun kadîmligi pertevindendür; akl dahu üç dürlüdür; biri akl-ı ma'âşdur; dünya tertiblerin bildürür. Biri de akl-ı ma'âddur; âhiret ahvâlin bildürür. Birisi de akl-ı küllîdir; Allâhü Te'âlâ ma'rifetin bildürür." (s. 77)

(36) Süleyman Uludağ, a.g.e., s. 35-36.

(37) a.g.e., s. 35-37; "Akıl" mad., TDEA, Dergâh Yay., c. 1, s. 90.

(38) Uludağ, a.g.e., s. 528-529.

(39) "İman da üç dürlüdür; biri ilme'l-yâkindür ve biri ayne'l-yakîndür ve biri hakka'l-yakîndür. Ammâ ol iman kim ilme'l-yakîndür; aklda yir lidür ve ol iman ki ayne'l-yakîndür; gönülde yir lidür ve ol imân ki hakk'l-yakîndür; cânda yir lidür. Cân-ile olan iman, cân-ile bile gider." (s. 77)

(40) Uludağ, a.g.e., s. 529.

Bayram özünü bildi bilenî anda buldı
Bulan ol kendü oldı sen seni bil sen seni⁽⁴¹⁾

diyerek, "bilmek, bulmak, olmak" şeklinde Türkçeleştirmiştir.

Yunus, akıl ve imandan sonra, bu mensur bölümde, Uçmak'ın (Cennet), Allâh'ın lutfu; Tamu'nun ise (Cehennem) adaleti olduğunu belirterek, dört unsurun da O'nun "nûr", "hayât", "heybet" ve "hışm"ından kaynaklandığını söyler:

"Uçmak, pâdişâhun fadlı pertevindendür. Tamu pâdişâhun adli pertevindendür. Toprak pâdişâhun nûrı pertevindendür. Su pâdişâhun hayâtı pertevindendür. Yil ol pâdişâhun heybeti pertevindendür. Od pâdişâhun hışmı pertevindendür. Toprag-ile su, uçmakda yir lidür. Od-ile yil tamuda yir lidür." (s. 77)

Yunus, daha sonra, belli ahlâkî özelliklere sahip olan insanlarla, bu dört unsur arasında ilişki kurarak, bu zıt davranışlar arasındaki mücadeleyi bir savaş tablosu içerisinde şöyle anlatır:

"Od-ile ve yel-ile gelen tokuz kişidür ki bunlar bin başlarıdur; biner erleri vardır; kime gelseler kendü makamına iletmek yaragında olurlar. Toprag-ile suyula gelen onüç kişidür; bunlar dahu bin başlarıdur; biner erleri vardır. Kime gelseler uçmaga darta lar. Cân-ile gelen dahu dört kişidür; bunlar cân-ile geldi cân-ile gider. Bunların dahu biner erleri vardır. Bunların-ile olanlar didâra müstagrak olasılarıdur. Toprag-ile suyula gelen uçmakda olasılarıdur; odile yil-ile gelen tamuda kalasılarıdur; cân-ile bile gelen hazrette müstagrakdur. İmdi bilgil ki kangı bölükdensin, kangısımın sözün dutarsan anun böl-gindensin; vallâhü a'lem."

Cân ile gelenin cân ile gidip Allah'a kavuşması, rûhun ölmeyip ebediyete ulaşacak olmasındandır. İslam'da olduğu gibi

(41) Abdülbâki Gölpınarlı, 100 Soruda Tasavvuf, s. 53.

Tasavvufta da, hayır ve şerri idrak kabiliyeti olan rûhun (rûh-ı insânî), ölümden sonraya kalacağına, kıyamette ceset tekrar toplanınca ona gireceğine inanılır⁽⁴²⁾.

Konunun İşlendiği Asıl Bölüm

Yunus Emre, konunun işlendiği asıl bölümde, bir sâlikin, gönlünü her türlü ihtiras ve kötülüklerden temizleyerek Allah'a kavuşmasını ele almaktadır. Şâir, insan gönlünü büyük bir ülkeye benzetererek, burayı ele geçirmeye çalışan tamâ-kanaat, tekebbür-tevâzu, öfke-sabır, cimrilik-cömertlik, gıybet-doğruluk gibi soyut kavramlar arasındaki mücadeleyi, diğer tasavvufî eserlerde de sık sık rastlanıldığı üzere, teşhis ve intak sanatlarıyla somutlaştırarak anlatmaya çalışmıştır. Bu da, "destân" başlıklı bölümlerin her birinde benzer bir yapı içerisinde verilmiştir. Bir tarafta şeytanî (nefs), diğer tarafta rahmânî (rûh) sultânın orduları ve bunlara yol gösteren adaletli, ulu bir sultan olarak anlatılan "Akıl" vardır. Şâir, her bölümde önce kötülük içindeki insanın perişan hâlini anlatarak, onu Akıl'ın huzuruna çıkarır. Akıl da ona, doğru yolu gösterir ve iyilik ordusu, kötüyü, gönül ülkesinden çıkarır.

Bu yapıya göre Risâletü'n-Nushiyye'yi, gönül ülkesinde, yukarıdaki şahıslar arasında geçen olayları anlatan allegorik bir tahkiyeli, eser saymak mümkün müdür? Yunus'un mesnevîsinde, tahkiyeye dayanan bölümler, bizzat nasihat tarzındaki didaktik kısımlara göre fazla bir yer tutmamaktadır. Zaman zaman belirli soyut kavramlar, halkın zihninde canlandırabilmek için somutlaştırılarak anlatılmaya çalışılmışsa da; eserin büyük bir bölümünü nasihat tarzındaki veciz sözlerle dolu kısımlar kaplamıştır. Bu sebeple eseri, dinî-tasavvufî öğütleri ihtiva eden bir nasihat-nâme olarak kabul etmek gerekir.

(42) Gölpınarlı, a.g.e., s. 61-63.

Risâletü'n-Nushiyye, 3. tekil şahıs ağzından anlatılmakla birlikte, şâir zaman zaman kendi ağzından nasihatlere de yer vermiştir. Ayrıca diğer aşk ve macera konulu mesnevîlerde gördüğümüz, kahraman anlatıcı ağzından nakledilen ve onların karşılıklı olarak konuşulduğu kısımlara da rastlanmaktadır.

Konunun işlendiği asıl bölüm, "dâstân" başlıklarıyla bir-birinden ayrılmıştır. Fakat eser okunduğunda, bu başlıkların doğru ve yerinde olarak konulmadığı anlaşılmaktadır. (Bunlar sonraki sayfalarda yeri geldikçe belirtilecektir.) Şâir, her bölümün sonunda, sözü kendisine getirerek, ismini zikretmiştir. Bunlar da, eserin bölümlerinin doğru olarak belirlenmesinde yardımcı olmaktadır.

Yunus'un bu bölümlere "dâstân" adını vermesi ise, eserde, soyut kavramlar arasındaki çatışmaya yani savaş fikrine yer vermesinden⁽⁴³⁾ kaynaklanmamaktadır. "Destân"ın, dilimizde, "hikâye, efsâne, sergüzeşt, masal" gibi anlamları da vardır⁽⁴⁴⁾. Bu sebeple, dinî-tasavvufî eserlerle âşıkâne mesnevîlerde de "dâstân, agâz-ı dastân" vb. başlıklara rastlanmaktadır.

Bu genel tespitlerden sonra, konunun işlendiği bu asıl bölümü, beş kısma ayırarak inceleyebiliriz: 1) Tamâ-Kanâat 2) Tekebbür-Tevâzu 3) Öfke-Sabır 4) Cimrilik-Cömertlik 5) Gıybet-Doğruluk

1) Tamâ-Kanâat(14-82)^(*)

"Dâstân-ı Rûh Akl ve Mâyata'allaku Bihimâ Mina'l-Ahvâl" başlıklı bu bölümde, tama ve kanâ'at tezadı işlenmektedir. Şâir, konuya başlarken, sonraki bölümlerde de olduğu gibi, sözlerinin dinlenmesini; çünkü insanları nefislerinin kö-

(43) Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, s. 21; "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlâk Görüşü", s. 69-70.

(44) Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ank. 1981, s. 141.

(*) Bu sayılar, beyit numaralarını göstermektedir.

tülüklerinden kurtarmak için nasihatlerde bulunacağını söyler:

Gel imdi dinle sözi şerh ideyin
Birin birin anı sana diyeyin
...
Haber viriserem nefsin elinden
Ümidün varısa gidesin andan (14-18)

Yunus, insan gönlünü büyük bir ülkeye benzetir. Çünkü mutasavvıflara göre, insan gönlü, bütün kâinâta sığmayan Allah'ı içinde barındıracak kadar büyüktür. Bu gönül ülkesini ele geçirmek isteyen, biri "Şeytânî" diğeri de "Rahmânî" olmak üzere iki sultân ve bunların da kendilerine bağlı orduları vardır. "Rahmânî" askerlerin sayısı, onüç bin; "Şeytânî"lerinki ise dokuz bindir. İşleri güçleri *nifâk* ve *şirk* olan "Nefs" sultanının dokuz oğlu vardır. Onun en büyük oğlu ise, dünyayı bile ele geçirse yine doymayan "Tamâ"dır:

Ulu oğlu tama' eyü iş itmez
Cihân mülki anun olursa yitmez

Bin er tonlu tururlar kapusunda
Esîr itmiş cihânı tapusunda

Sever dünyâyı çün oldur imân
Susuzdur dünyeye kanmaz revânı(31-33)

Moğol zulmünün ve taht mücadelelerinin acılarını yıllarca yaşayan Yunus Emre, burada "tama"nın sosyal olarak ne büyük bir tehlike arzettiğini anlatmaktadır. Bu sebeple insanlar, ihtiraslarının esiri olmamalıdır. Bu da "da'vâ" ile değil "ma'nâ"

ile olabilir. "Ben gelmedim 'davâ için benim işüm sevü için/ Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaya geldüm" diyen Yunus Emre, bu duygularını mesnevîsinde de, Dîvanını aratmayacak güzellikte ifade eder:

Neyi sever-isen imânun oldur
Nice sevmeyesin sultânun oldur

Sevindür bil seni senden ileden
Ne sever-isen ol yanaya yiden

Ki sevdiğünden öte menzilin yok
Asıl ma'nî budur söz kelecî çok

Bu yolda ma'nî sığmaz ma'nî gerçek
Neyi kim severisen anı gerek (34-37)

Ihtiraslarının peşinde perişan olan bu insan, "Akl"a gelir ve ondan yardım ister. Akıl da ona, "tama hepsi"nden kurtulmanın çok zor olduğunu çünkü onun kapısında "nefsin kulları" olan demir yürekli, yiğit kimselerin beklediğini; fakat kendisine gelenlerin daima canlarını kurtardıklarını söyleyerek, *Kanâ'at*'i çağırır. *Tamâ*, ipek elbiseli, burak atlara binmiş fakr içindeki *Kanâat* askerlerini görünce, herşeyini bırakarak kaçır gider. Gönül ülkesi de (İl ü Şehr) *Tama'* askerlerinden temizlenir. Şâir, *Tamâ'* ve *Kanâ'at* mücadelesini, gerçek bir savaş sahnesi dekoru içinde gözler önünde canlandırır:

Çavuşlar yögsürür sağda vü solda
Gırıv ü zemzemedür degme yolda

Anı gördi kaçır nefis haşarâtı
Gör imdi nitedür Hâlık sıfâtı

Sınıkdı cümlesi girü kayıkımaz
Döker oğlın kızın ardına bakmaz

Bunaldı cümlesi turmadı kaçır
Kılıç lâzım degül iş oldu nâ-câr

Kılıçlar kanlıdur erleri gâzi
Uçar kuşlar gibi atları tâzî

Tamâ'dan kurtarırlar il ü şehri
Sıdılar leşkerin cebrî vi kahrî (59-64)

Kanâat, gönül ülkesinde tahta çıktıktan sonra, insanlar düzenlik içinde yaşarlar. Artık orada, ne bir kıtlık ne de âfet görülür. İnsanların hepsi ibâdetle meşgul olurlar ve İlahî aşk şarabını içerek ebediyete ulaşırlar:

Harîfler cümlesi tâata meşgûl
Olupdur cümlesi sultânna kul

Oturur cümlesi hân meclisinde
Ferahlar u kadehler ellerinde

Ferâgat oldu bunlar hoş geçerler
Sürer sâkî şarâb dün gün içerler

...
Erenlerdür bu dirlige erenler
Yüzün ma'sûkanun mutlak görenler

Hakîkat bunlar ölmezler kalurlar
Ki her dem yiniden kısmet alurlar (70-79)

Yunus görüldüğü gibi, insanları ihtiraslarından kendisine döndürerek, ona İlahî aşk şarabını içirip Allah'ın huzuruna çıkarır. Buradan onun, istediği insan tipi ve sosyal hayat tarzı da anlaşılmalıdır. Yunus Emre, Dîvânında da benzer konular üzerinde sık sık durarak, nefsi yenmenin önemine temas eder. Çünkü insanın en büyük düşmanı, nefsidir. Bu sebeple tamâ' ile hırsa uymayıp, kanaati yâr edinmeli ve hakikat bulunmalıdır:

Düşman benüm nefsiüm durur tama' ıla hırsum durur
Tama' ile hırsa uyan gönüllerde yir eylemez⁽⁴⁵⁾

Kanâati yâr idin uyma nefis dileğine
İresin hakîkâte yirün buldun tur indî⁽⁴⁶⁾

vb.

2) Tekebbür-Tevâzu (Aşaklıgı) (83-160)

Yanlı olarak "Dâstân-ı Kanâ'at" başlığı konulan bu bölümde, kibrin kötülüğü ve tevâzunun yüceliği anlatılmaktadır. Yunus, bunları dağ ve su sembolüyle anlatmaya çalışmıştır.

Yunus Emre, açgözlülükten kurtulan ve kanâatkâr olan insanın, aynı zamanda mütevâzi olması gerektiğini söyler. Çünkü *Kanâat* için en büyük tehlike *Kibr*'dir. Şâir onu, dağ başında durup yol kesen harâmîlere benzetir. Bu sebeple *Akıl*, *Kanâat*'e bir casusunu göndererek, *Kibr*'in esiri olmamasını; çünkü bu şekilde benlik davası güdenlerin mahvoldüklerini söyler:

Akıl dir câsusa yort imdi girü
Kanâata haber benden degirü

(45) Mustafa Tatçı, *a.g.e.*, s. 122.

(46) *a.g.e.*, s. 385.

Di otursun ki tâc u taht anundur
İlâhî devlet-ile baht anundur

Nice tura haramî tağ başında
Girür birgün ele yol savaşında

Kibir dirler ana bulurlar anı
Ana uyan imansuz vire cânı

Özinden gayrı kimseyi beğenmez
Yüce yirde turur aşaga inmez

Nice tahta binenler yire düşdi
Niçe benin diyen sinek üşdi (86-91)

Yunus, bundan sonra kibrin kötülüğü ve ona uymamak konusunda uzun uzun nasihat eder. Monoton bir üslûpla devam eden bu bölümde, şâirin yer yer tekrarlara düştüğü de görülmektedir.

İnsan kibre yoldaş olmamalıdır; çünkü onun insana hiç faydası yoktur. Kibirli kimsenin ne huzuru ne de imânı vardır. Onlar cânsız sûret gibidirler. İnsanlar, "sûret yıkılmadan" yani ölmeden önce kibri öldürmeli ve gerçek dosta ulaşmalıdırlar. Çünkü bu fâni dünya kimseye kalmamıştır; ölüm birgün insanı yutacak ve hevâyâya, kibre esir olanlar kendilerini Cehennem'de bulacaklardır:

Beş on gün ömr için girü kayıkma
Bu fânî dünyenin nakşına bakma

Senün bigi bini aldadı dünye
İnanmaz göre kimi tutdı bünye

Katı çabük oynagıl utılmayasın
Hevâyâ kibre sen tutılmayasın

Katı dutdun ko kibri ilden öndin
İşitmediün tevâzu' ne didüğin

Tekebbürler yeri siccîn içinde
Anunçün k'olmadılar dîn içinde (136-140)

Yunus daha önceki bölümde de olduğu gibi, *Kibr'i*, gözleri yaşlı, utangaç bir hâlde, Akıl pâdişahının huzuruna getirterek ondan yardım ister. Akıl da ona, çare olarak "alçaklık"ı (tevâzu) tavsiye eder. *Tevâzu* askerleri de Akıl'ın sözü biter bitmez oraya ulaşırlar. Bunu gören *Kibr* de kaçmaya başlar. Dağlar, ovalar savaş çığlıklarıyla dolar. *Kibir*, dağ başında kışa sataşırken, "Alçaklık" ise ırmak olup denize ulaşır:

Sözü düketmediñ alçaklık irdi
Kibir gördi anı tiz girü döndi

Kılıç tartup gelür yir alçagından
Kibir gördi anı kaçdı tağından

Tag u yazı kamu gulgule toldı
Kime cennet kime arasat oldı

Çün alçaklık irişdi kibr erine
Bakadur bir kişiyi bin görine

Tekebbür âsidur işe sataşdı
Tutup tag başını kışa sataşdı

Gör alçaklığı akdı ırmag oldı
Aka aka denize varmag oldı (150-155)

Gönül ülkesi Kibir erlerinden temizlendikten sonra, *Kanâat* ve *Alçaklık*, çok iyi bir dost olarak günlerini geçirirlerken, şehir ma'mûr, dostlar "şâd", düşmanlar ise "mât" olur.

Tevâzûyu âlemin temeli sayan Yunus, bölümün sonunda sözü kendisine getirerek, herkese alçakgönüllülüğü ve başkalarına "sebîl" olmayı öğütler.

Görüldüğü gibi Dede Korkut Destânında gördüğümüz mağrur kahramanların yerini, Yunus'un eserinde, kendi benliğini tamamiyle dizginlemeye çalışan, tevâzû' içindeki tipler almıştır⁽⁴⁷⁾.

3) Öfke (Buşu, Gazab) - Sabır (181-302)

Bazı nüshalarda, 269. beyitten önce "Dâstân-ı Sabr" başlığı konulmuş ve burası ayrı bir bölüm olarak gösterilmiştir. Fâtih nüshasında ise boşluk olmakla birlikte başlık yazılmamıştır. Eserin her bölümde tekrarlanan yapısı gereği, bu başlığın yanlış konulduğu anlaşılmaktadır.

Yunus Emre, bu bölümde öfke ve sabır mücadelesini ele almaktadır. Fakat o, önceki bölümlerden biraz farklı olarak, *Akıl*'la *Öfke*'yi, karşılıklı olarak uzun uzun konuşturur. Şâir, didaktik mahiyetteki uzun nasihatlerini vermek görevini, bu bölümde bunlara vermiştir.

Yunus Emre, öfkeyi son derece acımasız, herşeyi yakıp yıkan, zâlim bir savaşçı olarak tasvir eder:

Benüm ileyüme kim katlanısar
Ki hışmumdan deniz oda yamsar

Nereye kim varam başlar kesilür
Kime boşar-istem olokdem ölür

(47) Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, s. 72.

Kim ola bencileyin cânâ kıyar
Meger kim ben olam merdâne kıyar

Yaradılmış bana karşı turamaz
Benimle bir nefes hem-dem olamaz

...
Gözüme yüz bin er zerre görünmez
Hezâr arslan bana berre görünmez

Buşu dirler bana key bahaduram
Düzenlik bozmaga her (dem) kaduram (182-189)

Buşu (öfke) bu şekilde kendisini överken, *Akıl*, elinde asasıyla çöpü bile çiğnetmekten çekinen bir sûfi olarak çıkagelir ve kendisini tanıttıktan sonra *Öfke*'yi uzun uzun kötüler. O, insan gönlünü bir eve, öfkeyi de hırsıza (ugrı) benzetererek, buna karşı dikkatli olmak gerektiğini; yoksa birgün hırsızın ansızın eve girebileceğini söyler. Hırsız, eve girdikten sonra ise, insana hükmeden, artık kendisi değil öfke olur:

Gâfil olma evüne uğrı gele
Katı uyur-isen dîvarı dele

Ey ıssı uykuda uğrı kıvanur
Dutar ta'cîl işin uyana sanur

...
Evüni kandayıdun uğrı aldı
Yir içer oturur ev anun oldı

Olursın taşra san ol içerü hoş
Yakındur iş ucu uş göresin uş

Bu ne hâldür sana zulmet içinde
Nice uyuyasın gaflet içinde (214-221)

Akıl, daha sonra öfkeye esir olan kimselerin ibadetlerinin de işe yaramayacağını; bunların "kâl" den "hal"e geçemeyeceklerini; bunun için bir an önce gafletten kurtulmaları gerektiğini söyler. Yoksa bir gün onlar da Azrâil'le karşı karşıya kalacaklardır. Bunun üzerine *Öfke*, içinde bulunduğu kötü durumundan kurtulmak için *Akıl*'dan yardım ister. *Akıl* da ona, gafletten uyanarak gerçek anlamda kul olmasını tavsiye eder ve askerlerinden *Sabr*'ı çağurmalarını ister. *Sabır* gelince de "il ü şehri" harâb eden öfkeden iz kalmaz. Her tarafta düzenlik hâkim olur; insanlar da mutluluk içerisinde yaşarlar.

Yunus Emre, bu bölümün sonunda, bir kuyuya hapsedilen ve sabrı sayesinde buradan kurtulmayı başaran Hz. Yusuf kıssasını anlatarak, sözü kendisine getirir ve sabrı tavsiye eder. Çünkü Allah, sabredenlerin yardımcısıdır. O, *Dîvânı*nda da sabrın önemini dile getirmiştir:

Kimden öğüt istersem sabır gösterür bana
Sabrumun perdesini mahabbet odı yakdı⁽⁴⁸⁾

Eyyublayın sabreyle Ya'kûblayın çok agla
Yûsuf-sıfat sen dahı Ken'an'a irişince⁽⁴⁹⁾

4) Cimrilik (Buhl) - Cömertlik (303-438)

Yunus Emre, bu bölümün başında birkaç beyitle hasetlik ve kinden bahseder. Bunlar kendi bildiklerini yapan, kötülük askerlerinin reisleridirler. Kıskanç ve kindâr kimseler dâima dert ve sıkıntı içerisindeyler. Çünkü onlar, sıhhat içindeyken bile dertlerinden kahrolan, kendi kazdıkları kuyuya düşen kimselerdir. Dünyada, bunlar kadar kendi kendilerine zarar veren

(48) Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, s. 366.

(49) a.g.e., s. 316.

hiç bir kimse yoktur.

Yunus bunlardan sonra:

Diyem sana bahîlün neyidügin
Sakınur kendüden kendü yidügin(310)

diyerek, cimriliği anlatmaya başlar. Cimri kimselerin kazancından ne başkalarına ne de kendisine hayır gelir. Oysa insanlar istese de istemese de elindekiler elbette alınacaktır. Bu dünya Hz. Süleyman'a bile kalmamıştır. Cimri olmak, aynı zamanda insanı Hak'tan da ayırır. Allah, insan neye lâıyıkta onu verir. Bu sebeple herkes, nasibine bakarak başkalarına faydalı olmaya çalışmalıdır. Çünkü onları zekatsız mal hiç bir zaman mesutemez. Cimri kimselerde, gönül darlığı hiç eksik olmaz. Aslında onlar insandan da sayılmaz. Bunlar ne Allah'tan korkarlar ne de insanlara faydalı bir iş yaparlar. Buna karşılık Allah çok ganîdir. Her gün yeni giyecek yeni yiyecekler verir. Herkes fazlası ve eksikliği olmadan kendi nasibini alır:

Hasûd-ile bahîl sağışda degül
Red oldılar bular hiç işde degül

Bularun birliğe ikrârı yokdur
Bulara her ne olsa ârı yokdur

Bularun şâhdan korkusu yokdur
Kimesne begenesi hûsı yokdur

Nirede olsa halk ürker sözinden
Kimesne assı eylemez özinden

Bahîlün gözlerinde ibret olmaz
Kimesneye bulardan himmet olmaz

Ganîdür pâdişeh ol anı görmez
Çeker buhl elini nesneye irmez(337-342)

Yunus Emre, burada zenginliği ve cimriliği ile Kur'an'da zikredilen; malının zekatını vermediği için sonunda Allah tarafından helâk edilen Kârûn kıssasını anlatarak, bütün cimrilerin de sonunun bu şekilde olacağını söyler.

Yunus aynı duygularını, Dîvanındaki bir şiirinde de çok daha güzel dile getirmiştir:

Gerü durur yoklukdan kamuların baylığı
Bunca varlık anundur gîtmez gönli tarlığı

Batmış dünya malına bakmaz ölüm hâline
İrmîş Kârûn mâlına zihî iş düşvârlığı⁽⁵⁰⁾

...

Önceki bölümlerde olduğu gibi, yine cimri kimse Akl'ın huzuruna gelerek, kendi perişan hâlini anlatıp ondan yardım ister. Akıl da ona cömertliği tavsiye eder. Cimri de "leş gibi" olan bütün mallarını yağmalatır. Yunus, gönlünden cimriliği uzaklaştıran kimseye, maddî olan herşeyi terkedip Allah'a yani "bekâbillâh" a ulaşmayı tavsiye eder. Herşeyi terkedenden gönül erleri, ne Cennet'e ne de hûrilere bakarlar. Onlar tecelliye ermiş kimselerdir. Asıl amaçları Allah'a kavuşmaktır; bu sebeple iki cihânın da onlar için önemi yoktur:

Ki yüzbin da'vî kılan ana irmez
Anun izi tozını kimse görmez

(50) Mustafa Tatçı, a.g.e., s. 364.

Sahî bir kişîdür uçmaga bakmaz
Kî tâc u hulleye hûriye akmaz

Anı tuyanlara ne Cennet ü hûr
Ki terke girene ne hûr ne kusûr

....

Müşâhede gören neye kayıksun
Ne var anda eyüye neye baksun

Nider iki cihânı dosta giden
İşkdur sermâye gel bâzâr iden

....

Sahâya sen Yunus virdün-ise erk
Eyit imdi bu yolda neyledün terk

Gönül erini önden koma etegin
O kurtarır seni dürlü fiilden (412-437)

5) Gıybet - Doğruluk (439-562)

Yanlış olarak "Dâstân-ı Akl" başlığı taşıyan bu bölümde gıybet ve doğruluk üzerinde durulmuştur. Müstensihler, herhalde ilk beyite (Gel imdi eydeyin birkaç nasihat/Bu akl-ı cüz'iden sana eyü baht) bakarak bu başlığı koymuşlardır. Şâir burada önce, doğru yolu insan aklının mantığı içerisinde (akl-ı cüz'î) buldurmaya çalışmış, daha sonra da "irfân" yolunu göstermiştir.

Gıybeti insanın ağızındaki "hayzı" olarak niteleyen Yunus Emre, bunun onu küfre kadar götürebileceğini söyler. Ona göre kin ve gıybet bir katrana benzer. Katrana ise bal konulamaz:

İçerü gizlüdür cümle yavuz hû
Gider gösterme kimseye anı yu

Gerek sen zengî vü pası yuyasın
Sana lâyük mıdır anı koyasın

Sakın katran kabına koyma bâlî
Ki nâzüik yirdedür dostun visâli

Tamarlarına cümle saykal urgıl
Ki her birine bir kullık buyurgıl (455-458)

Gıybet ve kin içindeki insanın günleri hep gecedir. O yer,
içer fakat doğan ay ve güneşi görmez:

Sana ko didüğüm gıybetdür ü kîn
Bu iki düşmeni dost sanma miskîn

Bu düşmenlerinin sözünü dinle
Ana göre yüri dirliğin eyle

Kamu toğan günü gıceye benzer
Neye benzedeyin ya neye benzer

Gözi yok yır içer dünyâyı görmez
Togâr ay u güneş ol anı görmez

Anunçün gözleri hicâb içinde
Kalur zulmât-ile ol hâb içinde (475-479)

Yunus Emre, gaflet içindeki kimselerin gözlerini açarak gönüllerini kötülüklerden temizleyip "Dost" a ulaşmayı öğütler. Bu da ancak sevgi ile olur. Sevgiden irak gözlerin Dost'u görmesi mümkün değildir. Bu göz ise sûret gözü değil, eşyanın arkasındaki mutlak gerçeği görebilen "cân" (gönül) gözüdür.

Şâir, tekrar asıl konuya dönerek, insanın gördüğünü söylemesinin gıybet; görmediğini söylemesinin ise büyük bir iftira olduğunu söyleyerek, sözün sosyal olarak taşıdığı öneme dikkat çeker. Burada onun "söz" redifli meşhur gazelini hatırlamamak mümkün değil:

Keleci bilen kişünün yüzünü ağ ide bir söz
Sözi bişirüp diyenin işini sağ ide bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı
Söz ola ağulu aş balıla yağ ide bir söz⁽⁵¹⁾

....

Yunus'a göre, insan kendisine döndüğü taktirde başkaları hakkında gıybet etmekten kurtulacaktır. Gözü, gönülden bakan kimsenin, Hak'tan başka sözü yoktur. O, kimseyi suçu için kınamaz. Başkaları hakkında gıybet dalan kimse ise kendisini unuttur. İnsan kendi "zevâl"ini görseydi, hiç kimseyi anacak hâli kalmazdı:

Sana bi-gâne suçından hatâ yok
Meyil yok kimseye atâ ana yok

Ayrığı söyleyen kendin unıdır
Ki zîrâ suçludur âsî huludur

Söze yol yok durur kim söyleyene boş
Meger söz hâkk ola hem hâkk ola gûş

Nice söz söylerisen sen Hakk'ı söyle
İcâzet yok durur ayruksı meyle (514-518)

(51) Mustafa Tatçı, a.g.e., s. 113.

Yunus, Gıybeti perişân bir hâlde Akl'ın huzuruna getirir. Akl da, kendisinden yardım isteyen *Gıybet'e*, *Doğruluk'u* dost edinmesini söyler. Sonra da *Doğruluk* yârenlerini çağırıp, *Gıybet* evini yerle bir eder. Şâir bundan sonra doğruluk üzerinde durarak, doğru kimselerden bütün kötülüklerin gideceğini söyler. Çünkü onların gönlünde iman nuru yanmış ve karanlıklar kovularak Hakk'ın dîdârına vâsıl olunmuştur:

Fidi cânım sana iyi togru varan
Müşâhede bulur ânı başaran

Ezel ebed ne ola togrulara
Zahir bâtın hicâb olmaz bulara

....

Çıragı yakıcak karanı kaçır
Özi göyner bize nûr bâbın açar

Söze târih yidiyüz yidiyidi
Yûnus cânı bu yolda fidiyidi

Çırag yandı delil togrı bulındı
Ev aydın oldu vü ugrı yolındı

Çırag didüğüm îmân nûrı mutlak
İmanlıya didârın gösterür Hak (543-558)

Yunus, görüldüğü gibi sözü yine kendisine getirerek, kendisinin Allah'a kavuşma yolunda canını feda ettiğini söyler ve eserinin yazılış târihini de verir.

Yunus'un bu eseri, ilk anda âniden kesilmiş intibamı uyardırmaktadır. Fakat eser yapı bakımından bir bütünlük arz etmektedir. Bu sebeple klâsik anlamda bir hâtîme bölümünün

olmamasını, ilk yüzyıl mesnevîlerinde rastlanılan genel bir özellik olarak kabul etmek gerekir.

Yukarıda görüldüğü gibi Yunus Emre, bu eserinde insan ve ahlâk anlayışını ortaya koymaktadır. Onun, insanın yaratılışı, aklı ve imânı (bilgisi) hakkındaki görüşleri tamamıyla tasavvufa dayanmaktadır. Konunun işlendiği asıl bölümde ele aldığı, tamâ'-kanâat, tekebbür-tevâzu, öfke-sabır, cimrilik-cömertlik, gıybet-doğruluk gibi davranışlar hakkındaki görüşleri ise, İslâm ahlâkının esasını teşkil eden hususlardır. Zaten Dîvan Edebiyatındaki bu tür ahlâk kitaplarının kaynakları, Kur'ân, Hadîs, kelâm-ı kibâr ve Gazâlî gibi İslâm yüklerinin eserleridir⁽⁵²⁾. Yunus Emre de eserinde âyet ve hadîslere telmihlerde bulunmuştur. O, bir beyitinde de söylediklerinin Kur'ân'a dayandığını şöyle belirtir:

Dimek gördüğünü gaybet bu mutlak
Ki perdelülere sâbit degül Hak

Dise görmeye bühtân-ı azîmdür
Buyuran böyle *Kur'ân-ı Kadîm'*dür (507-508)

Fakat eser tasavvufi bir amaçla kaleme alınmıştır. Yunus'un asıl anlatmak istediği, tasavvufi ahlâktır. Tasavvufun esasını da, gönlü her türlü kötülüklerden arındırıp (tasfiye) aşkla Allah'a ulaşmak oluşturur. Yunus'un burada ileri sürdüğü "ahlâk-ı sûfiyâne"yle ilgili görüşleri, kendisine "has birşey olmayıp büyük İran mutasavvıf ahlâkçılarının neşr ve telkîn ettikleri şeylerdir."⁽⁵³⁾ Bu sebeple Yunus'un bu eseri, onun, iddia edildiği gibi, ümmî bir şâir değil, devrinin ilimlerine vâkıf bir mu-

(52) Bu konuda bkz. A. Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", TDAY 1963, Ank. 1964, s. 89-115.

(53) Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 304.

tasavvif olduğunu da göstermektedir⁽⁵⁴⁾.

Bunun yanında Yunus'un bu eserinde ileri sürdüğü görüşler, zamanına has olmayıp, her devirde değerini koruyacak olan düşüncelerdir. Ona göre insan, sûret (vücut, nefis) ve cân (rûh) olmak üzere iki unsurdan meydana gelmektedir. Sûret, insanın dış; cân ise iç dünyasını oluşturur. Ölümle berâber yok olacak olan ve insanın maddî tarafını meydana getiren nefis, onu dâima geçici olan dünyevî arzular peşinde koştururken; Elest meclisinde yaratılan ve ebedî olarak kalacak olan ruh ise insanı Allah'ın varlığında ölümsüzleştirmeye çalışır. Yunus işte burada, insanın kendisini aşarak dıştan içe yani nefisinden rûhuna nasıl döneceğini gösterir. Bu da zorlu bir mücadeleyi gerektirir. Bu sebeple tasavvufta, nefse karşı yapılan mücadele, "cihâd-ı ekber" (en büyük savaş) olarak kabul edilmiştir.

Yunus'un asırlar öncesi anlatmaya çalıştığı bu nefis-rûh mücadelesi, modern psikolojide iç ben-dış ben şeklinde ortaya konulmuştur:

"*İnsana dönmek, insanda başka insanlarla, kâinatla ve Tanrı ile birleşen bir iç-ben keşfetmek, ruhun yüceliğine ve ebediliğine yükselmek fikirleri Sokrat'tan Pascal ve Bergson'a, Heidegger, Kierkegaard, Jaspers, Freud ve Jung'a kadar ruhçu ve varoluşçu bütün Batılı filozof ve psikologların temel düşünceleridir. (...) Bu bakımdan Yunus'u dikkatle okumak ve üzerinde düşünmek bizi sadece insanın büyük hakikatlerine götürmeyecek, onun modern felsefe ve psikolojinin temel fikirlerine yüzyıllarca önce vardığını da gösterecektir.*"⁽⁵⁵⁾

Risâletü'n-Nushıyye'nin bir özelliği de, İslâmiyetle birlikte Türk ruhunda meydana gelen değişikliği göstermesidir. Burada, dışa dönük, savaşçı, maddî kuvvete dayalı "alp tipi"nin yerine; içe dönük, manevî olanın peşinde koşan bir "velî" tipi karşımıza çıkmaktadır. Yunus bu eserinde adeta "eski Türk

(54) a.g.e., s. 294.

(55) Birol Emil, "Yunus'un Ulu Nazarı", *Türk Edebiyatı*, sayı: 180, İst. 1988.

akıncısını atından indirir, elinden kılıcını ve okunu alır, onu kendi içinde "sefer"e davet eder."⁽⁵⁶⁾

Yunus Emre burada, her ne kadar beşerî bir olayı anlatıyorsa da, aslında savunduğu düşünceler sosyal olarak da önem arz etmektedir. Çünkü beşerî ihtiraslar da neticeleri itibarıyla sosyal bir mahiyet taşırlar⁽⁵⁷⁾. "O sosyal sulh ve sükûnun bir sınıfın diğer bir sınıfa galebesiyle değil, her insanın içinde iyinin kötüyeye galebesi şeklinde tahakkuk edebileceğini söyler."⁽⁵⁸⁾ Yunus burada, ihtirası değil kanâatkâr olmayı; kin ve öfkeyi değil sevgi ve sabrı; cimrilik ve hasetliği değil yardımlaşmayı ve cömertliği; başkalarına karşı üstünlüğü değil eşitlik ve hoşgörüyü savunmuştur. Anadolu'da Türk Devlet ve medeniyetinin kurulmasında Mevlânâ, Yunus, Hacı Bektâş-ı Velî gibi manevî mimarların da büyü rolleri olmuş; imparatorluğun temelleri onların savundukları bu sevgi ve barış ahlâkı üzerinde yükselmiştir.

Elbette Yunus'u Yunus yapan sadece ele aldığı konular değildir. Onu ebedileştiren aynı zamanda söyleyiş tarzıdır da. Zâten şiirde söz ve ses, uyumlu bir bütün oluşturduğu zaman estetik çekicilik söz konusudur. Yunus'un söyleyiş tarzının yani üslûbunun özelliklerini de ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz:

Yunus vb. şahsiyetler, Dîvan şâirleri gibi, güzel söylemek amacıyla değildirler. Onların asıl amacı, insanlara kâinâtın sırlarını açıklamak, onları rûhen yükseltmektir. Yunus, aynı zamanda "şâir"; fakat zana'atkâr" değildir. Bu sebeple onun eserlerinde, duygu ve düşünce sanata esir değil; sanat düşünceye esirdir. *Risâletü'n-Nushıyye'de*, edebî sanatların birkaç teşbih, teşhis ve telmîhten öteye gitmemesinin bir sebebi de budur.

(56) Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, s. 39.

(57) Kaplan, a.g.e., s. 27.

(58) a.g.e., s. 26.

Fakat Yunus, üslûbuyla, şiirlerindeki fikrin kuruluşunu yenebilen nadir şahsiyetlerden biridir.

Yunus Emre, gerek Dîvanında gerekse bu mesnevîsinde halka tamamıyla yabancı olan soyut fikirleri, onların anlayabilecekleri bir dille, somutlaştırarak anlatmaya çalışmıştır (59). O bu eserinde, insanın nefsiyle olan mücadelelerini, bir savaş sahnesi dekoru içerisinde, gözler önünde canlandırmıştır. Bu sembolleştirme, tasavvufî edebiyatta, bir ölçüde zorunlu olan bir tarzdır. Çünkü insanın iç âlemini tasvîr başka türlü mümkün değildir. Bu sebeple Kissling'in, Yunus'un bu yaklaşımını, onun üslûbunu, basit bir dünya görüşü olan köylülerin ilkel seviyesine uydurmak zorunda kalması, olarak yorumlamak, pek doğru değildir(60).

Yunus bu sembolleştirmenin yanında, kullandığı dil itibariyle de, halkın zevkinden uzaklaşmamıştır. Sâde, basit, gereksiz süslerden uzak, eskilerin "sehl-i mümteni" dedikleri külfetsiz, açık söyleyiş, onun üslûbunun en önemli taraflarıdır. Dîvanında, bu tarzın güzel örneklerine rastlanmasına karşılık, mesnevîsinde daha kuru ve basit bir üslûp hâkimdir. Çünkü mesnevîlerde, sestem ziyade söz yani fikir ilk plâna çıkmaktadır. *Risâletü'n-Nushiyye*'nin fikrî, didaktik bir eser olması sebebiyle, üslûbundaki bu kuruluşu tabii karşılamak gerekir.

Eski Anadolu Türkçesinin ilk örnekleri arasında yer alan bu eserde, devrine göre oldukça sade bir dil kullanılmıştır. Sık sık Arapça ve Farsça kelimelere rastlanmakla birlikte, tamlamaların sayısı, girişteki mensur kısım hâriç tutulursa birkaçı geçmemektedir. Bunlar da zincirleme değil, iki kelimedem oluşan basit tamlamalardır: "mîr-i leşker", "feth-i bâb", "atâ-yı devlet",

(59) Şerif Aktaş, "Yunus Emre'de Lirizmin Kaynağı", *Yunus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler*, (Hz. H. Özbay-M. Tatçı), Kültür Bak., Yay., Ank. 1991, s. 8-13.

(60) Kissling, *a.g.m.*, s. 160-161.

"sabr-ı âlî", "mülk-i diger", "akl-ı cüz'î", "bühtân-ı azîm", "dil-teng" vb. gibi. Ayrıca bugün kullanılmayan arkaik kelimelere de epeyce rastlanmaktadır: assı, ayıt-, ayruk, ıssı, kelecî, kızlık, olokdem, uğrı, key, ırılmak, yavıvarmak, inik-, yöğşür-, yavlak, yort-, sevrük-, kayık-, üt-, bilü, hamu, kıvan-, üt-, degme, kek-, sağınç, yumuş, dölenmeg vb.

Mesnevîde, dil sâde olmakla birlikte, şiiriyetten uzak, hüküm bildiren basit fiil cümlelerinden oluşan nasihat tarzında bir üslûp hâkimdir. Yer yer karşılıklı konuşmalarda ve soyut kavramlar arasındaki mücadelelerin anlatıldığı kısımlarda, canlı bir tahkiye üslûbuna rastlanmakla birlikte, bunlar eser içerisinde fazla bir yer tutmamaktadır. Tamâ-kanâat, kibir-tevâzu çatışmasının ele alındığı, ilk iki bölümdeki gerçek bir savaş sahnesini andıran canlı ve güzel tasvirlerle, daha sonraki kısımlarda yer verilmemiştir. Buralarda tahlîlî, monoton bir üslûp hâkimdir:

Ki âlem cismine sen cân olasın
Yir ü gök olmaya sensiz tolasın

Ger eyle olmadun bes kanı ol iş
Gümân ü vehm-ile geçdi yaz u kış

Nice devrân kim anda rıhlı urdun
Okuyup aşr u âyet yolda turdun

Niçe ilm ü amel sen bu tapuda
Niçe yıldan berüsin bu kapuda

Sözüm kend'özümedür nükte degül
Bilün can birliğ'ikilikde degül

Hayıf ol kişiye kala bu yoldan
İdünsün çâre kurtulsun bu hâlden

Gâfillikdur bizi bu yolda koyan
Nite gâfil olur ma'sûkı duyan (244-250)

...

Şâir üslûptaki bu motonluğu, Yunus ve Kârûn kıssaları gibi tahkiyeye dayanan kıssalarla, âşıkâne mesnevîlerde gör-
düğümüz gazel vb. şiirlerin fonksiyonunu yükselen âhenk yö-
nünden zengin beyitlerle gidermeye çalışmıştır:

Gelür her gün yeni nüzl ü yeni hân
Yeni gelenlere virür yeni ton

Yeni subh u yeni akşam yeni hâl
Yeni devrân yeni dem yeni visâl

Kadeh yeni yeni mey yini meşreb
Yeni ays u yen' işret yeni mutrib (345-347)

Guzaf yerde degül bu sen didügin
Buğursın sen seni sen istedügin

Seninle sen tanış gör kandasın sen
Senün devletiine bahânesin sen

Seni senden kim eyü bilebile
Geçürdin ömrüni bu dirliğ-ile (422-424)

Görüldüğü gibi, bu beyitlerde mesnevînin monoton
üslûbundan farklı olarak, alliterasyon, assonas, iç kafiye ve tek-

rarlarla âhenk yönünden oldukça zengin farklı bir anlatım var-
dır.

Yunus'un Risâletü'n-Nushiyye'si, nazım tekniği bakımından da kuvvetli değildir. Eserde vezin ve kafiye kusurlarına epeyce rastlanmaktadır. Genellikle Türkçenin bir şiir dili hâline getirilmeğe çalışıldığı kuruluş döneminde yazılan eserlerde olduğu gibi, Yunus'un mesnevîsinde de zihaf ve bilhassa imâle kusurlarına çok sık rastlanılmaktadır. Hattâ imâlesiz beyit yok gibidir. Ayrıca vezinsiz beyitler de önemli bir yekûn tutmaktadır (Beyit numaraları: 2a, 3b, 7b, 138a, 493b, 504a, 515a gibi). Bu sebeple bazı biyografi yazarları ve edebiyat tarihçileri, *Risâletü'n-Nushiyye'nin* heceyle yazıldığını zannetmişlerdir. Aşık Çelebi, Taşköprülüzâde, Veled Çelebi, Gibb gibi⁽⁶¹⁾. Şu beyitlerde imâlelerin fazlalığı dikkat çekmektedir:

Toprag-ile bile geldi dört sıfat
Sabr u eyü hât tevekkül mekrümet (9)

Shurete cân girmege fermân olur
Pâdişâh emri ana dermân olur (6)

İlk yüzyıllarda bir ölçüde normal karşılanabilecek bu imâle kusurlarına karşılık, belâgatçılar tarafından hoş karşılanmayan zihafın fazlalığı da, şâirin Türkçeyi vezne uydurmakta bir hayli zorlandığını göstermektedir:

Kalur taşra bu şârdan akl-ı maîş
Bakar bu yola akl-ı cüz'i bakış (440)

Kişi k'ol kapuya hâcâta vardı
Neyise maksudı anı başardı (452)

vb.

(61) F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 295.

Yunus Emre, Dîvan şiirinde klâsik kafiye kurallarına çoğu kez uymamıştır. Bilhassa medreseden gelmeyen şâirler arasında sonraki yüzyıllarda da görülen bu tür hataların Yunus'ta fazla olması, yine kuruluş dönemine has özelliklerden biridir. Onda belli başlı kafiye hatalarını birkaç noktada toplayabiliriz. Yunus, genellikle kafiyelerin aynı cins kelimelerden olmasına fazla dikkat etmemiştir: havâle-ala, bekler-erler, vb. gibi. Bazı beyitlerde, "itâ-yı celî" sayılan, sadece eklerle yapılan kafiyelere rastlanmaktadır: çıkmaz-çağırmaz, böyle-seninle, kullarıdurulularıdır vb. kafiye olan kelimelerin, yazılışlarının yanında, hareketlerinin de aynı olmasına dikkat edilmemiştir (ikvâ): âfet-mât, vardı-ayırdı, devlet-mât vb. Ayrıca sadece rediflerle yetinilerek kafiyesiz bırakılan beyitler de epeyce vardır: endişe yime-gussa yime ola, yigrek-gizlisi yigrek vb.

Bunların yanında, irak-toprak, erenler-görenler, dermân-fermân gibi âhengi güzelleştiren ve Türkçe kelimelerden yapılan güzel kafiyeler de epeyce vardır. Ayrıca, 14 ve 15. asırda Anadolu sahasında kaleme alınan edebî eserler kadar olmamakla birlikte, cinashı kafiyelere de rastlanmaktadır:

Dek ayruga degül benüm kılıncum
Beni dahi dutar benüm kuluncum (193)

Niçün bî-gânesin sen iki başdan
Gerekse sağışın it iki başdan (236)

vb.

Görüldüğü gibi Yunus Emre'nin bu eseri, muhteva ve kurgu bakımından başarılı olmakla birlikte, nazım tekniği yani işleniş bakımından zayıf kalmaktadır. Bu sebeple Yunus, mesnevîsinde ele aldığı konu bakımından ön plâna çıkmaktadır. Bu da *Risâletü'n-Nushiyye*'nin, türünün ilk örneklerinden biri olması

ve mesnevî yazmanın Yunus'un mizâcına uymamasından kaynaklanmaktadır. Zaten Yunus Emre, mesnevîsinden ziyâde Dîvanındaki gazel ve ilâhileriyle şöhrete kavuşmuş ve bir Yunus mektebinin doğmasına sebep olmuştur. *Risâletü'n-Nushiyye*'si ise, kendisinden sonra yazılan ve halk tarafından oldukça beğenilen *Garib-nâme*, *Mantıku't-Tayr* gibi benzer konuları işleyen büyük mesnevîlerin yazılmasıyla, çok çabuk unutulmuştur.

Sonuç olarak, objektifini insanlığın daima var olacak meseleleri tutan, onları geçi olandan ebedî olana ulaştırmaya çalışan Yunus Emre'nin söyledikleri her zaman tazeliğini koruyacaktır. Onu insanlarımızın gönül dünyasına yerleştiren de zaten bu değil midir...

I. NÜSHALARIN TANITILMASI VE
METİNİN BAZIRLANMASINDA TAKIP
EDİLEN METOT

Bu bölümde, günümüz Türkçesindeki karşılıklarıyla Risâletü'n-Nüşhiyye'nin metni, bazı yerlerdeki farklılıklarıyla birlikte, orijinal metne göre hazırlanmıştır. Metin, orijinal metne göre hazırlanmıştır.

1. Nüşhiyye'nin Tanıtılması ve Bazı Yerlerdeki Farklılıkları
2. Nüşhiyye'nin Metni
3. Nüşhiyye'nin Bazı Yerlerdeki Farklılıkları
4. Nüşhiyye'nin Metni

II. BÖLÜM
Günümüz Türkçesindeki
Karşılıklarıyla
RISÂLETU'N-NUSHIYYE

Bu bölümde, günümüz Türkçesindeki karşılıklarıyla Risâletü'n-Nüşhiyye'nin metni, bazı yerlerdeki farklılıklarıyla birlikte, orijinal metne göre hazırlanmıştır. Metin, orijinal metne göre hazırlanmıştır.

A. NÜSHALARIN TANITILMASI VE METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN METOT

Risâletü'n-Nushıyye, eldeki Yûnus Dîvanlarının birçoğunda bulunmaktadır. Bunun yanında, eski harflerle Dîvanla birlikte birkaç defa yayımlanmıştır⁽¹⁾. Risâletü'n-Nushıyye'nin bulunduğu nüshalar şunlardır⁽²⁾:

1. Süleymâniye Kütüphânesi, Fâtih Böl., No: 3889

İstinsah tarihi: ? (14. yy. ?)

Müstensih: ?

Harekeli bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar mavidir.

Risâletü'n-Nushıyye, 1b-54a arasındadır.

(Millî Küt., Mikro-film: MFA (D) 12)

2. Karaman Nüşhası (Millî Küt. MFA A 4764)

İstinsah tarihi: ? (Tahminen 16. yüzyıl ve sonrası)

(1) Dîvan-ı Âşık Yunus Emre, İst. 1320/1904, 188 s.; 1340/1921; 1327. (Eldeki Yûnus Dîvanlarından alınmadığı anlaşılan bu matbû nüsha, Fâtih'ten ziyade diğer yazmalara benzemektedir.)

(2) Bu nüshaların geniş tavsîfleri için bkz. Mustafa Tatçı, Yunus Emre Bibliyografyası, Ank. 1988, s. 1-4; Yunus Emre Dîvanı, Kültür Bak. Yay., Ank. 1990, c. II, s. 1-9.

Müstensih: ?

Harekeli bir nesihle yazılmıştır. Risâletü'n-Nushıyye, yazmanın girişindedir.

3. Yahya Efendi Nüşhası, Süleymâniye Küt. Hacı Mahmut Efendi Böl. 3480

İstinsah tarihi: ? (16. yy. ?)

Müstensih: ?

Yazı, muhtelifdir. Genellikle ta'likle yazılmıştır. Risâletü'n-Nushıyye, 5b-51a arasındadır. (Millî Küt. Mikro-film: MFA D 9)

4. Nuruosmâniye Kütüphanesi, No: 4904

İstinsah tarihi: Şaban 940/M. 1540

Müstensih: ?

Yazı: İnce ta'lik. Risâletü'n-Nushıyye, 172b-180a arasındadır.

5. Bursa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Böl. 882

İstinsah tarihi: ? (15. yy. ?)

Herekeli nesih kırmayıyla yazılmıştır. Risâletü'n-Nushıyye 17b-24b arasındadır. Fakat birkısmı eksiktir. (Millî Küt. MFA A 4893)

6. Avusturya Nüşhası (Viyana) (Millî Küt. I. B1. 1-43) (Bkz. Gustaw Flügel, Die Arabischen, Persischen und Turkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien, c. 1, Wien 1865, No: 677, s 636-637)

İstinsah tarihi: 1241

Müstensih: ?

Yazı: Nesih

7. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Küt. M. Cönk kit. No: 185

İstinsah tar. 988/1580

Harekeli iri nesihle yazılmıştır. Risâletü'n-Nushıyyenin baş tarafı eksiktir. (Bu yazma için bkz. Hasibe Mazıoğlu, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu, Atatürk Kültür Merkezi, 7-10 Ekim 1991)

Risâletü'n-Nushıyye, Yunus Emre Dîvanıyla birlikte, Latin harfleriyle de birkaç defa yayınlanmıştır⁽³⁾. Bunlar arasında, Abdülbâki Gölpinarlı'nın 1943'te yayınlandığı, yer yer nüsha farklarını da gösterdiği çalışmasıyla; 1965'teki Fatih nüshasının okunuşu ve tıpkı-basımını verdiği yayını, ilmî araştırmalarda uzun süre kullanılmıştır. Fakat bu eserlerin, tam bir tenkitli metin olmadığı ve devrinin dil özelliklerini yansıtmadığı; bunun yanında, nüshaların durumu sebebiyle Yunus Divanını hazırlamanın zorlukları araştırmacılar tarafından çeşitli vesilelerle sıklıkla dile getirilmiştir.

Biz de aynı düşünceden hareketle, "Milletlerarası Yunus Emre Sevgi Yılı" ilan edilen 1991'de, Dîvana göre ihmal edilmiş bir eser olan Risâletü'n-Nushıyye'nin ilmî bir baskısını hazırlamaya karar verdik. Fakat bu konuda çalışmalarımız ilerledikçe, Risâletü'n-Nushıyye nüshalarının klâsik tenkitli metin yöntemlerini kullanmaya elverişli olmadığını gördük. Çünkü tenkidli metin kurmadaki asıl amaç, yazarının elinden çıkan orjinal metni ortaya çıkarmaktır. Yunus'un yaşadığı döneme en yakın olan Fâtih nüshasıyla, sonraki asırlarda kaleme alınan

(3) Burhan Ü. Toprak, *Yunus Emre Dîvanı*, 3 cilt, İst. 1933-1934. Abdülbaki Gölpinarlı, *Yunus Emre Dîvanı*, İst. 1943.; *Yunus Emre Risâlat al-Nushıyya ve Dîvan*, İst. 1965.

diğer nüshalar arasında, çok büyük farklılıklar vardır. Adeta eser, müstensihler tarafından yeniden kaleme alınmıştır. Birçoğu vezne uymayan, acemice yazılmış beyitleri, Yunus'la irtibatlandırmak oldukça güçtür. Bu, yazmaların şifahî kaynaktan derlendiği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Gölpınarlı'nın, eserinin ilk baskısındaki tenkidli metin denemesinden, sonraki baskılarda vazgeçmesinin sebebi, kanaatimizce budur. Aynı şekilde Timurtaş da, Yunus Emre Dîvanı⁽⁴⁾ adlı eserinin ikinci baskısında (Bu yayında Risâletü'n-Nushıyye yoktur), metin kurmaktan vazgeçerek, Fatih nüshasını esas almış ve "âşıkâr şekilde yanlış olan yerlerde" diğer nüshalara başvurmuştur. Biz de çalışmamızda, *şu an için, aslına en yakın nüsha olduğu kesin olan Fâtiğ yazmasını esas almanın, sakıncası en az olan yöntem olduğuna karar verdik*. Her bakımdan yanlış olan bazı yerlerde ise, diğer nüshalara bavorarak eksikleri ve hataları gidermeye çalıştık. Fatih nüshasında bulunmayan beyitleri ise, eserin vak'asına yeni birşey eklememesi ve bunların Yunus'tan ziyade müstensihin izlerini taşıması sebebiyle, üslûp bütünlüğünü de göz önüne alarak, almamayı tercih ettik.

Bizim çalışmamız devam ederken, Yunus Dîvanı üzerine doktora tezi hazırlayan ve bu konudaki çalışmalarını yayınlayan meslektaşımız Dr. Mustafa Tatçı'nın da, Risâletü'n-Nushıyye üzerinde benzer bir çalışması yayınlanmıştır⁽⁵⁾. Bu eserde Fâtiğ nüshası "birinci dereceden", Karaman "ikinci dereceden", diğer Yahya Efendi, Nuruosmaniye ve Bursa nüshaları da "yardımcı nüshalar" olarak ele alınıp tenkitli metin kurulmuştur. Yukarıda belirttiğimiz hususlar gözönüne alındığında, bu yöntem kanaatimizce doğru değildir. Bu yayında adeta yeni bir Risâletü'n-Nushıyye nüshası ortaya çıkmıştır.

(4) Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre Dîvanı, Tercüman Yay. İst. 1972.; 2. bsk. Kültür Bük. Yay., Ank. 1986.

(5) Mustafa Tatçı, Yunus Emre Dîvanı III, Risâletü'n-Nushıyye, Kültür Bak. Yay., Ank. 1991.

Tatçı'nın, 14. yüzyıl yazması olduğunu ileri sürdüğü ve sık sık da esas aldığı Karaman nüshasının, imlâ özellikleri bakımından 16. yy. veya sonrasına ait olması gerektiği açıktır. Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu da bu görüştedir ("Yeni Bir Yunus Dîvanı", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu, Ankara, 7-10 Ekim 1991). Risâletü'n-Nushıyye nüshaları hakkında bir fikir vermesi bakımından yararlı olan bu çalışmada, yazarın, Fatih nüshasını bütünlüğünü bozmadan esas alıp, bariz hataları düzelterek diğer nüsha farklarını da aparatlarda vermesi, herhalde daha yerinde olurdu. Bunun yanında, eserin inceleme bölümü üzerinde de yeterince çalışılmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Tatçı'nın emek mahsulü bu eseri de kanaatimizce bu sahadaki boşluğu doldurmamaktadır. Çalışmamızda, Risâletü'n-Nushıyye'nin, günümüz Türkçesindeki karşılıklarının da verilmesi, onu diğer yayınlardan ayıran bir özelliktir.

Fatih nüshasının tapkı-basımının, Kültür Bakanlığınca yayımlanması sebebiyle, çalışmamızın sonuna metnin aslının fotokopisinin konulmasına gerek görülmemiştir⁽⁶⁾.

Metoda âit belirtilmesi gereken bu hususların yanında, metnin tespitinde de şu esaslara uyulmuştur:

Kapalı e sesini taşıyan ey/iy, dimek/demek, yel/yil gibi kelimelerin yazılışında, yazmada bir tutarlılık yoktur. Bunlarda i'li yazılışlar tercih edilmiş, farklar da aparatlarda belirtilmemiştir.

Bu dönemde, -ile, -ise, -içün v.b. gibi ekler kendisinden önceki kelimeyle birleşik yazılmışlardır. Bunlarda bir ses düşmesi veya ses türemesi yoksa, uyuma sokulmamıştır: anun -ile, anunla, var -idi, vardı vs.

Metnin aslı transkripsiyonlu olarak tespit edilmekle birlikte, matbaadaki imkansızlıklar sebebiyle, bunları baskıda göstermek mümkün olmamıştır.

(6) Yunus Emre Dîvanı, Tıpkı-Basım, Kültür Bak., Yay., Ank. 1991.

RİSÂLETÜ'N-NUSHİYYE(*)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- F1b Pâdişâhuñ hikmeti gör neyledi
Od u su toprak u yile söyledi
- Bismi'llâh diyüp götüirdi toprağı
Ol arada hâzır oldu ol dağı
- Toprag-ile suyu bünyâd eyledi
Aña Âdem dimeğı ad eyledi
- Yil gelüp ardınca debitdi anı
Andan oldu cism-i Âdem bil bunı
- F2a 5 Od dahı geldi vü kızdurdu anı
Çünkü kızdı cisme ulaşdı canı
- Sûrete cân girmege fermân olur
Pâdişâh emri aña dermân olur
- Sûreti cân girdi pür-nûr eyledi
Sûret dahı cânı mesrûr eyledi
- Hamd ü şükr itdi didi iy Zü'l-celâl
Biñ benüm bigi yaratsañ ne muhâl
- Toprag-ile bile geldi dört sıfat
Sabr u eyü hû tevekkül mekrümet
- 10 Suyıla geldi bile dört dürlü hâl
F2b Ol safâdur hem sahâ lutf u visâl

(*) Mesnevînin adı olan "Risâletü'n-Nushiyye", sadece Fâtih Nüşhasının sonunda (54a) geçmektedir.

(2a) Vezne uymuyor.

(7b) Vezne uymuyor.

Açıklamalar

1. Allah'ın hikmetine bak! "Ateş", "su", "toprak" ve "yel"e (hava) söyleyerek, neler yaptı?

Yunus Emre, bu girişte, tasavvufun "yaratılış" görüşünü anlatmaktadır. Bazı farklı tarafları olmakla birlikte, esas itibariyle Antik Yunan düşüncesinden tasavvufa geçen bu "dört unsur" (anâsır-ı erbaa) nazariyyesine göre, "ateş", "hava", "toprak" ve "su" insan ve kâinatın ana maddesini oluşturmaktadır. (Bkz. "Anâsır-ı Erba'a" mad., (H. Bekir Karlıga), T. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 3., İst. 1991, s. 149-151).

2. (Sonra) "bismillâh" diyerek "toprak"ı getirdi. O sırada (su) da hazırlandı.

3. "Toprak" ve "su"yu temel (aslı) yaparak, ona Âdem adını verdi.

4. Arkasından "yel" (hava) gelip onu kuruttu. İşte, Âdem'in vücûdu bunlardan oldu; bunu bil.

5. "Ateş" de geldi ve onu ısıttı (kızdırdı). (Tanrı'nın yarattığı cisim) ısınınca, "cân" vücûda ulaştı.

6. Sûrete (vücûda), "cân"ın girmesi emredilir ve Allah'ın emri ona derman olur.

7. "Cân" (rûh), vücûda girerek, onu nûrla doldurdu. Vücût da, "cân"ı sevindirdi.

8. (Hz. Adem), "Celâl" (ululuk) sahibi Allah'a hamd ve şükrederek, "benim gibi binlerce (insan) yaratsan, (senin için) imkânsız değil" dedi.

9. "Toprak" ile, insana dört sıfat geldi: "Sabır", "iyi huy", "tevekkül" (iş Allah'a bırakıp kadere razı olmak), ve "mekrûmet" (yücelik).

Tasavvuftaki birçok yorumlar, bu dört unsur nazariyyesine dayanmaktadır. Yunus da burada, diğer mutasavvıflar gibi insan davranışlarını (huylarını), "anâsır-ı erba'a"ya göre açıklamaktadır.

10. "Su" ile dört türlü hâl geldi: Onlar "safâ" (temizlik), "sahâ" (cömertlik), "lûtf" (iyilik, ihsân) ve "visâl" (kavuşmak)dir.

Yil-ile geldi bile bil dört heves
Ol-durur kizb ü riyâ tizlik nefes

Od-ile geldi bile dört dürlü dad
Şehvet ü kibr ü tama' birle hased

Cân-ile geldi bile uş dört hisâl
'İzzet ü vahdet hayâ âdâb-ı hâl

FÎ-TA'RÎFÎ'L-'AKL

'Akl Pâdişâhuñ kadîmliği pertevindendir.

'Akl dahı üç dürlüdür: Biri 'akl-ı ma'âşdur, dünyâ tertîblerin bildürür. Biri de 'akl-ı ma'âddur, âhiret ahvâlin bildürür. Biri de 'akl-ı küllîdür, Allâhü Te'âlâ ma'rifetin bildürür.

F 3a

Îmân Pâdişâhuñ hidâyeti nûrındandır.

Îmân da üç dürlüdür: Biri 'ilme'l-yakîndür ve biri 'ayne'l-yakîndür ve biri Hakka'l-yakîndür.

Ammâ ol îmân kim 'ilme'l-yakîndür, 'aklda yirlüdür; ve ol îmân ki 'ayne'l-yakîndür, gönülde yirlüdür; ve ol îmân ki Hakka'l-yakîndür, cânda yirlüdür. Cân-ile olan îmân cân-ile bile gider.

Uçmak, Pâdişâh'ın fazlı pertevindendir. Tamu, Pâdişâh'un adli pertevindendir.

Toprak, Pâdişâh'ın nûrı pertevindendir. Su, Pâdişâh'ın hayâtı pertevindendir. Yil, ol Pâdişâh'ın heybeti pertevindendir. Od, Pâdişâh'ın hışmı pertevindendir.

F3b

Toprag-ile su Uçmak'da yirlüdür. Od-ile yil Tamu'da yirlüdür.

11. "Havâ" ile, dört türlü heves (huy) geldi: Onlar, "kizb" (yalan), "riyâ" (ikiyüzlülük), "tezlik" (acelecilik) ve "nefs" (insanın dünyevî arzuları) tir.

12. "Ateş"le birlikte ise dört türlü tat geldi: "Şehvet" (şiddetli nefsi istekler), "kibr" (kendini beğenmek), "tamâ" (açgözlülük) ve "hasetlik" tir.

13. "Cân" ile şu dört huy geldi: "İzzet" (şeref, yücelik), "vahdet" (birlik, tezatlardan birliğe, Allah'a ulaşma kuvveti), "hayâ" (utanma) ve "âdâb-ı hâl" (vahdet neşesine sahip olma edebleri)dir.

AKL'IN TARİFİ HAKKINDA

"Akıl", Allah'ın ezeli ışığındandır.

Mutasavvıflara göre Allâh, ilk olarak bir tek nûrdan ibaret olan "akl-ı evvel"i yaratmıştır. Buna "nûr-ı Muhammedî" de denilmektedir. (Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İst. 1991, s. 35-36). Bu mensur kısımda, tasavvufî olarak, "akl"ın ve "yakîn" (kesin, açık bilgi)in dereceleri anlatılmaktadır.

"Akıl" da üç türüdür: Biri, dünyâ düzenini kavrayan "akl-ı ma'âş"tır. Biri de âhiret hâllerini kavrayan "akl-ı ma'âd" dir. Bir diğeri de, Allâhü Teâlâ'nın marifetini bildiren "akl-ı küllî" dir.

"Îmân" (yakîn, bilgi), Allah'ın hidâyeti (doğru yolu bulma) nûrındandır.

"Îmân" da üç türüdür: Bunlar, "ilme'l-yakîn", "ayne'l-yakîn" ve "hakka'l-yakîn" dir.

"Ilme'l-yakîn", akıl; "ayne'l-yakîn", gönülle; "hakka'l-yakîn" ise cân ile (bizzat yaşayarak) elde edilen bilgidir. Cân ile gelen îman, cânla gider.

Cennet, Allah'ın fazileti ışığındandır. Cehennem, Allah'ın adaleti ışığındandır (nûrındandır).

"Toprak", Allah'ın nûrunun ışığındandır. "Su", Allah'ın hayatı ışığındandır. "Yel", Allah'ın heybeti ışığındandır. "Ateş", Allah'ın hışmı ışığındandır.

"Toprak" ve "su", Cennet'e âittir. "Ateş"le "yel" ise Cehennem'e âittir.

Od-ile ve yil-ile gelen tokuz kişidir ki bunlar binbaşlıdır. Biner erleri vardır; kime gelseler kendü makâmına iletmek yaragında olurlar.

Toprag-ile suyula gelen on üç kişidir, bunlar dahı binbaşlıdır. Biner erleri vardır. Kime gelseler Uçmag'a dartaılar.

Cân-ile gelen dahı dört kişidir. Bunlar' cân-ile geldi cân-ile gider. Bunlarıñ dahı biner erleri vardır. Bunlarıñ-ile olanlar dîdâra mustagrak olasııdır.

Toprag-ile suyula gelen Uçmak'da olasııdır.

Od-ile yil-ile gelen Tamu'da kalasııdır.

Cân ile bile gelen Hazret'de müstagrakdir.

İmdi bilgil ki kangı bölükdensin, kangısunuñ sözün dutarsañ anuñ bölüğündensin va'llâhü a'lem.

DÂSTÂN-I RUH U AKL ve MÂ-YATA 'ALLAKU BİHİMÂ MİNE'L-AHVÂL

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Gel imdi diñle sözi şerh ideyin
Birin birin anı saña diyeyin

15 Çü şâhuñ hikmeti akdemden-idi
Bu birkaç söze şerh Âdem'den-idi

Bu muhtasar cihân iki cihânca
Dükeli bakar-iseñ yüz biñ anca.

F4b 'Azîm cihân durur gönül cihâm
Seni izler-iseñ bulasın anı

Haber viriserem nefsün elinden
Ümîdüñ var-ise gidesin andan

İki sultân durur saña havâle
Diler her birisi kim mülki ala

"Ateş" ve "havâ" ile gelen dokuz kişidir. Bunlar binbaşlıdır. Her birinin biner eri vardır. Kime yaklaşılar, kendi makamlarına (Cehennem'e) götürmeye çalışırlar.

"Toprak" ve "su" ile gelen on üç kişidir. Bunlar da binbaşlıdır. Biner erleri vardır. Kime yaklaşılar Cennet'e çekerler.

"Cân"la gelenler de dört kişidir. Bunlar "cân"la geldi "cân"la gider. Bunların da biner erleri vardır. Bunlarla (berâber) olanlar (Allah'ın) cemâline kavuşurlar.

"Toprak" ve "su" ile gelen(lere uyanlar) Cennet'te olacaktadırlar.

"Ateş" ve "havâ" ile gelen(lere uyanlar) Cehennem'de olacaktadırlar.

"Cân" ile gelenler Allah'a kavuşurlar.

Şimdi, düşün! Hangi yoldasın (bölüktensin)? Hangisinin sözünü tutarsan, onun bölüğündensin. Allah daha iyi bilir.

"RÛH"LA "AKL"IN HİKÂYESİ ve ONLARLA İLGİLİ HÂLLER

14. Gel, şimdi sözü (hikâyeyi) açıklayayım. Birer birer onu sana anlatayım.

15. Allah'ın hikmetinin ezelden olduğu gibi, bu birkaç söze şerh de Hz. Âdem'den idi.

16. Bu kısa dünya, iki cihân (dünya ve âhiret) kadardır. Hep ona bakarsan (ona çok bağlanırsan) yüz bin kadar gelir.

17. En büyüğü, gönül dünyasıdır. Eğer sen kendini izlersen (kendine dönersen) onu bulursun.

18. Sana, nefsin eliden (kötülüklerinden) bahsedeceğim. Ümîdin varsa, ondan uzaklaş.

19. Sana havâle edilen, iki sultân (nefs ve rûh/cân) vardır. (Onların) herbiri (gönül) mülkünü almak ister.

- 20 Biri Rahmânîdür cân hazretinden
Biri şeytânîdür garaz yatından
- Gör imdi kim seni kime taparsın
Kime kapu açup kime yaparsın
- F5a On üç biñ er durur Rahmâni leşker
Zebânsuz kimselerdür key erenler
- Tokuz bifidür bu nefsiñ haşerâti
Müdâm eyerliüdür bunların atı
- Nişânları bu kim yüzleri kara
Bu nefriñ ü şikâyet kanda vara
- 25 Sakıngıl kim bulardan olmayasın
Ki nefis dîvânına yazılmayasın
- Ko nefsiñ dileğin cân besler-iseñ
Yirüñ nûr cân sözini esler-iseñ
- Tekebbür nefsdür sultânı bilmez
Çerâsinde eyü dirlik dirilmez
- F5b Key arı cân gerek şeh hazretinde
Irılmadıñ tura sultân katında
- Kadîmden nefsdür sultâna 'âsî
Bir urgândur hemân anuñ behâsî
- 30 Bu nefis oğlanları tokuz kişidür
Nifâk u şirk anlarıñ işidür
- Ulu oğlu tamâ' eyü iş etmez
Cihân mülki anuñ olursa yitmez

20. Biri İlahîdir, "cân" hazretinden. Diğeri de şeytânîdir, garaz (istek, nefis) tarafından.

21. Şimdi kendine bak! Kime taparsın; kime kapı açıp kime hizmet edersin?

22. Rahmânî askerler, on üç bin erdir. Çok yiğit olan o erler, kuvvetli (yenilmez) kimselerdir.

23. Bu "nefs" in haşereleri ise, dokuz bindir. Bunların atları dâima eğlerdir.

24. Onların nişanları, yüzlerinin karalığıdır. Bu beddua ve şikâyet nereye kadar gidecek?

25. "Nefs" dîvanına yazılmamak için (nefsine uyanlardan olmamak için) bunlardan kendini sakın!

26. Eğer "cân" taşıyorsan, nefsin isteklerine uyma. (Çünkü) "cân" ın sözüne kulak verirsen, yerin nûr olur.

27. Kibirlenen, "nefs" tir. O, Allâh'ı bilmez. Onun askerlerinde hiç bir iyilik bulunmaz.

28. Allah'a kavuşmak ve ondan bir daha uzaklaşmamak için, gönlü bütün kötülüklerden temizlemek gerekir.

29. "Nefs", ezelden beri Allah'a âsîdir. Onun değeri ise bir urgandır (o öldürülmelidir).

30. "Nefs" in oğlanları, dokuz tanedir. İkiyüzlülük ve Allah'a ortak koşmak, onların işidir.

31. Büyük oğlu Tamâ (Açgözlülük), iyi bir iş yapmaz. Dünyâ mülkü, onun olsa, yine doymaz.

Biñ er tonlu tururlar kapısında
Esîr itmiş cihânı tapusunda

F6a

Sever dünyâyı çün oldur imânı
Susuzdur dünyeye kanmaz revânı

Neyi sever-iseñ imânıñ oldur
Nice sevmeyesin saltânın oldur

35

Seviündür bil seni senden ileden
Ne sever-iseñ ol yañaya yiden

Ki sevdiğüñden öte menziliñ yok
Asıl ma'nî budur söz kelecî çok

Bu yolda da'vî sığmaz ma'ni gerek
Ne(y)i kim sever iseñ anı gerek

Buçuk gün turmayan aklın katında
Ne lâıyk ola şâhuñ hazretinde

F6b

Görem bir şahs gelür beñzi sararmış
Dutulmuş dili aklı yavı varmış

40

Gelüp aklın önünde tapu kıldı
Hak'a şükreyledi çün anı buldı

Eger sen 'akl-iseñ gel beni gör dir
Timâr eyle benüm derdüme ir dir

Eyitmedüñ göreyin bir gün anı
Ne sorduñ kimseye ol kimse kanı

Tamâ' kervânıyla yoldan azdım
Saña geldüm çün öğüm sende sezdim

32. Onun kapısında, hazır olarak bin tane er bekler. O, kendisine dünyayı esir etmiştir.

33. O, dünyayı (dünyevî olanları) sever; çünkü îmanı odur. Susuzdur, dünyâyı (içse) rûhu (cânı) kanmaz!

34. Neyi seversen îmanın odur. Nasıl sevmezsın, sultanın odur (sana hükmeden odur).

35. Seni, senden (gönlünden) uzaklaştıran, nereye dersen o tarafa çeken, senin sevgindir (sevdiğin şeydir), bunu bill!

36. Sevdiğinden öte, varacak yerin yoktur. Asıl "ma'nâ" budur; "daha fazla" söze gerek yoktur.

37. Neyi seversen, ona (kavuşmak) gerekir. Bu yolda, "davâ"nın (benlik iddiasının) yeri yoktur. Burada "ma'nâ" gereklidir.

"Dâvâ", benlik davası gütmek, sözle hareketle direnmektir. "Mânâ" ise, hakikat ve marifettir. Tasavvufta, bir şeyin sahtesi ve taklîdine "dâvâ"; hakikatine ve rûhuna ise "mânâ" denir. Mânâyâ ulaşmak için, dâvâdan vazgeçmek gerekir. (S. Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İst. 1991, s. 131, 316)

38. Aklın katında yarım gün durmayan (aklına hiç kulak vermeyen), Allah'ın huzuruna kavuşmaya nasıl lâıyk olur?

39. Gördüm, bir kimse gelir. Benzi sararmış, dili tutulmuş, aklı kaybolmuş...

40. (O), gelip Akl'ın önüne boyun eğdi ve onu bulduğu için, Hakk'a şükretti.

41. "Eğer sen akl isen, gel beni gör. Beni iyileştir; derdime çâre bul" dedi.

42. Bir gün bile, onu göreyim demedin. Ne de hiç kimseye, nerede diye, sormadın.

43. "Tamâ (azgözlülük) kervânıyla yoldan çıktım. Sonunda, çarenin sende olduğunu anladım ve sana geldim."

- F7a Buñalup saña geldüm hâlümü bil
Mededüñ var-ise gözüm yaşın sil
- 45 Tamâ' habsine düşdüm çıkamazın
Kadı berkdür divârı yıkamazın
- Key erenler durur zindânı bekler
Bahâdurlar demür yürekli erler
- Bin er tonlu durur tamâ' çerîsi
Mübârizdür bahâdur her birisi
- Ele gireni zindâna ururlar
Ayagına da demür buyururlar
- Su'âl itdüm bulara ne kişisiz
Uluñuz kim durur kimüñ işsiz
- F7b 50 Didiler kamusu nefis kullarıdır
Kamusınuñ tamâ' ulularıdır
- Tamâdârün yiri tamuda olur
Kaçan tamud' olan âsûde olur
- Yolum aldı benüm aldadı tutdı
Bugün yarın-ile ömrüm düketdi
- Akıl anuñ sözün çüñkim işitdi
Tefekkür eyleyüp kendüye gitdi
- Çü gine geldi 'akl öğütler anı
Bize gelenlerin kurtuldı cânı
- F8a 55 Bize geldüñ-ise endîşe yime
Ne kılâm diyübeni gussa yime
- Kanâ'at fakr-ile uş gele şimdi
Bakadur düşmene gör n'ide şimdi

44. "Bunalıp sana geldim; hâlimden anla. Çâren varsa gözümün yaşını sil."

45. "*Tamâ* hepsine düştüm, çıkamam. Duvarı, çok sağlamdır, yıkamam."

46. Zindanı bekleyen, demir yürekli, bahadır birçok erdir.

47. Bin tane *Tamâ* askeri, hazır olarak beklerler. Onların herbiri yiğit, savaşçı kimselerdir.

48. (Onlar) yakaladıklarını zindana atıp, ayaklarına da demir bağlarlar.

49. Bunlara sordum: "Nasıl insansınız? Önderiniz kimdir? Kimin arkadaşısınız?"

50. Hepsi, "*nefs*"in kulları olduklarını, büyüklerinin de *Tamâ* olduğunu, söylediler.

51. *Tamâ* ehlinin (açgözlü insanların) yeri, Cehennem'dir. Ne zaman Cehennem'e girerlerse, o zaman âsude olurlar.

52. "(*Tamâ*) yolunu keserek, beni aldattı. Bugün yarın derken ömrünü tüketti."

53. *Akıl*, onun sözünü duydu ve düşünerek yanına gitti.

Yunus, burada mutlak gerçeği, akıl yoluyla buldurmaktadır. *Tasavvuf*'ta buna "*tarîk-i nazar*" (veya *istidlâl*) denir. (Bkz. *Uludağ*, a.g.e., s. 470).

54. Akıl, geri döndüğü için ona öğütler verdi: "Bize gelenlerin canı kurtuldu."

55. "Bize geldinse, endişe etme. Ne yapacağım diye, tasalanma!"

56. "*Kanâat*, *fakr* ile, işte şimdi gelir. Bak, düşman şimdi ne yapabilecek, dikkat et!"

"*Fakr*", *Tasavvuf*'ta, *sâlikin*, kendisini mutlak surette *Hakk'a* muhtaç bilmesi; varlığı olma ile yoksulluk hâlini aynı görmesidir. Buna "*fakr-ı mânevî*" denir. (*Uludağ*, a.g.e., s. 171).

Çagırdı muştıcı geldi kanâ'at
Harîr tonlar geyer biner Burag at

'Alemleri yeşil bulındı çıkdı
Kimesne eslemez yavlak ınıkdı

Çavuşlar yüğşürür sagda vü solda
Gırîv ü zemzemedür degme yolda

60 Anı gördi kaçar nefis haşerâtı
Gör imdi nitedür hâlik sıfâtı

F8b Sınıkdı cümlesi girü kayıkma
Döker oğlın kızın ardına bakmaz

Buñaldı cümlesi turmadı kaçar
Kılıç lâzım degül iş oldı nâçâr

Kılıçlar kanlıdur erleri gâzi
Uçar kuşlar gibi atları tâzi

Tamâ'dan kurtarurlar il ü şehri
Sıdılar leşkerin cebrî vü kahrî

65 İderler hây u hû nefrîn ü efgân
Muhâldür kimse andan kurtara cân

F9a Sıyup çerîsin iline akarlar
Kovup oğlın kızın şehri yakarlar

Gazâdan geldi şeh ttahtın' oturdu
Sipâhîler kamu tapuya turdu

Kamu şeh ü kamu il râhat oldı
Nereye varsañ pür-ni'met oldı

(58) bulındı: bulundi -Metin

57. Haberci, onu çağırıldı ve *Kanâat* geldi. O, ipek elbiseler giyer ve Burak ata biner.

58. (Onlar) yeşil alemleriyle, ortaya çıktılar. Onlar (Akl'a karşı) çok itaatkardırlar, başka kimseyi dinlemezler.

59. Çavuşlar, sağda ve solda koşuşurlar. Her taraf bağıışlar ve feryâdlarla dolar.

60. Onu görünce, *Nefs*'in askerleri kaçarlar. Şimdi gör, Yaratıcı'nın sıfatı nasıldır.

61. Hepsi öldürüldü, artık geri gelmezler. Oğlunu, kızını bırakıp ardına bile bakmazlar.

62. Hepsi bunaldı, durmayıp kaçarlar. Kılıca gerek kalmadı; (çünkü) çaresiz kaldılar.

63. Onların kılıçları, kanlı; erleri gâzi; atları, uçan kuşlar gibi hızlıdır.

64. *Tamâ*'dan, bütün ülkeyi (gönlü) kurtarırlar ve onun askerlerini zorla öldürürler.

65. Bağırıp çağırıp, beddua ve feryâd ederler. Orada bir kimsenin canını kurtarması mümkün değildir.

66. Askerlerini öldürüp, şehre girerler. Oğlunu, kızını kovup, şehri yakarlar.

67. Pâdişah (*Kanâat*), gazâdan geldi ve tahtına oturdu. Askerlerinin hepsi, gelip huzura el bağladılar.

68. Bütün ülke, huzurâ kavuştu. Nereye varsañ (her yer) nimetlerle doldu.

- Görinmez oldu ol kızlığ u âfet
Matırbazlar olurlar cümlesi mât
- 70 Harîfler cümlesi tâ'ata meşgûl
Olupdur cümlesi sultânına kul
- Oturur cümlesi han meclisinde
Ferahlar u kadehler ellerinde
- F9b Ferâgat oldu bunlar hoş geçerler
Sürer sâkî şarâb dün gün içerler
- Ferahı oldu bular kayguları yok
Eginleri bütün karınları tok
- N'idem demek irag oldu bulardan
Ki 'ömr ü rızka ol durur payândan
- 75 Çü mihmândâr kendüs' oldu sultân
Ha döşer turmadın hân üstine hân
- Niçe seniû gibiler yidi toydı
Bikir durur dahı hîç eksimedi
- F10a Yinür turmaz velî zerre gedilmez
Nereden geldigini kimse bilmez
- Erenlerdür bu dirliğe erenler
Yüzün ma'sûkanuñ mutlak görenler
- Hakîkât bunlar ölmezler kalurlar
Ki her dem yinîden kısmet alurlar

(69) Görinmez: Görünmez -Metin/Matırbazlar: Matırbaz -Metin

69. Kıtık ve âfet, (orada) görünmez oldu. "Matırbaz"ların (stokçu, karaborsacıların) hepsi kaybettiler.

70. (Artık orada), insanların hepsi, Allah'a kul olup, ibadetle meşgul olmaktadır.

71. Onların hepsi, han meclisinde (Allah meclisinde) otururlar. Ellerindeki (ilâhi aşk) kadehleriyle, sevinç içindedirler.

72. Bunlar, (tamâdan) vazgeçince huzura kavuştular. Sâkinin (mürşid-i kâmilin) sunduğu şarabı gece gündüz içteler.

73. Bunlar ferahladı; artık kayguları kalmadı. (Onların) sırtları pek, karınları toktur.

74. Ne yapacağım demek (çâresizlik), bunlardan uzak oldu. Çünkü ömür ve rızklarına destek, O'dur (Allah'tır).

75. Mihmandâr, Sultân'ın kendisi oldu. Durmadan sofrâ üstüne sofrâ kurar.

76. Senin gibi niceleri yedi, doydu. (Fakat) el değmemiş gibi hiç eksilmedi.

77. Durmadan yenilir, fakat zerresi eksilmez. Nereden geldiğini kimse anlayamaz.

78. Bu hayata (dirliğe) erişenler, Allah'ın cemâlini gören erenlerdir.

Yunus, görüldüğü gibi, önce insanın gönlünü, kötülüklerden temizletmekte (tasfiye-i nefis), sonra da ona ilâhi aşk şarabını içirerek, Allah'a kavuşturmaktadır (bekâbillâh). Bunlar da semboller vâsıtasıyla anlatılmaktadır.

79. Bunlar, gerçekte ölmezler; dâimâ yaşarlar. Her an yeniden kısmet alırlar.

80 Yunus cümle sözüñ senüñ ferîde
Çü söz senüñ durur ol sen işide

Niçe sözüñ var-ise saña söyle
Has u 'âm gönlini şey'ullâh eyle

Ki zîrâ cümle iş ulularuñdur
Temennâ eylegil yol bularuñdur

DÂSTÂN-I KİBR(*)

F10b Eger diñler-iseñ haber vireyin
'Akıl câsûsı ne dir göstereyin

Kanâ'at geld' oturdu tahtı aldı
Harâmîler hemân yollarda kaldı

85 Tururlar tag başında yol ururlar
Komazlar yolcayı yolda dururlar

'Akıl dir câsusa yort imdi girü
Kanâ'ata haber benden degirü

Di otursun ki tâc u taht anuñdur
İlâhî devlet-ile baht anuñdur

F11a Nice tura harâmî tag başında
Girür bir gün ele yol savaşımda

Kibir dirler aña bilürler anı
Aña uyan imânsuz vire cânı

(81) şey'ullâh: şey'li'llah -Metin

(*) Başlık K.B: Dâstân-ı Kanâ'at F

(89) Kibir dirler: Gebürdürler -Metin/bilürler: bulurlar -Metin

80. Yunus! Senin bütün sözlerin tektir (emsâlsizdir).
Madem ki, bu söz senindir, onu (önce) sen dinle!

81. Ne kadar sözün varsa, kendine söyle. Herkesin gön-
lünü, Allah sevgisiyle doldur.

82. Her iş, ulu kimselere (velilere) düşer. (Doğru) yol,
bunların yoludur. Sen bunu iste!

KİBİR DESTÂNI

83. Eğer dinlerseniz, *Akl*'in habercisinin neler söylediğini
size anlatayim.

84. *Kanâat*, (gönül ülkesinin) tahtına oturunca, harâmîler
(yol kesen eşkiyâlar) yollarda kaldılar.

85. (Harâmîler), dağ başında durup, yol keserler. Yolda
bekleyerek, gelenleri geçirmezler.

*Insanı, kibre ve aşgözlülüğe meylettiren nefis, harâmîlere ben-
zetilmektedir.*

86. *Akl*, habercisine: "Şimdi tekrar git ve *Kanâat*'a benden
haber götür" der.

87. Söyle: "Otursun; taht ve taç onundur. İlâhî devlet ve
baht da onundur."

88. "Harâmî, dağ başında ne zamana kadar durabilir. O,
bir gün (mutlaka) yol savaşında ele geçer."

89. Onu herkes bilir. Ona kibir derler. (Kibre) uyanlar, ca-
nını imansız vereceklerdir.

- 90 Özinden gayrı kimseyi beğenmez
Yüce yirde turur aşaga inmez
- Nice tahta binenler yire düştü
Nice benin diyene süek üşü
- Saña ugratma kibriün endişesin
Uyarsañ kibre ırğa düşesin
- F11b Irak düşenlerüñ îmânı yokdur
Ki zîrâ sûretinde cânı yokdur
- Gerek canlı kişi cânın sakına
Ki taksîr itmeye kendü hakına
- 95 Tekebbür eyleme kim sevrikesin
Sevürkmîşler yolına birîkesin
- Kapu gözet kapu ko dip gözetme
Ki devlet kapudadır koma gitme
- Dilerseñ devleti kapuda turgıl
Umarsañ hil'ati tapuda turgıl
- Begenme gel seni ırak düşesin
Kalup dermânde 'ucb-ile kalasın
- F12a Tekebbür sözi her nireye vara
İşiden la'net okur ol habere
- 100 Sakıngıl olmagıl kibr-ile yoldaş
Kibir kandayısı anuñla savaş
- Kogıl kibri vefâ saña ne kıla
Vay ol gün kim suret nakşı yıkıla
- Suret yıkılmadım kibri yıkagör
Bu düşvârlık makâmundan çıkagör

90. Kendinden başka kimseyi beğenmez; yükseklerde durur, hiç aşağı inmez.

91. Tata çıkıp da (kibirlenen) nice insan, (sonunda) yere düştüler (tahtından oldular). Benlik davası güden nice insan, leş hâline geldi.

92. Kibir düşüncesini yanına yaklaştırma. Kibre uyarsan, (Allah'tan) uzak düşersin.

93. (Allah'tan) uzaklaşanların imanı yoktur. Zaten onların vücutlarında da cânları yoktur.

94. Cân sahibi olan kişi, kendi kendine kusur etmemek için, canını korumalıdır.

95. Kibirlenme ki, varlıktan vazgeç ve varlıktan vazgeçenlerin (benliğini öldürenlerin) yolunda toplanasın.

96. Kapıyı gözet (mütevazi ol), dibi (yüksekleri, baş köşeyi) gözetmeyi bırak. Edebî mutluluk, kapıdadır, onu bırakıp gitme!

Burada, "kapı" ve "dip" sembolleriyle mütevazilik ve kibirlilik anlatılmaktadır.

97. Devleti (ebedî mutluluğu) istiyorsan kapıda dur. Hil'atı (padişah veya vezir tarafından giydirilen elbise) istiyorsan, huzurda dur.

98. Gel, kendini beğenme! (Yoksa Allah'tan) uzak düşersin. Acze düşer, kendini beğenmişliğine kalırsın.

99. Kibirlenen insanın sözü, nereye giderse gitsin; işitenler, o söze lânet okur.

100. Sakın, *Kibir* ile yoldaş olma. *Kibir*, neredeyse onunla savaş.

101. *Kibr*'i bırak, sana o vefa eder mi? Sûret nakşını yıkıldığı gün (vücûdun toprak olduğu zaman) vay hâline!

102. Vücûdun yok olmadan, *Kibr*'i öldürmelisin. Bu zorluk makamından (kötülüğün içinden) hemen çıkmalısın.

Deñe kibr ıssımı hîç râhatı yok
Nireye varur-ise zahmeti çok

F12b Hak'a giden yolu gönüli içinde
Göremez ol anı yâddur ilinde

105 Onat gör Hak yolu gönlünde sırdur
Bu cümle hâslar gönülde birdür

Şular kim ol gönülden taşra kala
Nasibin aldurur ayruk ne ala

Gönül eri bilür gönül haberin
Kamu gönüllerin içinde varın

Dirîgâ cümle 'ömrüñ hayfa vardı
Tekebbürlük seni yoldan ayırdı

Tekebbür nedür aña uyasın sen
Ümîdüñ yok mı Hakk'ı tuyasın sen

F13a 110 Hemîşe bakuban seni görürsin
Görüp kendözüñi magrûr olursın

Nice turmak bu ham endîşelerde
Ölürsün tevbesüz bu pîşelerde

Tekebbür kişinüñ fâidesi yok
Komazsa kibri peşmân olısar çok

Hüner gözle hüner ere iresin
Er-ile varasın döstü göresin

103. Kibirli kimseye dikkat et; onun hiç rahat (huzuru) yoktur. Nereye giderse gitsin, derdi çoktur.

104. Hakk'a giden yol, gönlündedir (Fakat kibirli kimse) onu göremez. Çünkü o kendi ülkesinde (kendi kendisine) yabancıdır.

105. Dosdoğru (lâyıkıyla) bak, Hak yolu gönlünde bir sırdır. Bu bütün hassalar (keyfiyetler), gönülde birdir.

106. Gönlünden uzaklaşanlar, nasiblerini kaptırırlar. Kendilerine yabancı olanlar, ne kazanabilirler.

107. Gönül eri, gönlünün sesini ve bütün gönüllerin içinde olanları bilir.

"Gönül eri", uzun bir gayretten sonra, zâhirî gerçeği geçerek, herşeyin aslını, gerçeğini görebilme kudretine eren ârif kimsedir.

108. Yazık, bütün ömrün boşa geçti! Kibirlenmek seni yoldan çıkardı.

109. Kibir nedir ki, sen ona uyarsın. Hakk'ın (sesini) duymaktan ümîdin yok mudur?

110. Her zaman bakıp, kendini görürsün. Kendi kendine bakıp mağrûr olursun.

111. Bu boş düşüncelerinde, ne zamana kadar duracaksın? Bu alışkanlıklarınla tevbe edemedin, ölmektesin.

112. Kibirlenmekten, insana bir fayda yoktur. Kibri bırakmazsa, o çok pişman olacaktır.

113. Hüner (gönül) gözüyle, hünerli ere (irfan sahibi mürşid-i kâmile) varıp, Dost'un (Allah'ın) cemâlini gör.

- Tekebbür kişiler ere eremez
Özinüñ düşmeni durur göremez
- F13b 115 Çü sesin düşmenüñ dostuñ kim ola
Ki yavuz hû durur saña havâle
- Nerede sığınasın sen bu hûyla
Gönülde dirliğüñden ne yuyıla
- Niçe bu dirliğe yoldaş olasın
Niçe gelüp ilerü baş olasın
- Bu hâl ile kılınç yok hîç arada
'Aceb saña kılınçuñ kim yarada
- Gerek sen bilesin düşmen kim-ise
Senüñ devletüñe peşmân kim-ise
- 120 Uyanıkluk degül yolda gâfillik
Uzatma ko sâgıncı bunca yıllık
- F14a Dirîgâ kibr işin yavlak gözetdüñ
Gönüllerden sen seni taşra atdüñ
- Girü git itmediñ gönül bazârın
Can-ile dinlemediñ dost haberin
- Niçe bir niçe bir dünyâ işinde
Ki bir dem olmaduñ dünyâ işinde
- Koya dünyâyı kovma yitemezsin
Ecel bağladı yolu ütemezsin
- 125 Bu beş günlük 'ömür bu harca yitmez
Sâgır mı kulağüñ niçün işitmez

(120) sâgıncı: sığıncı -Metin

114. Kibirli kimseler, ere (mürşid-i kâmile) ulaşamazlar.
O, kendisinin düşmanıdır, fakat bunu göremez.
115. Sen, kendine düşman olursan, dostun kim olur? Sana havâle edilen ne kötü bir huydur!
116. Sen bu huyunla nereye sığınacaksın. Bu şekilde, gönünden hangi kötülük temizlenecektir?
117. Ne zamana kadar, bu yaşayışına yoldaş olacaksın? (Bu şekilde) nasıl gelip baş olacaksın?
118. Bu şekilde bir huy, hiç kimsede yok. Acaba senin bu huyunu kim yarattı? (Senin bu huyun kimden geldi?)
119. Senin, sana düşman olanı ve (ebedî) mutluluğa kavuşmanı istemeyeni, bilmen gerekir.
120. Bu yolda gaflet, uyanıklık (akıllılık) değildir. (Daha fazla) uzatma, bunca yıllık heveslerini bırak.
121. Yazık, kibirlilik işini çok devam ettirdin. Sen, kendini gönüllerden dışarıya attın.
122. Gönül pazarını (alışverişini) yapmadın. Dost (Allah) sözünü, candan dinlemedin. (Artık) geri dön!
123. Bu dünya işlerine ne zamana kadar koşacaksın? Bir an bile dünya işinden ayrılmadın.
124. Dünyayı bırak, (peşinden) koşma, yetişemezsin! Ecel bağladı, yolu geçemezsin.
125. Bu beş günlük ömür, bu arzûlara yetmez. Kulağın sağır mı, niçin duymazsın?

F14b

Kibir geldi seni bulatdı gitdi
Ecel atı segirdür irdi yitdi

Dirîgâ sen seni hiç bilimedüñ
Nice kulsın ki kullık kılamadüñ

Eger sen kul-iseñ pes kanı begüñ
Niçe bir niçe bir sinüñ dilegüñ

Ne ussun var ne hod bellü delüsin
Ne bunda diri ne sinde ölüsin

130 Bu hâl-ile kalursañ bî-çaresin
İçüñ şirk-ile tolmış şâr u şersin

Gümânuñ yogımissa inanayduñ
Bu gaflet uykusından uyanayduñ

F15a

Niçe kibr ü hevâ uşada seni
Ölüm evreni bir gün yuda seni

Hevâ vü kibr-ile ne başarasın
Ecel eli uzun kanda varasın

Tekâzâsı zemânuñ bir gün ire
Ecel hırmenlerini yile vire

135 Yetişmedin saña va'de gözüñ aç
Hevâ vü kibr yolından beri kaç

Beş on gün 'ömr için girü kayıkma
Bu fânî dünyenüñ nakşına bakma

(128) bir sinüñ: sinüñ -Metin
(133) Heva vü: Heva -Metin
(138) Kat: Key -Metin

126. Kibir geldi, seni kirlendirdi gitti. Ecel atı (ölüm),
koşturmakta, (neredeysen sana) yetişti.

127. Yazık, sen, kendini hiç tanıyamadın! Nasıl bir kulsun
ki, hiç kulluk edemedin.

128. Eğer sen kulsan, nerede beyin (Allah'ın)? Senin di-
leklerin, nasıl bir kimseyedir?

129. Ne aklın var, ne deli olduğun belli. Ne dünyada can-
lısın, ne de mezarda ölüsün.

130. Bu hâlde kalırsan, çaresizsin. İçin, Allah'a ortak koş-
makla dolu. Kavgacı ve kötüsün.

131. Şüpheden yoksa, inanıp, bu gaflet uykusundan uya-
naydın.

132. Kibir ve heves (açgözlülük), seni daha ne kadar mah-
vedecek? Bu ölüm ejderhâsı, birgün seni de yutacaktır.

133. Heves (tamâ, açgözlülük) ve kibirle, ne elde ede-
bilirsin. Bu ölüm ejderhâsı, birgün seni de yutacaktır.

134. Hayatın gereği bir gün gelir, ecel, harmanlarını (ka-
zandıklarını) yele verir.

135. Sana verilen ömür bitmeden gözünü aç. Heves ve
kibir yolundan artık vazgeç!

136. Beş on günlük ömür için, artık endişe etme. Bu geçici
dünyanın güzelliklerine aldanma.

15b Senüñ bigi biñi aldadı dünye
İnanmaz göre kim(i) tutdı bünye

Katı çâbüik oynagıl utılmayasın
Hevâya kibre sen tutılmayasın

Katı dutduñ ko kibri ilden öñdin
İşitmediñ tevâzu' ne didügin

140 Tekebbirler yiri siccîn içinde
Anuñ-çün k'olmadılar dîn içinde

Ki dîn dutanlaruñ siccîn nesidür
Ya kibr ü kîn olcak dîn nesidür

İnanmazsañ baña hâlîñ göresin
Çü 'ömri kibr-ile yile viresin

F16a Yöri imdi meded iste 'akıldan
Esir olmuş kişisin niçe yıldan

'Akıl 'adl ıssı bir ulu kişidür
Meded itmek saña anuñ işidür

145 Bu yükden sini ol kurtarısar bil
Sa'âdet yoldaşuñ oldı ay u yıl

Gelür 'akl önüne şermende olmuş
Ki kaygu yaşıyla gözi tolmuş

Selâm virmeclige ögin diremez
Oda köze düşüp yolın göremez

F16b Delim geçdi zemân derdi yirinde
Geçürdi 'ömrini nefis bazarında

(150) düketmedin: düketmedi -Metin

137. Bu dünya, senin gibi binlerce insanı aldattı. İnanmayanlar, bu bedenini kimi kurtardığını görecektir.

138. Çok çabuk oyna ki, yenilmeyesin. Heve ve kibre kapılmayasın.

139. Kibre, çok sıkı bağlandın. Onu elden önce bırak. *Tevâzu'*un (alçak gönüllülük) ne dediğini, duymadın mı?

140. Kibirlilerin yeri, (Cehennem'deki), Siccîn vadisindedir. Onun için, hiç bir zaman din içinde olmadılar (dinin emirlerine uymadılar).

141. Dîne uyanlar için, Siccîn nedir? Ya da kibir ve kîn olunca, orada dînin ne işi var?

142. Bana inanmazsan, hâlini göreceksin. Çünkü ömrünü, kibirle yele vereceksin (harcayacaksın).

143. Şimdi, yürü, *Akıl'* dan yardım iste. Yıllardır, kibre esir olmuş kişisin.

144. *Akıl*, adâlet sahibi, ulu bir kimsedir. Sana yardım etmek, onun işidir.

145. Bu yükten, seni o kurtaracaktır, bunu bil! Ay ve yıl (akıp giden zaman), artık saâdet yoldaşın oldu.

146. (*Kibir*), utangaç, kaygı yaşlarıyla gözleri dolu bir hâlde, *Akıl'*ın önüne gelir.

147. (O), selâm vermek için (bile) aklını toplayamaz. Ateşe, köze düşüp yolunu göremez.

148. Çok zaman geçti, fakat derdi hep yerinde kaldı. O, ömrünü nefsinin arzuları peşinde koşturmakla geçirdi.

- İşit imdi ne dir gör 'akl aña
Ki alçaklık ider derdüne devâ
- 150 Sözi düketmedin alçaklık irdi
Kibir gördi anı tiz girü döndi
- Kılıç tartup gelür yir alçağından
Kibir gördi anı kaçdı tagından
- Tag u yazı kamu gulgule toldı
Kime cennet kime 'arasat oldı
- Çün alçaklıg erişdi kibr erine
Bakadur bir kişi(y)l biñ görine
- F17b Tekeb bür 'âsidiür işe sataşdı
Tutup tag başını kışa sataşdı
- 155 Gör alçaklığı akdı ırmag oldı
Aka aka deñize varmag oldı
- Nedeñlü kuvveti olursa bñnar
İremez deñize ol yire siñer
- Akup su alçaga suya katılır
Su suya irdi deñize yitilür
- Deñize degin ırmag-idi aduñ
Ko andan ötesin deñize talduñ
- F17b Deñiz olanlara gevher muhal mi
Sadefler düir toludur zer muhal mi
- 160 Ki her bir mevde bir kân bulasın
Dür ü yâkût-ile mercân bulasın
- Budur ser-mâye ol bahre talana
Arı dirlik gerek gevher bulana

149. Şimdi işit! *Akı*, ona ne söyler, dikkat et. Ona, derdine deva olarak, *Tevâzu*'u (alçakgönüllülük) tavsiye eder.

150. (*Akı*) daha sözü bitirmeden, *Tevâzu* geldi. *Kibir*, onu görünce hemen geri döndü.

151. (*Tevâzu*), alçak yerden (ovadan), kılıcını çıkarıp çıkagelir. *Kibir*, bunu gördü ve dağından kaçtı.

152. Dağ ve ova, her yer gürültüyle doldu. Orası, kimine Cennet, kimine de mahşer oldu.

153. *Kibir* erine, *Tevâzu* yetiştiğinde, onlar bir kişiyi bin görmeye başladılar.

154. *Kibir*, âsidir, o (beklemediği) bir işle karşılaştı. Dağ başını tutup, kışa sataştı.

155. *Tevâzû*'a bak, aktı ve ırmak oldu. Aka aka da denize ulaştı.

156. Pınar, ne kadar kuvvetli olursa olsun, denize ulaşamaz; o, toprakta kaybolur.

157. Su, ovaya doğru akıp, (bir başka) suya katılır. Su, suyla birleşerek, denizde kaybolur.

158. Adın, denize kadar ırmak idi. Ondan ötesini bırak, artık denize daldın.

"Deniz" (*bahr*), *Hakk*'ın sonsuz olan, sıfat ve zât makâmı yani vahdettir. Tasavvufîta, bütün varlıklar, bu sonsuz ummârın dalgaları olarak kabul edilirler. Bunlara da kesret denir. (Bkz. Uludağ, a.g.e., s. 82). Yunus burada, kesretten vahdete ulaşmayı, dağ, ırmak ve deniz sembolleriyle anlatmaktadır.

159. Deniz olanlara, değerli madenlere, inci dolu se-deflere ve altınlara ulaşmak imkansız mı?

Vahdet makâmı olan denizdeki cevherler, ilâhî sıfatlardır. (Uludağ, a.g.e., s. 192)

160. Her dalgada, bir maden, inci, yâkût ve mercân bul.

161. O denize dalana, sermâye bunlardır. Gevher bulana, temiz hayat gerekir.

Çü yüz bin çâpüki alçaklığı utdı
Mecâlsüz berr ü bahri cümle tutdı

Ger alçak varasın meydân seniündür
Cevhâhir sende biter kân seniündür

Aşaklıkdur yir ü gögi götüren
Yidi kat yirde aşaga duran

F18a 165 Aşaklık üzre durur yir ile gök
Ögerseñ cümleden alçaklığı ög

Aşak varan kişi devlet iletdi
Aña kim yitiser uzadı gitdi

Aşaklık 'âlemün bünyâdı oldu
Ki her ne var-ise aña düzildi

Kibir aldı eri görünmez oldu
Dahu yüksek yire binemez oldu

Aşaklıkla kanâ'at hoş yar oldu
Ne ister-iseñ anlarda var oldu

F18b 170 Çü ma'mûr oldu şehri-ile vilâyet
Şad oldu dostumuz düşmanumuz mât

Akıl dapa casûs haber iletdi
Gör alçaklığı girü neler itdi

Ne assı eyledi gör ahı kibri
Diri kalmadı biñ arada biri

İşitdi 'akl anı katı sevindi
Beşâret eyledi tüz tahta bindi

Şükür kıldı Hak'a ol devlet ıssı
İrürdi devlete 'aklı bilüsi

(167) düzildi: düzildi -Metin

(168) aldı: oldı -Metin

162. Yüzbin hızlı (koşan' kibirli kimseyi), alçakgönüllülük (Tevâzu) yendi. Uçsuz bucaksız kara ve denizin hepsini kapladı.

163. Eğer alçakgönüllüysen, meydan senindir. Mâden ocağı da senindir. Bütün değerli madenler de senden çıkar.

164. Yeri ve göğü taşıyan, yedi kat yerden de aşağı olan, alçakgönüllülüktür.

165. Yer ve gök, alçakgönüllülük üzerinde durur. Öveceksen, herşeyi bırak, alçakgönüllülüğü öv.

166. Alçakgönüllü olan kişi, saâdete kavuştu. Ona erenler, uzun yaşadılar (ölümsüzlüğe kavuştular).

167. Alçakgönüllülük, âlemin temeli oldu. Herşey ona göre düzenlendi.

168. Kibir, erlerini toplayıp ortadan kayboldu. Artık o, yüksek yerlere çıkamaz oldu.

169. *Tevâzû* ile *Kanâat*, dost oldular. Ne istersen onlarda bulunmaya başladı.

170. Şehirler (gönül ülkesi) mâmur, dostumuz şâd, düşmanımız ise mât oldu (yenildi).

171. Akl'a, câsûs haber götürdü. *Tevâzû*'u gör, akla neler neler etti.

172. Can dostu kibri, ona ne fayda sağladı. İşte gör! Bin tanesinden, bir tane (eri bile) sağ kalmadı.

173. Akıl, onu işitti ve çok sevindi. Müjdeledi ve tez tahta çıktı.

174. Aklı ve bilgisi, devlete (mutluluğa) kavuşturduğu için, o saâdet sâhibi, Hakk'a şükretti.

- 175 Eger devlet gerekse 'akla danış
Mürebbîsüz ileri varmaya iş
- F19a Bilüni gel unut sen usluysen
Sa'âdet gösterene hîluyisen
- Yunus alçaklığı yavlak begendiün
Kryâs it sen seni ne kadar indüñ
- Farîzadur saña sen seni sakın
Kim ola sencileyin saña yakın
- Has u 'âm harcıya yüz yire bırak
Bunuñ gayrı hayır bu sözden ırak
- 180 Hatâdur cümlesini harcı sanma
Sebîl ol kamuya bir dem usanma

DÂSTÂN-I BUŞU YA'NÎ GAZAB

- F19b Gel imdi eydeyin buşu haberin
Birin birin saña gönülde varın
- Benüm ileyüme kim katlanısar
Ki hışmumdan deñiz oda yanısar
- Nereye kim varam başlar kesilür
Kime buşar-isem olokdem ölür
- Kim ola bencileyin câna kıyar
Meger kim ben olam merdâne kıyar
- 185 Yaradılmış baña karşı turamaz
Benümle bir nefes hem-dem olamaz
- F20a Hünerüme benüm kim birikiser
Yahod eccl evine kim giriser

175. Eğer devlet (mutluluk) gerekiyorsa, *Akl'*a danış. Bir yol gösterici olmazsa, hedefe varılmaz.

176. Senin aklın varsa ve (ebedî) saâdet göstereni istiyorsan, gel bilgini (bildiklerini yani kibri) unut.

177. Yunus, alçakgönüllülüğü çok beğendin. Sen, kendini (eski hâlinle) karşılaştı. Ne kadar alçakgönüllü oldun?

178. Senin, kendini koruman farzdır. Sana, senden daha yakın kim olabilir?

179. Dinin dışında olan herkesi (seçkinleri ve halkı), yüzüstü bırak. Bunun dışındakiler hayırdadır, (onlar) bu söze muhatap değildirler.

180. (Fakat) hepsini, dinin dışında sanma, hatâdır. Herkese bir sebîl (verici) ol; bundan bir an bile usanma.

ÖFKE YANÎ GAZAB DESTÂNI

181. Gel, şimdi sana *Öfke'*den haber vereyim! Gönül (ülkesinde) olanları, sana bir anlatayım.

182. "Benim karşımda kim durabilir? Hışmumdan deniz bile tutuşur."

183. "Nereye varsam, (orada) başlar kesilir. Kime öfkelensem, o anda ölür."

184. "Benim gibi cana kıyan (başka) kim olabilir? Ancak benim gibi olurlarsa, yiğitlere kıyabilirler"

185. "Yaratılmışlar, bana karşı duramazlar. Benimle, bir an bile birlikte olamazlar."

186. "Benim hünerime kim sahip olabilir veya eccl evine kim girebilir?"

Felek benim işim başarmaya
Melek benim yolumu varımaya

Gözüme yüz bin er zerre görünmez
Hezâr arslan başa berre görünmez

Buşu dirler başa key bahaduram
Düzenlik bozmaga her (dem) kaduram,

190 Nereye kim varam ot bitmez anda
Çü nakt oldu kime derd yitmez anda

İşidenler benim kaçır sözümden
Ki ben de korkaram uş kendüzümden

F20b Sakın başa uyup sen gâfil olma
Benüm sözüm tutup îmansuz ölme

Dek ayruga degül benim kılıncum
Beni dahı dutar benim kılıncum

Buşu kimdeyise îmanı gider
İman gerek-ise varını gider

195 Buşu gelincegiz îmân ne olur
Oda düşer yanar ya cân ne olur

Buşu işi hemân küfr ü dalâldur
Ne'üzü bi'llâh ol ayrüksü hâldür

F21a Sakıngıl buşudan ki gizlidir ol
Nerede sizmezseñ anda urur yol

Göresin bir kişi sâkin suretde
Ne bilür kimse anı ne sıfatda

Boyunda taylasan elinde 'asâ
Çöpi depretmeye yir şöyle basa

(193b) kılıncum: kuluncum -Metin
(199) Boyunda: Boynunda -Metin

187. "Felek, benim işimi başaramaz. Melek de yoluma
(bile) çıkamaz."

188. "Yüzbin er, benim gözüme zerre kadar görünmez.
Bir tane aslan da, benim için bir kuzu bile görünmez."

189. "Öfke" derler bana, pek kahramanım! Düzenliği boz-
maya, her an hazırım."

190. "Nereye varsam, orada ot (bile) bitmez. Orada her-
kese yetecek hazır dert vardır."

191. "İşitenler, benim sözümden kaçarlar. Ben bile ken-
dimden korkarım."

192. "Sakın, sen bana uyup gâfil olma! Benim sözümü
tutup imansız ölme."

193. "Benim davranışlarım (huyum), sadece başkalarına
değil, bana bile zarar verir."

194. Öfke, kimdeyse onun imanı gider. Eğer iman gerekse,
varlığını (benliğini) yok et.

195. Öfke gelince, iman ne olur? Ateşe düşer yanar; o
zaman cânı ne olur (cân da kaybolup gider).

196. Öfke'nin işi, daima küfür ve sapıklıktır. Allah ko-
rusun, bu çok farklı (kötü) bir hâldir!

197. Öfkeden sakın, çünkü o gizlidir. Hiç far-
kedemeyeceğin bir yer ve zamanda ortaya çıkar.

198. Sakin durumda (kendi hâlinde) bir kişi görürsün.
Kimse onun nasıl olduğunu (özelliklerini) bilemez.

199. Boynuna sarkan sarığı ve elinde asasıyla, yere öyle
(dikkatli) basar ki, çöpü bile incitmeye çalışır.

200 Göresin ansuzın ol çıkagelür
Üzüp tesbîh imâme yıkagelir

Uşatdı 'asâyı kopdı dırâka
Yüzi kalmadı hîç kimseye baka

Su'âl itdüm sufi bu nice hâldür
Senüñ gibi kişiden bu muhâldür

F21b 'Özür gösterdi kim ben bir kişiyem
Fulan dirler baña fülân işiyem

Bilürem anı eyü adı yokdur
Ki şerde hiç anuñ irşâdı yokdur

205 Benüm gibi kişiye 'izzet itmez
Cevâb virür baña öğüt işitmez

'Asâña urdum (ol) yakamı dutdı
Baña karşı turur Hakk'ı unutdı

N'ideyim buşu tıtuş almış anı
Ki mahkûm eylemiş buşu divânı

F22a Özini ırlamaz ayrugı smar
Ki dogru kim var-ise anı kınar

Sakın hâzır durur dâyıñ buşudan
Ki dost esrük-idiüñ buşu unudan

210 Kişi kim ma'sûkaya esrimeye
Delâlet almış anı ne dimeye

Arı dirlik gerek döst ileyinde
Buguz buşu n'olur ma'sûk yolında

Kaçan dost gele diyü hâzır olgı
Sarâyuñı düzetgil hâzır olgı

200. Görürsün, o (Akıl) ansuzın çıkagelir. Tesbîhi koparıp, sarığını yıkagelir (çıkarıp gelir).

201. Asasını kırdı ve gürültü koptu. Kimseye bakacak yüzü kalmadı.

202. "Sûfi, bu nasıl hâldir? Senin gibi birinden bunlar beklenmez." dedim.

203. Özür gösterdi (özrünü söyledi) ve "ben bir insanım ki, bana filan derler, ben filanın eşiyim."

204. "Onu (Öfke'yi) bilirim, iyi adı yoktur. Dâima şerde (kötülükte)dir. Onun doğru yolu, bulacağı yoktur."

205. Benim gibi bir insana, saygısı yoktur. Bana cevap verir (karşı gelir), öğüt dinlemez.

206. Onu, asa ile vurdum (uyardım), fakat o benim yakama yapıştı. Bana karşı gelip, Hakk'ı unuttu.

207. Ne yapayım, onu öfke tutup almış (her yanını öfke sarmış). Öfke dîvânı, onu mahkum etmiş.

208. Kendisini sınamaz, başkalarını sınar (çekiştirir). Kim doğru ise, onu kınar.

209. Sakın, öfkeye karşı daima hazırlıklı ol! Sen öfkeyi unutan bir dost (Allah) serhoşu idin.

210. Kişi, sevgili (Allah) aşkıyla serhoş olmazsa, doğru yoldan şaşmıştır. Buna ne demeli?

211. Dost'un (Allah'ın) katında, temiz bir hayat (temiz bir gönül) gerekir. Allah yolunda öfke olur mu?

212. Dost (Allah) gelir diye, her zaman hazır ol! (Gönül) sarayını düzelt, hazır bekle!

- Olup hod-bîn oturma döşeginde
Müdüâmî kâyim olgıl işiginde
- F22b Gafil olma evüne uğrı gele
Kadı uyur-iseñ dîvâr dele
- 215 Ev ıssı uykuda uğrı kıvanur
Tutar ta'cîl işin uyana sanur
- Nice geldiyise uyanmadı ol
Bilür bellü ki kolayıncadır yol
- Ki her kim geldise bildügin işler
Kimi yaylar u kimi anda kışlar
- Ev ıssuz olıcak uğrı gelince
Girür çıkar bahınmaz kolayınca
- F23a Evüñi kandayıduñ uğrı aldı
Yir içer oturur ev anuñ oldu
- 220 Olursın taşra sen ol içeri hoş
Yakındur iş ucu uş göresin uş
- Bu ne hâldür saña zulmet içinde
Niçe uyuyasın gaflet içinde
- Geçürdüñ 'ömrüñi sen buşu ile
Hemân zulmetdesin işbu huy ile
- Eğer senden buşu gitmeye kala
Azrâ'il ol tamardan cânuñ ala
- N'idivirür saña elüñ yudugüñ
Seni unutturur mı okudugüñ

(217) yaylar: yıylar -Metin

213. Kendini beğenip (kendine güvenip), döşeginde oturma.
Dâima eşiğinde hazır bekle.

214. Gafil olma, evine hırsız (Öfke) gelir. Çok dalgın uyursan duvarı (bile) deler.

215. Ev sahibi uykuda olduğunda, hırsız (Öfke) sevinir. Onun uyanacağını sanarak işini çabuk bitirir.

216. (Hırsız) ne kadar geldiyse, uyanmadı. Bilir, belli ki işi kolaydır.

217. Her kim geldiyse, (o yine de) bildiğini yapar. Orada yazı, bazen de kışı geçirir.

218. Hırsız geldiğinde, ev sahipsiz olursa, kolayına bakmadan (fırsatını kollamadan) rahatlıkla girer çıkar.

219. Neredeydin, evini hırsız (öfke) aldı? Ev, artık onun oldu, (orada) yer içer oturur.

220. Sen, dışarı çıkarsın, o hoş bir şekilde içeriye girer. Bu işin sonu yakındur, işte artık gör!

221. Karanlık (kötülük) içinde, bu nasıl hâldir? (Böyle) gaflet içinde, nasıl uyuyorsun.

222. Sen ömrünü öfke ile geçirdin. İşte bu huyunla, her zaman karanlıktasın (kötü yoldasın).

223. Eğer senden öfke gitmeyip, kalırsa; Azrâil o damardan cânını alır.

224. Elini yıkadığın, sana ne yapıverir? Okudukların (bilgilerin), senin kendini (kötülüklerini) unutturur mu?

F23b 225 Sanur mısın ögüdümü dak-içün
Nasî hatdür saña cümle Hak-içün

Taşuñ seccâde vü tesbîh ü destâr
İçün murdâr u cân bilinde zünnâr

Bu vech-ile nicesi olısar hâl
Ki hîç eyü 'amel yok toludur kâl

Geçürmez sini taşragı ta'atuñ
Arı olmaz-ise gizli sıfatuñ

Çü bâtn evlerini uğrı aldı
Zahirdağı 'amel taşrada kaldı

F24a 230 Kamusından saña ol ola yigrek
Ki dostâ tâ'atuñ gizlisi yigrek

Nicesi olısar bu iş müyesser
Çü sultân sözi sındı oldu ebter

Ki sultânun önünde ud ölümdür
Eger zerreyise suçdur delümdür

Gele bir iki tanışık idelüm
Ki halvet kandasa aña gidelüm

Eyâ uslu kişi sin bir haber vir
Nerede var bize gizlenecek yir

235 Ki gezdüm yir ü göği bulımadum
Ne var zerreyise tolnamadum

F24b Niçün bîgânesin sen iki başdan
Gerekse sağışın it iki başdan

225. Ögüdümün, hîle için mi olduğunu sanırsın? Bütün söylediklerim, Hak için sana nasihattir.

226. Dıştan, seccâde, tesbîh ve sarıkla görünürsün; (fakat) için, murdar (pis) ve canının belinde "zünnâr" ile görünürsün.

"Zünnâr", Hristiyanların, dinî bir simge olarak kullandıkları, siyah renkli kuşaktır. Tasavvufta ise, dünyaya gönül vermek, benlik ve bencillik sembolü olarak kullanılır. (Uludağ, a.g.e., s. 547).

227. Bu şekilde (bu yaşayışıyla) nasıl "hâl" e kavuşulacaktır. (Çünkü) hiç iyi amelleri yoktur; hep "kâl" ile doludurlar.

"Kâl", söz, lafız; "hâl" ise, Allah'ın lûtfuyla kalbe gelen manâdır. Tasavvufta, zâhirî (görünür) olan "kâl" i geçip, asıl mânâyı (hâli, bâtını) kavrayarak, ezeli hakikatleri idrak etmek, amaçtır. (Uludağ, a.g.e., s. 273).

228. Eğer gizli sıfatların (gönlün) temiz olmazsa; sana, dış (gösteriş için yaptığın) ibadetlerin yeterli gelmez.

229. Çünkü "bâtn" (iç) evlerini (gönlünü) hırsız (öfke) aldı. Dışardaki amellerin ise, dışarda kaldı.

230. Tanrı'ya ibadetin gizlisi gerektiği için, hepsinden en iyisi, sana o (gönül temizliğidir).

231. Allah'ın sözünü dinlemedi, hayırsız (soysuz-sopsuz) oldu. Bu iş (ezeli hakikatleri kavramak), bu şekilde nasıl kolay olacak?

232. Allah'ın (sultânın) önünde utanmak (utanacak bir şeyle çıkmak), sana ölümdür. Zerre kadar bile olsa, o çok büyük (bir suçtur).

233. Gelin, biraz istişare edelim! "Halvet" neredeyse oraya gidelim.

"Halvet", yalnızlık, inzivaya çekilmek anlamındadır. Tasavvufta, "mâsivâ" dan (maddî, dünyevi olandan) ibriyi kesip, tamamen Allah'a yönelmek ve kendini ibadete vermektr. (Uludağ, a.g.e., s. 206)

234. "Ey akıllı kişi! Sen bir haber ver; bizim için gizlenecek (halvete çekilecek) nerede yer var?"

235. Yeri, göğü gezdüm, bulamadım. Ne var ki zerreydim, olgunlaşamadım.

236. Sen, iki tarafa da niçin yabancısın (ilgisizsin)? Gerekirse iki taraftan da hesabımı yap.

Ne böyle cünbiş-ile ola dirlik
Ne böyle dirlik-ile ola birlik

'Ömür geçdi hicâbı yırtamaduñ
Çü kulluga edeble yortamaduñ

Söz ayruksı gerek sultân katında
Kim aña lââyık oldur hidmetinde

240 Kaçan şol bir sipâhî ma'zul olur
Ki sultân kullugında ol kul olur

F25a

Nasîhat ne diyeyin gayrı bundan
Kulum diyümeye kulluk unudan

Eger kul olasın sermâye yiter
Zihû rif'at yidi kat gökden üter

Tamâm olsa işiñ yir gök seniñdür
Ne kim diler-isen dilek seniñdür

Ki 'âlem cismine sen cân olasın
Yir ü gök olmaya sensüz tolasın

245 Ger eyle olmaduñ pes kanı ol iş
Gümân u vehm-ile geçdi yaz u kış

Nice devrân kim anda rihli urduñ
Okuyup 'aşr u âyet yolda turduñ

F25b

Niçe 'ilm ü 'amel sen bu tapuda
Niçe yıldan berüsin bu kapuda

237. Ne, böyle hareketle dirlik; ne de böyle dirlikle birlik olur.

238. Ömür geçti, (küfr) örtüsünü, yırtmadın. Allah'a kul olmaya, edeble koşmadın.

239. Onun hizmetine lââyık olabilmesi için, söz Allah katında farklı (ona lââyık) olmalıdır.

240. Ne zaman bir sipâhî (atlı asker) azledilirse, o, Sultân'ın (Allah'ın) kulluğuna kavuşur.

241. Kulluğunu unutup, kulum diyemeyene, bundan başka ben ne nasihat edeyim?

242. Eğer kul olursan, sermâye olarak sana bu yeter. Ne hoş! Yücelik, yeti kat gökten geçer.

243. İşin, tamam olursa, yer gök senindir. Ne istersen dileğin gerçekleşir.

244. Âlemin cismine, sen cân olasın. Yer ve gök sensiz olmasın, onu doldurasın.

245. Eğer böyle olmazsan, (Allah'a kavuşma) işi nasıl olacak? Şüphe ve korku ile yaz ve kış (ömrün) geçip gitti.

246. Bu nasıl devrân ki, orada (hayatta) göçmeye (ölmeye) başladın. On âyet okuyup, yolda bekledin.

247. (Allah) katında, ne kadar ilim ve amelin var. Sen ne zamandan beri bu kapıdasın?

Sözüm kendüzümedür nükde degül
Bilün cân birliğ'ikilikde degül

Hayıf ol kişiye kala bu yoldan
İdinsün çâre kurtulsun bu hâlden

250 Gafillikdur bizi bu yolda koyan
Nite gâfil olur ma'sûkî duyan

Süpürmedün sarâyı gele bize
Ne ferrâş isterüz kim gele düze

F26b Niçün geçmez 'aceb yol bu aradan
Buşu aldı yolu bil her yañadan

Buşu hayli zamândur yolu almış
Kimesn'izlemeyüp gizlenü kalmış

'Akıl câsûslara söyler divânda
Yörtün bulun düzenlik safi kanda

255 Didi câsûs düzenlik hâlin aña
Buşudan tağılıpudur degme yaña

Çü câsûs bu sözi 'akla irürdi
Niçe kim var-idi haber degürdi

Çü hîç söz kalmadı ulaşdı 'akla
Buşuyı dutmaga iş düşdi 'akla

F26b 'Akıl fikreyleyüp söyledi haber
Buyurdı çâvuşa cem' oldu leşker

Divânda söylenür ne buncadur gün
Şikâyet buşudandır sözde her gün

248. Sözüm, kendi özümedir, nükte değil! Bilin, "cân" bir-
liktedir, ikilikte değil.

249. Bu yoldan ayrılanlara yazık! (Onlar) bir çâre bulup, bu
hâlden kurtulsunlar.

250. Bizi bu yolda koyan, gâfilliktir. Nasıl gâfil olur,
Ma'sûk'u (Allah'ı) duyan?

251. Sarayı (gönlünü) temizlemedin, gel bize! Biz hizmetçi
falan istemeyiz. Yeter ki doğru yola gel!

252. Yolun, buradan neye geçmez acaba? Öfke, her taraftan
yolu tuttu, bunu bil! (Çünkü öfke doğru düşünmeyi engeller.)

253. Öfke, hayli zamandır, yolu ele geçirmiş. Kimse ge-
çemediği için de, (doğru) yol gizli kalmış.

254. Akıl, habercilerine, dîvanda, "yürüyün, düzenlik safi
(doğru yol) neredeyse bulun", der.

255. Haberci, düzenlik hâlinin nasıl olduğunu söyledi ve (in-
sanların) öfke yüzünden, her tarafa dağıldığını belirtti.

256. Haberci, bu sözü akla ulaştırdı. (Ayrıca onun gibi) daha
pekçokları da, bildiklerini söylediler.

257. Akıl'a ulaşmayan hiç bir söz kalmayınca, Öfke'yi tutma
işî Akıl'a düştü.

258. Akıl, düşündü' ve haber salıp çavuşa emretti. (Bunun
üzerinde) bütün askerler de toplandı.

259. Dîvanda, günlerdir konuşulup durulur. Sohbetle her
zaman şikâyet, Öfke'dendir.

260 Sabır kamı buşu gelince olmuş
Düzeñg-ile safâ andak bozulmuş

Eyidüñ sabra kim tîz dutsun anı
Harâb itdi il ü şehri diyârı

Çıkageldi sabır aña olokdem
Sanasın buşuyı İbrâhim Edhem

F27a Görilmez oldı ol izi belürmez
Nice izi ki hîç tozu belürmez

Bu kez gördüm düzenlik ü safâ hoş
Oturp 'ış iderler nûş ola nûş

265 Şunuñ kim dünyede sabr ola yârı
Safâ vü zevk olur her lahza kârı

Fidâ cânım saña iy sabr eyesi
Ki sabr oldı beüm cânım gıdâsı

Kaçan kim olasın bu sabr-ile sen
'Acebdür olasın soñra peşimân

Kime sabr olsa dünyâda müyesser
Aña Hak viriserdür mülk-i diger

Sabır ahvâlini diñle diyeyin
Sabır al vir kamu bu dünje malın

270 Anuñçün sabrdur 'atayı devlet
Ki sabr eyler kamu müfsîdleri mât

(260) gelince: kekince -Metin

260. "Sabır nerede? Öfke gelince, düzenlik ile huzur, hemen bozulmuş."

261. "Sabr'a söyleyin, onu çabuk tutsun. O şehri ve bütün (gönül) ülkesini, harab etti."

262. Sabır, Akl'ın yanına o anda çıkageldi. Öfke'yi sanırsın ki, İbrahim Ethem'dir.

İbrâhim Edhem (ö. 161/M. 777), Belh Sultânının oğludur. Edhem, gençliğinde tahta çıkmışsa da, bir karganın, keroâncılar tarafından eli ayağı bağlanan bir adamı beslediğini görünce, tâcı tahtı bırakıp, ta-savvuf yoluna girmiştir. Edebiyatımızda, genellikle dervişliği, sultânlığa tercih edışı sebebiyle geçmektedir (İskender Pala, A. Divan Şiiri Sözlüğü, Kültür Bak., Yay., Ank. 1989, c. 1, s. 283).

263. (Öfke artık) görülmez oldu; (ortada) hiç bir izi kalmadı. İzi değil, tozu bile kalmadı.

264. Bu defa, düzenlik ve sefanın, mutlu bir şekilde tekrar tekrar, (aşk şarabını) içerek eğlendiklerini gördüm.

265. Dünyada yoldaşı, sabır olanın, her zaman işi huzur ve sefâ verir (iş rast gider).

266. Ey sabırlı insan, canım sana fedâ olsun! Benim canımın gıdası, sabır oldu.

267. Sen, ne zaman sabrı tercih edersen, sonra nasıl pişmân olursun? Bu şaşılacak bir şeydir.

268. Kime dünyada, sabırlı olmak kolay gelirse, Hak, ona diğer mülkü (âhireti) verecektir.

269. Sabr'ın hâllerini dinle, anlatayım. Sabr'ı al, bu dünya malının hepsini ise ver (dağıt).

270. Onun için, Tanrı vergisi olan devlet (mutluluk), sabırdır. Sabır bütün arabozucuları yener.

Sabır kandayısı aylükdür işi
Mudâm âzâd ider yâd u bilişi

Sabırlu devleti dâyim olısar
Nasîbi sabr olanlar uluyısar

İşitdün Yûsuf'ı ol çâh içinde
Tururdu sabr-ile ol mâh içinde

F28a Bilinmezdi ne denlüdür uzunı
Çagırsa taşra çıkmaz Yûsuf ünî

275 Yukaru bakar ol çâh agzı irak
Aşagada makâmı taş u toprak

Niçe çağırdısa ün taşra çıkmaz
Kodı çağırmağı ayruk çağırılmaz

İlahî ben kuluñ suçu var ola
Ki bu iş ben kuluñ-ile yar ola

Çü toprak bendese kanda varam ben
Sabır kalmaz-istem ne başaram ben

F28b Dir eyle gözleri yukarı bakar
Yeñilmez göz yaşı sel gibi akar

280 O sâ'atde girü ögini dirdi
Dişürdi kendüyi vü sabrı gördi

İrürdi devlete ol sabr-ı 'âlî
Ki sabr-ile hoş oldı cümle hâli

Yapışdı kogaya tartdılar anı
Didi irişdi uş devlet nişâmı

271. Sabır nerede ise, onun işi iyiliktir. Dâima yabancıyı da tanıdığı da (kötülükten) kurtarır.

272. Sabırlı olanların devleti (mutluluğu) sürekli olur. Nasîbi sabır olanlar, azîz olurlar.

273. Kuyunun içindeki, Hz. Yusuf'un (kıssasını) duydun. O ay (yüzlü), orada sabrı sayesinde dururdu.

Hz. Yusuf, edebiyatımızda en çok sözü edilen peygamberlerden biridir. Güzelliği, kuyuya atılması, Züleyha ile olan maceraları, zindana atılması, sabrı vb. bakımlardan kendisine sık sık atıfta bulunulur.

274. (Kuyunun) ne kadar derin olduğu bilinmezdi. Çağırma bile sesi dışarı çıkmazdı.

275. Yukarıya bakar, fakat kuyunun ağzı uzak. Aşağıda ise makâmı, taş ve toprak.

276. Ne kadar bağırdıysa, sesi dışarıya çıkmaz. Bıraktı çağırmağı, artık konuşmaz.

277. İlâhî, bu kulunun suçu oldukça, bu gibi işler, ben kulunun başına gelecektir.

278. Toprak bende ise (buradaysa), ben nereye varabilirim? Sabır etmezsem, ben ne başarabilirim?

279. Böyle deyip, gözleri yukarı bakar ve tutamadığı göz yaşları sel gibi akar.

280. O an, tekrar aklını toplayıp, kendine geldi ve sabrı gördü.

281. O yüce sabrıyla, mutluluğa (devlete) kavuştu. Bütün (işleri) sabırla düzeldi.

282. Kovaya yapıştı ve onu çektiler. Devlet nişâmı işte, yetiştirdi.

Çü çekdiler kogayı çıkdı taşra
Zihî devletlü kim sabrı başara

Göre sabr-ile Yûsuf neye irdi
Ki sabruñ acısı helvâya irdi

F29a 285 Sabır ıssı bilür ol neyidügin
Sa'âdetlü tutar sabruñ didügin

Sabır kimdeyise ol 'arşa süner
Ki sabr içre bulnür dürlü hüner

Çü her hâlde saña sabır gerek hoş
Sabır ider bu cümle aguyı nûş

Sabır gerek saña her hâl içinde
Sabırsızlar kalırlar kâl içinde

Ki her kimde olursa sabr hâli
Olısar hayr-ile anuñ me'âli

F29b 290 Bırak cümle işi kıl sabr u tedbîr
Eren gönlinde olur sabr-ile yir

Nebîdür ger velî yol sabra ugrar
Eger sen de varursañ sabr-ile var

Gözet sabrı ki tâ sen kân bulasın
Sabır bekler-iseñ mercân bulasın

Sabırsuz kişilerin dirligi ham
Ki sabr-ile eyü olur ser-encâm

(287) halle: hal -Metin

283. Kovayı çektiler ve dışarı çıktı. Ne hoş devletli (bahtlı) bir kimse ki, sabrı (sayesinde) başardı.

284. Görün, *sabır* ile Yûsuf neye erdi? Sabrın acısı, helva (tatlı) oldu.

285. Sabrın ne olduğunu, sabırlı olan bilir. *Sabrın* dediğini, saadetli kimseler tutarlar.

286. Sabır kimseye, o arşa kadar yükselir. Sabır içinde her türlü hüner bulunur.

287. Her hâlde, sana sabır gerek. Sabır bütün zehirleri bal eder.

288. *Sabır* gerek sana her hâlde. Sabırsızlar kalırlar "kâl" içinde.

"Kâl" için, bkz. 227. beyit.

289. Her kimde sabır hâli olursa (her kim sabırlı olursa), onun her işi, hayırla biter.

290. Her işi bırak, sabırlı ve tedbirli ol! Eren (velî) gönlünde, sabırla yer edinilir.

291. Nebî de olsa, velî de olsa, yolu sabırdan geçer. Sen de o (velîlik) makamına varacaksın, sabırla var.

292. Sabırlı ol ki, sen de "kân" (maden ocağı) bulasın. Sabrı beklersen "mercân" bulursun.

Beyitte, "kân" ile, Allah'ın sonsuz sıfat ve zât makâmı olan vahdet, "mercân"la da, cevherler (mânalar) yani İlâhî sıfatlar kasdedilmektedir.

293. Sabırsız kişilerin hayatı, hamdır (olgunlaşmamıştır). Sabır ile, (her işin) sonu, iyi olur.

Öğüt gerek ise sabr-ile iş it
Uzayın dir-isen sabır-ile bit

295 Ne sarp iş olsa sabr anı bitürür
Kamu yirde sa'âdetler getirür

30a Emânet-el-emânet koma sabrı
Bulasın sabr-ile Mi'râc u Tûr'ı

Sabırla vardı ol Mi'râc'a varan
Diriyiken ölür sabrı başaran

Yunus sen sâdık-iseñ gir sabra
Katı sâbir gerek sabr-ile dura

Sabırda turanuñ buşusu kalmaz
Çü sâbir oldı yavuz hûsı kalmaz

300 Sa'âdet isteseñ sabrı güzîn gör
Ki "va'llâhü mu'înü's-sâbirîn" gör

30b İşitdüñ sabr hâlin tâ nihâyet
Dutanuñ cânna olsun beşâret

Usañ olma niçeme yol emîndür
Harâmî çok bu yolda pür-kemîndür

DÂSTÂN-I BUHL U HASED(*)

Eger diñler-iseñ diyem nasîhat
Hasedle hıkdan sakın be-gâyet

Kadîmden bu ikidür mîr-i leşker
Yörüyüp her biri bildügin işler

(*) Başlık K: F'de başlık yeri boştur.

294. Öğüt gerek ise, sabırla iş yap. (Kötülüklerden) uzaklaşayım dersin de, sabırla yaşa!

295. Ne kadar sarp (zör) iş olsa, sabır onu başarır ve her yerde saadetler verir.

296. *Sabr*'ı, emanete sakın bırakma ki, sabırla Mi'râc ve Tûr'u bulasın.

297. Sabırla vardı, o Mirâc'a çıkan. Diriyken ölür, sabrı başaran.

Tasavvufta, diriyken ölmek, kedi benliğini tamamıyla yok ederek, Hak'ta fanî olmaktır.

298. Yunus, sen sâdık isen, *sabra* gir. Sabırla durmak için (sabrıyla yaşamak için), çok sabırlı olmak gerekir.

299. Sabırlı olanın, öfkesi kalmaz. Sabırlı olduğu için, kötü huyu da kalmaz.

300. Saâdet istersen, *sabrı* en gerekli (önemli) şey olarak gör. "And olsun ki, Allah sabredenlerin yardımcısıdır." sözünü dinle.

301. *Sabr* hâlini, nihayet işittin. Bunu tutanın canına müjdeler olsun!

302. Usanma, bu yol ne kadar emindir? Bu yolda haramiler çoktur. O (yol) pusularla doludur.

CİMRİLİK ve HASETLİK DESTÂNI

303. Eğer dinlersen, nasihat edeyim. Hasetlik ile kinden, son derece sakın.

304. Ezelden beri, askerlerin emîri (komutanı), bu ikisidir. (Onların) her biri, yürüyüp bildiklerini işlerler.

305 Hasûd bir kişîdür dâyim o rencîr
Vücûdî sag-iken renc-ile mahkûr

31a Mazarratdan niçeme kim o kaçır
Eved tohmını bitmez yire saçır

Ne iş kim işleye kendüye ziyân
Kim ola kendüzine eyle kıyan

Şeker yir ise dadı-dalı yokdur
Ki tatlu dirlig-ile hâli yokdur

Hasûd eli anuñ-çün irmez işe
Kime kim huyı kazsa kendü düşe

310 Diyem saña bahîlüñ neyidügin
Sakınur kendüden kendü yidügin

Kazancın kendünün kendüye virmez
Eli bağlu durur hayr işe irmez

31b Bu ne hâldür saña iy faydasız can
Kin yokdur gayretüñ iy kaydasız can

Göre ne hâldedür cânuñ u cismüñ
Ne kimsenin sen ü yâ nedür ismüñ

Bu ne kûteh nazar yâ ne firâset
Ki bir dem olmaduñ kendünle halvet

315 Muhâldür 'âkil olmaklık bahîlden
Ne kimse alkış ider aña dilden

305. Kıskanç biri, daima sıkıntılı (dertli) bir insandır. O, vücudu sağlıklı iken de sıkıntıdan kahrolur.

306. O, zarardan nereye kadar kaçabilir? Fakat o, tohumunu bitmez (yeşermez) yere saçır.

307. Bu nasıl bir iş ki, işleyenin kendisine ziyan verir. Kendi kendisine böyle kim kıyabilir?

308. Şeker yese tadı yoktur. (Onun) tatlı (huzurlu) bir şekilde geçen bir anı yoktur.

309. Kıskançın eli, bunun için işe gelmez. Kim kime kuyu kazarsa, kuyuya kendisi düşer.

310. Sana, cimriliğin ne olduğunu söyleyeyim. O kendi yediğini kendinden (bile) sakınır.

311. Kendi kazancını, kendisine vermez. Eli bağlıdır, hayırlı işi ermez.

312. Ey faydasız cân! Bu ne hâldir? Hiç bir gayretin yoktur, ey kaygısız cân!

313. Hak, ne haldedir canın ve cismin? Kimsin sen, ismin nedir?

314. Bu ne dar görüş, bu nasıl anlayıştır? Sen, bir an bile kendinle, başbaşa kalmadın (halvet etmedin).

315. Cimrinin akıllı olması, mümkün değildir. Onu, gönülden kim alkışlar?

Ko sevme dünya(y)i kim kala senden
Dilerseñ dilemezseñ ala senden

32a Süleymân'dan ilerü olmayasın
Hakîkatdür cihânda kalmayasın

Bahîl olmak seni Hak'dan ayırdı
Kanı gayret hamiiyet kanda vardı

Hasedden kişi ne fâyide görür
Neye kim lâyıık-iseñ Teñiri virür

320 Ne(y)i neye gerek ol bile gerek
O Kâdir'dür virür kime ne gerek

Nasîbüñe seññün sen nazar eyle
Aña göre yarak kıl hazer eyle

Zekâtsuz hayvân (u) sadakasuz mâl
Ne berhurdâr ola bunuñ gibi hâl

32b İnanmazsân baña sen kendüñ izle
Benüm didüğümi kendüñde gözle

Ne hâcet ben demek çok çıkdı fi'lüñ
Nişâm ol durur bağlanmış eliñ

325 Suçu yok kişiniñ bağlanmaz eli
Tolaşur kendüye hem kendü fi'li

Çü suçñ bilmez-iseñ bildüreyin
Tutup ugrıyı elüñe vireyin

(323) izle: özle -Metin

316. Bırak dünyayı sevme! Çünkü o seni bırakır. İstesen de istemesen de onu senden alacaklardır.

317. Süleymân'dan üstün olamazsın. Bu bir gerçektir; cihanda (bâki) kalamazsın.

Hız. Süleymân, hem padişah hem peygamberdir. 40 yıl kadar büyük bir ihtişam ile devlet sürmüştür. Fakat geçimini, hazineden değil, ördüğü zenbiller sayesinde kazanırmış. Cinlere hükmetmesi, mühürlü yüzüğü, hüdhüd, Belkis ve karınca kısımaları vb. bakımlardan edebiyatımızda çok sık zikredilmektedir.

318. Cimri olmak, seni Hak'tan ayırdı. Gayretin, hamiiyetin nereye gitti?

319. Hasetlikten insan ne fayda görür? Tanrı, neye lâıyık, onu verir.

320. Neyin neye gerektiğini, O bilir. O (Allah), herşeye kâdirdir, kime ne gerekirse verir.

321. Sen kendi nasibine bak. Ona göre hazırlan, (kendini hasetlik ve cimrilikten) koru.

322. Zekatsız hayvan ve sadakasız mal... Bu şekilde (insan) nasıl mesut olacaktır?

323. Bana inanmazsan, sen kendini takip et (kendine bak). Benim söylediklerimin, kendine (olup olmadığına) bak.

324. Benim söylememe ne gerek var, pek çok hareketin görüldü. Elin bağlanmıştır, bunun işareti budur.

325. Suçu olmayan kişinin, eli bağlanmaz. (Fakat haset kim-senin) hareketleri, kendisine dolaşır.

326. Suçunu bilmiyorsan, söyleyeyim. Hırsız tutup, eline vereyim.

Çün uğrı yoldaşı başını virür
Hasûdlık bil seni yavlak düşürür

33a

Şu kim yoldaşına hıyânet eyler
Kime yoldaş olursa la'net eyler

Saña yoldaş olanı sen bilürseñ
Seni kurtarasın togrı gelürseñ

330

Togurlık besleyene buhl irmez
Hased hod kıbrdür hîç anı görmez

Hasûduñ kandasa bellü bazârı
Anuñ gitmez olur hîç gönüli tarı

Anuñ-çün dirligi nedem içinde
Olur biñ kez helâk bir dem içinde

Yıl on iki ay anuñ şâdlığı yok
Yise ger yimese kayguyile tok

33b

Ne söz söyler-ise havsalası dar
Ne dinse tarlıgından biñ dahı var

335

Hased odı anuñ-çün yakdı anı
Yörürken sag-esen döküldi kanı

Hasûdlikdan hasûda fâyide ne
Gönülden taşra düşdi ne ide ne

Hasûd ile bahûl sağışda degül
Red oldılar bular hîç işde degül

(331) kandasa: kanda -Metin
(332) nedem: nidem -Metin

327. Çünkü hırsızın yoldaşı, başını verir. *Hasetlik*, seni bundan daha fazla düşürür, bunu bil!

328. Yoldaşına hiyanet eden bir kimse, kime yodaş olursa, (onlardan) lanet alır.

329. Sana yoldaş olanı tanıyıp, doğru yola gidersen, sen kendini kurtarırısın.

330. *Doğruluk* besleyene, *cimrilik* gelmez. *Hasetlik* ve bilhassa *kibir*, artık onu hiç görmez.

331. *Haset* (insanın) pazarı (davranışları, alışverişi), nerede olsa bellidir. Ondan gönül darlığı hiç gitmez.

332. Bu sebeple, onun hayatı hep pişmanlıkla geçmektedir. Bir nefeslik hayatında, bin defa helâk olur.

333. Yılın on iki ayında, onun mutluluğu yoktur. Yese de yemese de, o kaygı ile toktur.

334. Ne söylerse söylesin, onun anlayışı kıttır (yetersizdir). Onun anlayışsızlığından ne kadar bahsedilirse bahsedilsin, daha bin tanesi (binlercesi) vardır.

335. Hased ateşi onun için, onu yaktı. Sağlık ve esenlik içinde yürürken (yaşarken), onun kanı döküldü.

336. Hasetlikten, hasetlere ne fayda vardır? Gönülden dışarı düştü (gönlüne kulak vermedi), daha ne yapacak?

337. Hasetlerle cimriler, hesapta yoktur (insandan sayılmazlar). Bunlar, (kulluktan) reddolundular, onlar işte değildirler (hesapta yokturlar.)

Bularuñ birlige ikrârı yokdur
Bulara her ne olsa 'ârı yokdur

34a

Bularuñ şâhdan korkusu yokdur
Kimesne begenesi hûsı yokdur

340

Nirede olsa halk ürker sözinden
Kimesne assı eylemez özinden

Bahîliñ gözlerinde 'ibret olmaz
Kimesneye bulardan himmet olmaz

Ganîdür pâdişeh ol anı görmez
Çeker buhl elini nesneye irmez

Yinür ni'metleri şâhuñ bayagı
Hiç eksilmez durur dâne daragı

Niçe yıldan berü ol ni'meti yir
Hak'a bir dirse dahı şirk-ile dir

34b

345 Gelür her gün yeni nüzl ü yeni h'ân
Yeni gelenlere virür yeni ton

Yeñi subh u yeni ahşam yeni hâl
Yeni devrân yeni dem yeni visâl

Kadeh yeñi yeñi mey yeñi meşreb
Yeñi 'iş ü yeñi 'işret yeñi mutrab

Nedür bir kişi bil ki cümle 'âlem
Nasîbini alur ne biş ü ne kem

Bahîl kandayısı Kârûn'la kopar
Ki ol da ancılayın mâla tapar

338. Bunların, birliğe (Allah'a) inancı yoktur. Bunların ne olursa olsun utanmaları yoktur.

339. Bunların Allah'tan korkusu yoktur. Kimsenin beğeneceği huyları da yoktur.

340. Nerede olsa, halk bunların sözünden korkar. Kimse bunlardan fayda görmez.

341. Cimrinin gözlerinde ibret olmaz. Bunlardan kimseye yardım da gelmez.

342. Allah ganîdir fakat (cimri) onu görmez. (O isterse) cimrinin elini çeker ve hiç bir nesneye ulaşturmaz.

343. Allah'ın nimetleri, eskisi gibi (her zamanki gibi), yenir; (fakat) yiyecek hiç eksilmeden durur.

344. O, kaç yıldan beri nimeti yer. Hakk'a bir derse, o da ortak koşarak der.

345. Hergün yeni ev bark, yeni yiyecek içecek gelir. Yeni gelenlere yeni elbiseler verir.

346. Yeni sabah, yeni akşam ve yeni hâl... Yeni devrân (dünya, felek), yeni zaman, yeni kavuşma...

347. Kadeh yeni, şarap yeni, meşreb (huy, tabiat) yeni... Yeni yeme-içme, yeni eğlence, yeni çalgı...

348. Bir kişi nedir ki? Cümle âlem, ne eksik ne fazla nasibini alır, bunu bill

349. Cimri nerede olursa olsun, Kârûn'la birlikte haşrolur. Çünkü o da onun gibi mala tapar.

Kârûn, bir rivayete göre Hz. Mûsa'nun akrabalarındanmış. Çok büyük serveti olduğu hâlde, zekatını vermezmiş. Hz. Mûsa'nın duâsıyla, Allah tarafından servetiyle birlikte yerin dibine geçirilmiştir. Edebiyatımızda zenginlik ve cimrilik sembolü olarak geçer.

35a 350 Diyelim diñle Kârûn'ın zevâlin
Virüp îmânını virmedi mâlın

Çü Kârûn'a mal-içün buyruk indi
Zekâtı virmedi vi dîni döndi

İder feryâd yire ko varayın
Ki boynumdan vebâli indireyin

Koyıcak yir malun' öşrini seçdi
Kıyamaz virmeğe cânına geçdi

Eyitdi bunca mâlı virimeyim
Yig ol-kim yiryüzinde yörimeyim

355 Ko bu mâl eksilince ben öleyin
Gözüm görür-iken nice vireyin

35b Zekâtını virmedi devleti döndi
Haber bu olıcak yir gine sundı

Dutup egilti' anı biline degin
Virür kendü evet anuñ dilegin

Görür evren degül Kârûn sureti
Döyemez ol 'azâba işi katı

Girü feryâd ider bu kez beni koñ
Bolay ki olaydı tâli 'üm ön

360 Katı şart eyledi 'öşrini vire
Bî-çârelik nasîbin kim gidere

36a Koyıcak yir anı girü yoyuldu
Vay ol kişiye kim ol darb uruldu

350. Anlatayım, Kârûn'un zevâlini (sonunu) dinle. (O) imânını verdi fakat malını vermedi.

351. Kârûn'a malı için buyruk indi (âyet geldi). (Fakat o, emri) dinlemeyip, zekâtını vermedi.

352. O feryad edip, "yere bırak (zekatımı) vereyim. Boynumdan vebâli indireyim" der.

353. (Allah onu), yere koyunca, malının onda birini seçti. (Fakat malını) vermeye kıyamadı, canına kıydı.

354. "Bunca malı vermektense, yeryüzünde yürümeyeyim, bu daha iyi" dedi.

355. "Vazgeç, bu mal eksileceğine, ben öleyim. Gözüm görürken onları nasıl vereyim."

356. Zekâtını vermedi ve tâlihi (ters) döndü. Haber bu olunca, yer yine (ona) yapıştı.

357. Onu tutup, beline kadar eğiltti (yere gömdü). (Allah) ona kendi dileğini verdi.

358. Kârûn, bir sûret değil, ejderhâ görür. Onun işi zor, o azâba tahammül edemez.

359. Tekrar feryâd eder: "Bu defa da beni bırakın. Tâlihim keşke önceki gibi olsaydı."

360. Malının onda birini vereceğim diye, çok büyük söz verdi. Nasibin çerisizlik, bunu kim değiştirebilir?

361. Yer, onu bırakınca, o tekrar bozuldu (sözünden vazgeçti). Yazık, o darbeyi yiyen kimseye!

Peşimân olıcak yir gine tutdı
Bogazına degin Kârûn'ı yutdı

Bogazına degin tutıldı durur
Kıyamaz mâla cân terkini urur

Katılıktan işi yavlak uzatdı
Gözi bakar-iken mal yire batdı

365 Batar kendü dahi mâlı soınca
Gider her gün yire kendü boynca

Kıyâmete degin yir boyı gider
Gör imdi kim kıyâmet ana n'ider

36b Ki oddan zencir ider (ler) mâlımı
Kamu 'âlem göre anuñ halini

Olup zencîr mâl boynuna düşer
Halâyık 'âm u hâs hep ana düşer

Diyeler ehl-i mahşer ol bu hâlde
Boyun zencîrlü kalmışdur vebâlde

370 Zekâtın virmeyenün hâli budur
Olur boynuña zencîr mâlı budur

Ne çâredür ki buhlı göre cânı
Geçüp boynuna tar oldı cihânı

37a Gınâdan fâyide olmaz bahîle
Geçer yohsul gibi yüz biñ mal-ile

Erün baylığı mâl-ile degüldür
Nice malluya yohsul diyü gül dur

Meger kim gönlünü ıldurum urdı
Ki çevre yanına karañu durdı

362. Pişman olunca, yer yine tuttu. Boğazına kadar Kârûn'u yuttu.

363. Boğazına kadar tutulduğu hâlde, malına kıyamaz, canından vazgeçer.

364. Katı tutumu yüzünden, işi çok uzattı. Gözü bakarken, malı yere battı.

365. En son malıyla, kendi de batar. Hergün kendi boyu kadar yere gömülür.

366. Kıyamete kadar yer onu yutar gider. Gör şimdi, kıyamet ona ne yapar?

367. Malını ateşten zincir ederler. Bütün âlem, onun hâlini görsün!

368. Mal, zincir olup boynuna dolanır. Yaratılanların hepsi ona koşuşur.

369. O bu hâldeyken, mahşer ehli, boynun vebâlin sebebiyle zincirli kalmıştır, derler.

370. Zekâtını vermeyenin, hâli budur. Onun malı boynuna zincir olur.

371. Ne çâredir ki cimrilik onu görmez. O, boynuna (zincir olarak) geçti ve dünyası karardı.

372. Cimriye, zenginlikten fayda gelmez. Onlar yüzbinlerce malıyla, yoksul gibi geçer giderler.

373. İnsanın zenginliği, malıyla değildir. Nice zengine, yoksul diyerek, gül dur (mutlu ol)!

374. Sanki gönlünü yıldırım çarptı. Ona, etrafı kapkaranlık oldu.

375 Hudâ'dan mühr uruldı himmetine
Gelüp kim diñlene anuñ katına

Nasîhat biñ olursa biri sinmez
Küfür söyler dili hiç agzı dinmez

Çü 'âcız kendü dahı kendüzinden
Ki şâd olan ölür gussa yüzünden

37b Özinüñ öz-ile yokdur hisâbı
Meger yok âhuretden feth-i bâbı

Nedür lâ ya belî ol hîç bilmez
Ki bunlara yaraşur iş kılmaz

380 Bahîl kandayısı Kârûn-iledür
Gümân tutmayasın mutlak belâdur

Kişi kim Hak yolından taşra dura
Dutup boynına kendü zencir ura

Kamu buhl ehlinüñ işi bu ola
Kadîmden kısmetidür bu nevâle

38a Kimüñ kim buhl oldıyısı hâli
Elin urmaga mâla yok mecâli

Kimüñ kim kendüsiyle kadri yokdur
İki gözleri kördür varı yokdur

385 Bahîl olmışdı 'ilm ü hüner ıssı
Esirgedi özin ol nazar ıssı

375. Onun huzuruna gelip dini kabul eder diye,
Allah'tan onun himmetine (gayretine) mühür vuruldu.

376. Nasihat bin tane de olsa, bir tanesi bile fayda
etmez. Dili, daima küfür söyler, ağzı hiç kapanmaz.

377. Kendisi bile, kendisine söz geçiremez. Çünkü
(cimrilerin) mutlu olanları bile, gam, tasa yüzünden ölür-
ler.

378. Kendi kendisiyle hesaplaşması yoktur. Sanki
âhiretten açacağı kapı yoktur.

379. "lâ" (Hayır), "belî" (evet) nedir, bunları hiç bilmez
(Elest meclisinde söylenenlerden habersizdir). Bunlara
yaraşır işler yapmaz.

*Elest meclisinde, Allâh, "Ben sizin rabbiniz değil
miyim?" diye sorduğunda, ruhlar "Evet, öyledir" şeklinde
cevap verirler (A'râf Suresi, ayet: 172). Beyitte buna telmüh
vardır.*

380. Cimri, neredeyse Kârûn'la birliktedir. Şüphe
etme, o mutlak belâdır.

381. Hak yolunun dışına çıkan kişi, tutup kendi boy-
nuna (ateşten) zincir vurur.

382. Bütün cimrilerin işi budur. Tâ ezelden, kısmetleri
bu azıktır (nevâledir).

383. Hayatını cimrilikle geçiren kişinin, elini malına
dokundurmayacağı gücü yoktur.

384. Kendisine değer vermeyen bir kimse, iki gözleri
kör, varlıksız (yaşamayan) biridir.

385. İlim ve hüner sahibi bir kişi cimri olmuştu.
(Fakat) bakışlarıyla feyz veren (mürşit), onu korudu.

Diler kim buhl elinden kurtıla ol
'Ayân ola aña Hak'dan yaña yol

Gelüp 'akl önüne yüz yire urdu
Eser itmışdi aña buhlunı oda

Çü âgâz itdi kim sözini diye
Kulak dutdı 'akıl yol keleciye

38b

Öküşdür ma'siyet endîşe dâyim
Dilerem buhlıdan ben kurtulayım

390

'Ömer geçdi dirîgâ giç uyandım
Bana bu dünya bâkî kala sandım

Dilerem kim baña feryâd iresin
Güç olmuş kişiye sen dâd iresin

Gör imdi 'akl aña ne diyiser
Bize gelen hasedden el yuyısar

'Akıl bir kişidür Allâh'a bakar
Uyarsañ 'akla uy ol buhlı yakar

39a

'Akıl eydür gele bir gözleriñ aç
Sahâvet kandayısa ol yaña kaç

395

Eliñ ala sahâvet gide bile
Göresin Hak yolın hoş tertib-ile

Denince söz sahâvet dahı irdi
'Atâya perde olanı götürdi

Olok-dem cümle mâlın yağmalatdı
Bu dünyâ cîfesin ardına atdı

O murdâr çünkim andan taşra düşdi
Bahîller it gibi çep-çevr'ülüşdi

386. (Mürşid), onun/ *cimriliğın* elinden kurtulup,
Hak'tan yana olan yolu bulmasını ister.

387. Cimrilik ateşi onda iz bırakmıştı. Gelip *Akl*'ın
önüne, yüzünü yere vurdu (ayağını öptü).

388. Merâmını anlatmak için söze başladı. *Akıl* da o
söze kulak verdi.

389. Günahım çoktur, dâima kaygı (dert) içindeyim.
Ben, bu cimrilikten kurtulmak isterim.

390. Çok yazık, ömür geçti, ben (gaflet uykusundan)
geç uyandım! Bana bu dünya bâkî kalacak sandım.

391. Dilerim ki, bana yardım edersin. Zorda kalmış in-
sanın imdadına sen yetişirsin.

392. Şimdi *Akıl*, ona ne der, gör! "Bize hasetlikten elini
çeker."

393. *Akıl*, (dâimâ) Allah'a bakan, bir (veli) kişidir.
Uyursan *Akl*'a uy, o cimriliği yakar.

394. *Akıl*, "gel gözlerini bir aç Cömertlik neredeyse
oraya koş git!" der.

395. *Cömertlik*, elinden tutsun, (yoksa) o gidebilir.
(Böylelikle) Hak yolunun düzenliliğini göresin.

396. Çağrılınca, cömertlik geldi ve (onun gözündeki
cimrilik) perdesini kaldırdı.

397. O anda bütün malını dağıttı. Bu dünya leşini ar-
kasına attı.

398. O (mallar, zekâtını vermediği için) murdardır.
Bunun için ondan ayrı düştü. Cimriler, (o mallarını da-
ğıtınca) köpek gibi etrafında toplanarak paylaştılar.

- Şu kişi kim bugün dünyası terkdür
Yakın bilgil anuñ î mânı berkdür
- 39b 400 Sevemez dün(y)e(i) merdân kişiler
Bakî dirlik nedür anı dilerler
- Bakî 'âlem görindi gözlerine
Oturdu 'aşk tozu gözlerine
- Anuñ-çün gözleri Hakk'a açıldı
Hudâ'dan cânına rahmet saçıldı
- Nesi kim var-ise terk-itdi yola
Bu yol-ile varan ma'sûkı bula
- Kamu 'ilm ü 'amel bir terke degmez
Ki terki olmayan bir berke degmez
- 40a 405 Velîye vü nebîye terk buyurdu
Helâldür terk ana cân terkin urdu
- Eger 'izzet sevne terk muhâldür
N'ola sizmezse bunda anda kâldür
- Niçe perde durur döstü görenler
Ya neye kayıka gönül virenler
- Kayıkmaz nesneye hîç gönül eri
Kabûl itmeyeler terksüz buları
- Han-u-mân bekleyen görmeye anı
Komayınca tamâm fânî cihanı
- 410 Eli toyup kodı sahâvet ıssı
Çün öyle buyurur yoluñ ulusu

399. Bugün dünyayı terk eden (dünya nimetlerini terk eden) kişinin, imanını kuvvetlendirmesinin yakın olduğunu bil.

400. Dünyayı, er kişiler sevemez. Ebedî hayat ne ise, onu isterler.

401. Ebedî âlem göründü gözlerine. (İlahî) aşk tozu, gözlerine yerleşti.

402. Onun için gözleri Hakk'a açıldı. Hudâ'dan onun canına rahmet saçıldı.

403. Nesi varsa, (Allah) yolunda "terk" etti. Bu yolda giden Allah'a kavuşur.

404. Bütün ilim ve ameller bir "terk"e değmez. Terki olmayan bir berke (kuvvetli, muhkem îmana) kavuşmaz.

405. Velîye ve nebîye "terk" buyurdu. Ona "terk" helâldir; çünkü o canından vazgeçti.

Tasavvufun esası, dünyayı terke (terk-i dünya) dayanır. "Terk", dört şekildedir: a) Terk-i dünyâ (Sâlikin, bütün dünya mallarını, âhiret için terketmesi), b) Terk-i ukbâ (Arifin, Cennet'i ve oradaki nimetleri, İllâhî cemâli temâşa için terketmesi), c) Terk-i hestî (Sâlikin, kendi varlığını terkederek Hak'ta fânî olması), d) Terk-i terk (kâmil ârifin, "terk"i de terk edip, aklında terk diye bir kavramın kalmamasıdır).

Yunus, bu ve bundan sonraki beyitlerde, tasavvufdaki bu terk düşüncesini anlatmaktadır.

406. Yüceliği (dünyevî itibarı) sevne, "terk" imkansızdır. O, bunu sezemezse ne var? Çünkü o "kâl"dedir (lafızda kalıp, tasavvufî hakikatleri kavrayamamıştır).

407. Allah'ı görenlerde, (Hakk'ı örten) perde nasıl durur? Ona gönül vererler, ya neye yüz çevirsin?

408. Gönül eri, hiç bir nesneye meyletmez. (Çünkü) bunları "terk" olmadan (Hak yoluna) kabul etmezler.

409. Mal mülk bekleyen, fanî cihanı tamamıyla bırakmadıkça onu (Hakk'ı) göremez.

410. Eli doydu, (dünyayı) bıraktı cömert insan. Çünkü yolun ulusu (Allah) böyle buyurdu.

40b Ki yüz biñ yögrügi cömerd er utdı
Bu meydân öndülin ol aldı gitdi

Ki yüz biñ da'vî kılan aña irmez
Anuñ izi tozını kimse görmez

Sahî bir kişidür uçmaga bakmaz
Ki tâc u hulleye hûrîye almaz

Anı tuyanlara ne Cennet ü hûr
Ki terke girene ne hûr ne kusûr

415 Anuñ-çün kim tecellî balkır aña
Kayıkma zerrece ol degme yaña

41a Müşâhede gören neye kayıksun
Ne var andan eyüye neye baksun

N'ider iki cihânı dosta giden
'İşkdur sermâye gel bâzâr iden

'Araz sermaye olmaz dost katında
Edebdür varlığını Şeh hazretinde

Sahâvet ider-iseñ 'ışk alasm
Tamâm terk olıcak 'ışkda kalasm

420 Sahâvet 'ıvazını 'ışk bağışlar
Bulnur 'ışk içinde 'aceb işler

'Aşık olana ne sermâye vü mâl
Dilek iki gönül bir bu ne muhâl

(417) İşkdur: Vezin gereği "ışkdur" okunmalıdır.

411. Yüz bin yörüşü (tez, hızlı koşanı) cömert er yendi. Bu meydan (dünya) ödülünü o alıp gitti.

412. Yüz bin "dâva" güden, ona yetişemez. (Cömert insanın) izini tozunu kimse göremez.

"Dâvâ" için bkz. 37. beyit.

413. Cömert bir kişi, Cennet'e bakmaz (terk-i ukbâ). Tâca, Cennet elbisesine ve hûriye meyletmez.

414. Onu (Allah'ı) duyanlara, ne Cennet ne hûrî gerekir. "Terk"e girene, ne hûri ne de (Cennet'teki) kasırlar...

415. Bu sebeple, (Allah'ın) tecellisi, ona parlar (erişir). O, zerre kadar bile rastgele bir yere meyletmez.

416. İlâhi cemâli (güzelliği) gören, neye şüphelensin? Ondan daha iyi ne var? Başka şeye neye baksın?

417. Dosta (Allah'a) giden, iki cihânı ne yapsın? Pazar yapan, gel sermâye aşktır.

418. Allah katında "araz" (sonradan olan hâller, keyfiyetler. Burada zenginlikler anlamındadır) sermaye olmaz. Onun huzurunda, "edeb" gerekir.

419. Cömertlik edersen, aşka ulaşırsın. Bütünüyle, herşeyi "terk" ettiğinde, aşkta (bâkî) kalırsın.

420. Cömertliğin karşılığını, aşk verir. Aşk içinde (sayesinde) şaşılacak (derecede) işler bulunur.

421. Âşık olana ne sermâye ne de mal gerekir. Dilek iki, gönül ise bir; bu ne imkânsız bir şey! (Bir gönülde, hem maddî hem manevî arzuların gerçekleşmesi mümkün değildir).

41b

Güzâf yirde degül bu sen didüğüñ
Bulursun sen seni sen istediüğüñ

Senüñle sen tanış gör kandasın sen
Senüñ devletüñe bahânesin sen

Seni senden kim eyü bilebile
Geçürdüñ 'ömriñi bu dirlik-ile

425 Neyise dirliüğüñ oldur ölümüñ
Bugünkü gün durur yarıñı günüñ

Hak'ı tıyanlara bugün yarın yok
İşüñ bugün bitür gözleme ayrık

42a

Hisâbı her kimüñ yarına kaldı
Tut eyle kim balığı taşa saldı

Kimüñ ahvâli kim yarına kaldı
Eliyle başına ol koydı odı

Ki zîrâ pâdişâhuñ bunda hâzır
Ne işüñ var diye ferdâda âhir

430 Gözüñ görür-iken gel Hak yolına
Komagıl nefsiñi kendüligine

Niçün korsın seni düşvâr sa'ate
Kanı 'akluñ göyersin kıyamete

Kamu çig işüñi hep bunda bişür
Yol uzakdur yüküñi bunda divşür

422. Bu dediklerin, boş, asılsız şeyler değil. Sen istediğin taktirde, kendini (özünü) bulursun.

423. Sen, kendinle tanış; nerede olduğunu gör! Senin devletine (mutluluğuna) bahâne yine sensin.

424. Seni senden kim iyi bilebilir? Ömrünü, bu şekilde yaşayarak geçirdin.

425. Hayatın ne ise, ölümün de odur. Yarınki günün, bugünkü günündür (bugün yaptıklarına bağlıdır).

426. Hakk'ı duyanlara, bugün yarın yoktur. İşini bugünden bitir, başka şeye bakma.

427. Kimin hesabı yarına kalırsa, o balığı denizin dışına atmış demektir.

428. Kimin hâlleri (işleri) yarına kalırsa; o başına, eliyle ateş koymuştur.

429. Çünkü Allah, yarın (âhirette) "neler yaptın?" demek için hazır beklemektedir.

430. Gözün görürken Hak yoluna gel! Nefsini kendi hâline bırakma!

431. Niçin kendini zor saate (kıyamete) bırakırsın. Ak'ın nerede, yoksa kıyamette yanarsın.

432. Bütün çig işlerini, hep burada pişir. Yol uzaktır, yükünü burada devşir.

42b

Ki bunda bitmeyen iş anda bitmez
Sagır mı kulagûn niçün işitmez

Cömerdler duydu bunda ol zevâli
K'olara vâsıl oldu Hak visâli

435 Sahâya sen Yunus virdüñ-ise erk
Eyit imdi bu yolda neyledüñ terk

Vücûhuñ yog-ise gönüllere git
Boyun virmez tamarlaruñ sekit

Gönül erini öğdin koma elden
O kurtarır seni dürlü fi'ilden

Ögüt dutar-iseñ koma etegin
Tac eyle başuña ayagı hâkin

DÂSTÂN-I GAYBET Ü BÜHTÂN(*)

Gel imdi eydeyin birkaç nasîhat
Bu 'akl-ı cüz'îden saña eyü baht

440 Kalur taşra bu şârdan 'akl-ı ma'îş
Bakar bu yola 'akl-ı cüz'i bakış

Anuñ-çün dost yüzünden gözün ırmaz
Buçuk sâ'at bu ansuz hîç dem urmaz

Çü dost anuñ olupdur her nefesde
Ki dostsuz cân kuşu turmaz kafesde

(*) Başlık: K, YE; F'de ise "Dâstân-ı 'Akl'" şeklindedir.

433. Burada bitmeyen iş, orada (âhirette) bitmez. Kulağın
sağır mı, niçün işitmez?

434. Cömertler, zevâlini (sonlarını) burada gördüler. Bunun
için, Hakk'a kavuşmak onlara nasip oldu.

435. Yunus, cömertliğe kuvvet (önem) verdinse, bu yolda ne
"terk" ettiğini şimdi söyle!

436. Yüzün yoksa, gönüllere git! İtaat etmeyen (âsî) da-
marlarını, tekdîr et!

437. Gönül erinin öğüdünü, elden bırakma. O, seni çeşitli
(her türlü) hareketlerden (kötülüklerden) kurtarır.

438. Öğüt tutarsan, (gönül erinin) eteğini bırakma. Onun
ayağının toprağını başına tâc et!

"Gönül eri" için bkz. 107. beyit.

GIYBET ve İFTİRA DESTANI

439. Gel, şimdi birkaç nasihat edeyim! Bu cüz'î akıldan
(insan aklından) sana iyi bahtlar açılın.

440. "Akl-ı ma'îş", bu şehrin (gönlün) dışında kahr. (Çünkü)
o, bu yola sadece cüz'î akılla bakar.

"Akl-ı ma'âş (ma'îş)", dünya düzenini kavrayan insan aklıdır.
Buna "akl-ı cüz'î"de denir. Mutasavvıflar, sadece kıyas ve mantık
esasları dahilinde faaliyet gösteren bu akılla, ebedî gerçeklerin kav-
ranamayacağını söylerler. (Bkz. Uludağ, a.g.e.s. 35-37).

441. Onun için, gözünü Dost'un (Allah'ın) yüzünden ayır-
maz. Yarım saat bile onsuz hiç nefes almaz.

442. Onun her nefesinde Allah vardır. Çünkü dostsuz (sev-
gilisiz, Allahsız), can kuşu, kafeste (bedende) durmaz.

- 43b Ögüt alur-iseñ sen bu haberden
Gerek hâriciler sürile şârdan
- Ki biñ er şehir içre el bir itdi
Hariciler sürilüp el bir itdi
- 445 Şehir bizüm olup düşmen sınıkdı
Bize tapu iden yavlak mıkdı
- Eğerçi işlenür bühtân u gaybet
Ser-encâm oldılar bunlar melâmet
- Ki gaybet cân-ile kadîmi degül
Ki gaybet kandasa âdemi degül
- Çü gaybet mertebesi küfre girür
Nasîbi neyise ol anı alur
- 44a Kişiniñ hayzıdır agzında gaybet
Ki gaybet söyleyen bulmaya rahmet
- 450 Eger var-ise 'akluñ gaybeti ko
Ki gaybet koyanuñ haznesi tolu
- Padişâh haznesinde metâ' öküş
Uyhudan uyanup dut sözüme güş
- Kişi k'ol kapuya hâcâta vardı
Neyise maksûdı anı başardı
- Çü bugz u gaybet-ile gide tâ'at
Gerek bu ikiden itmek ferâgat
- 44b Gerek fânî cihândan dartınasın
Muhâlif işlerüñden hep yunasın

(451) meta': menna' -Metin

443. Sen bu sözlerden öğüt alırsan, hariciler (din dışı olanlar) bu şehirden (gönülden) sürülecektir.
444. Bin er şehir içinde, elbirliği ettiler ve haricileri sürüp birlik oldular.
445. Şehir bizim oldu, düşmanlar öldürüldü. Bizim makamımıza gelenler, çok itaatkâr oldular.
446. Her ne kadar iftira ve dedikodu edilirse de, bunlar sonunda ayıplanırlar.
447. *Gıybet* cân gibi ezeli değildir. *Gıybet* neredeyse orada insanlık da yoktur.
448. Çünkü *gıybetin* mertebesi küfre kadar gider. Nasîbi ne ise, o onu alır.
449. *Gıybet*, insanın ağzında hayz gibidir. Çünkü *gıybet* eden rahmet bulamayacaktır.
450. Eğer aklın varsa *gıybeti* bırak. *Gıybeti* bırakanın hazinesi doludur.
451. Tanrı'nın hazinesinde metâ (kıymetli eşyâ) çoktur. (Gaflet) uykusundan uyanıp sözüme kulak ver!
452. O kapıya (Allah'ın huzuruna) hâcete varan kişi, maksadı ne ise ona erişir.
453. Çünkü kin ve *gıybet* ile ibadetler gider. Bunun için bu ikisinden vazgeçmek gereir.
454. Fanî dünyadan elini çekesin. Aksi (kötü) işlerden hep temizlenesin!

455 İçerü gizlüdür cümle yavuz hû
Gider gösterme kimseye anı yu

Gerek sen zengi vü pası yuyasın
Saña lâyük midür anı koyasın

Sakın katran kabına koyma bâlı
Ki nâzük yirdedür dostuñ visâli

Tamarlaruña cümle saykal urgıl
Ki her birine bir kulluk buyurgıl

Niçe hâlden hale gerek düşesin
Geçe çok rûzgâr andan aşasın

45a 460 Kaçan genc bulasın yir kazmayınca
Ye kalp sâfi mi olur kızmayınca

Eger genc gerek-ise renc iletgil
Ögüt dutar-iseñ gel gence gitgil

Beri gel genci saña buldurayın
Saña buldurmayanı bildüreyin

Bulayın dir-iseñ kayyûm u hayy ol
Hazîneye vara bevvâb tâ bul

Dür ü gevher alasın haznelerden
Bulma cümle sende kân u ma'den

465 Kolay tertîb-ile kim bula genci
Çün öyle varımazsın ko sagıncı

Sagınc-ile şeker kim yidi ya bal
Bahâsın virmeyince irmedi el

(464) haznelerden: Hazneler -Metin

455. Bütün kötü huylar içeride gizlidir. Onları çıkar, kimseye gösterme, (hemen) temizle!

456. Senin, kir ve pası (kötülükleri) yıkaman gerek. Bunları saklaman sana lâyük midür?

457. Sakın, katran kabına bal koyma! Çünkü Allah'a (Dost'a) kavuşma nâzık yerdedir (gönüldedir).

458. Bütün damarlarına cilâ vur (onları temizle) ve her birine kulluk buyur (bütün uzuvlarıyla kulluk et).

459. Nice hâlden hâle düşmen (geçmen) gerek. Çok zaman alır (fakat) onları aşmalısın.

460. Toprağı kazmayınca, hazineyi nasıl bulabilirsin? Hararetlenmeyince (bir çaba sarfedilmedikçe) kalp temizlenir mi?

Burada "hazîne" ile, tasavvuftaki vahdet makâmı kastedilme' tedir.
bkz. 158. beyit.

461. Eğer hazîne gerekse, eziyet, cefâ çek. Ögüt tutarsan gel hazîneye git.

462. Beri gel, hazîneyi sana buldurayım! Sana, (onu) kimin buldurmadığını bildireyim.

463. Bulayım dersen, ezeli ve ebedî ol (kendini Hakk'ın varlığında tamamıyla yok edip, O'nun sıfatlarıyla süslen)! Hazîneye varıp, kapıcıyı bul.

464. Hazinelerden inci ve cevherler (İlâhî sıfatlar) alasın. Sende bütün ocaklar ve madenler bulunsun.

465. Kolay bir tertib ile (çalışmayla) hazîneyi kim bulabilir? Böyle varamazsın, emellerinden vazgeç!

466. (Sadece) hülyalarla kim şeker veya bal yedi? Değerini vermedikçe (haketmedikçe) bunlara el ulaşamadı.

Yülkin kim bağladı reyğân şekerden
Haber alayıduk olsa bulardan

Şeker degül durur bu söziüm ucu
Ne yidiğim bilür ma'nî bilici

Olur ma'nî sözi şekkerden irak
Bulayım dir-iseñ sükkeri bırak

470 O sükker sevme kim Mısır'da biter
Neye lâıyk ise er aña yiter

46a Ne(y)i sever-iseñ gözlersin anı
Saña görünmedi şekker cihânı

Tag u taş oldu bize külli şekker
Tokkuz biñ kişi anı her dem öger

Bu 'âlem şekkerine beñzemez ol
Sebîldür cümleye anda şeker bol

Göreyin dir-iseñ ko bu cihânı
Duta ögüdüüm ol-kim ola cânı

475 Saña ko didüğüüm gaybetdür ü kîn
Bu iki düşmeni dost sanma miskîn

46b Bu düşmenlerüñün sözini diñle
Ana göre yörü dirlügin eyle

Kamu toğan günüñ gıceye beñzer
Neye beñzedeyin yâ neye benzer

Gözi yok yir içer dünyâyı görmez
Togar ay u güneş ol anı görmez

467. Şekerden yükünü, bedavaya kim bağladı? Eğer böyle olsaydı, haberini alırdık.

468. Bu sözün amacı, şeker değildir. Ne yediğimi, (neyi kastedtiğimi) "mâna" bilici (hakikati bilen) bilir.

469. "Mâna" sözü, şekerden uzak olur. Onu bulayım dersin, şekeri (dünyevî nimetleri) bırak!

470. Şekeri sevme, o Mısır'da biter. Er (insan) neye lâıyk ise ona ulaşır.

471. Neyi seversen, onu beklersin. Şeker cihanı sana henüz görünmedi.

472. Dağ ve taş, bize bütünüyle şeker oldu. Dokuz bin kişi onu her an ögmektedir.

473. O, bu âlem şekerine benzemez. O herkese dağıtılan bir sebîldir. Onda şeker boldur.

474. Onu göreyim dersin, bu cihânı bırak. O ögüdüümü tutsun ki cânı olsun.

475. Sana bırak dediğim *gıybet* ve *kindir*. Ey miskin, bu iki düşmanı kendine dost sanma!

476. Bu düşmanlarının sözünü dinle ve ona göre yürü, hayatını düzenle!

477. Bütün doğan günlerin geceye benzer. Neye benzeteyim, başka neye benzer.

478. Gözü yok, yer içeren dünyayı görmez. Ay ve güneş doğar, o onları görmez.

- Anuñ-çün gözleri hicâb içinde
Kalur' zulmât-ile ol h'âb içinde
- 480 Kulagı işiden şeklini görmez
Ki görmek adı aña uyıvermez
- Anı göstermeyen kîn-ile gaybet
O sagıncdan saña heyhât heyhât
- 47a Gözüñ görmez dir-istem kakıyasın
O tamardan beni hod dokıyasın
- Nice göz ugrısı seniñ içinde
Yir içer oturur seniñle günde
- Bakar ölü gibi gözüñ nûru yok
Özini görmeyen ne göre ayruk
- 485 Saña 'âkil dime seni unuttuñ
Ne dise kîn ü gaybet anı duttuñ
- Ne işüñ var seniñ senden farîda
'Amel eyle 'amel seniñle gide
- 47b Niçe bir görmemek açgıl gözüñi
Od içinde koduñ sen kendüziñi
- Kişi kim ola ol kendüye düşmen
Geñez degül kim anı koya düşmen
- Gözi görmez kişi sevgüden ırak
Kanı döst kandasın sen gözüñ aç bak
- 490 Göremedin gözüñ n'añlaya gönül
Kabül itmezse göz neyleye gönül
- Kamu sevgü dadın evvel göz alır
Pes andan sevgüyü gönülde kalur

(483) ugrısı: agrısı -Metin

479. Onun için gözleri örtülüdür. O (daima) uyku içinde, karanlıkta kalır.
480. Kulağı işitir fakat şeklini görmez. Görmek işi, ona uymaz.
481. O'nu (Allah'ı) göstermeyen, kin ve gıybettir. O düşüncelerden sana yazık, yazık!
482. Gözün görmez, dersem öfkelenmelisin. O (kin) damarlarınla beni bizzat dokuyasın (vurasın).
483. Nice göz hırsızı, senin içinde. Hergün seninle yer içer oturur.
484. Gözünün nûru yok, o ölü gibi bakar. Kendini görmeyen başka ne görebilir?
485. Kendine akıllı deme, sen kendini bile unuttun. Kin ve gıybet ne derse, sen onu tuttu.
486. Sana farz olan başka (şeylerle) ne işin var? Seninle gi-decek ameller et.
487. Ne zamana kadar görmeyeceksin, gözünü aç! Sen kendi kendini ateş içinde bıraktın.
488. Kendi kendine düşman kim olur? Düşmanın onu bırakması kolay değildir.
489. Sevgiden uzak olan insanın gözü görmez. Dost (Allah) nerede, sen neredesin? Gözünü aç!
490. Gözün görmedikçe, gönül nasıl anlasın? Göz kabul etmezse, gönül ne yapsın?
491. Bütün sevgilerin tadını önce göz alır. Ondan sonra sevgi, gönülde yerleşir.

- Gözi görmez kişinin sevgüsü yok
Gözi olan durur sevgüyle tok
- 48a Koyan kıymet göz olur her neseye
Ki kıymetsüz kim ola baha saya
- Gözi yok kişi neye kıymet ide
Sogulmuş kuyudan kim su ilede
- 495 Gönül kabiz göze fayiz di mutlak
İrer piş-keş cana eyle olicak
- Gözi yok kişinin sevmek nesidir
Gönül kul olsa gözüün fitnesidir
- Suret gözi degül bu göz didüğüm
Bilürem ben neden ne istediğim
- 48b Göz oldur kim müdâm ol canı göre
Farîdadur kula sultânı göre
- Bu baş gözi degül ol cân gözidir
Kimün cânı var-ise anı görür
- 500 Olar kim olalar cân yumuşında
Kaçan hergiz ola dünyâ işinde
- Ulu dirlik gerek ol emr-i cânâ
Ne dünyâ âhiret anı tuyana
- Canı yok kişinin uykusu kanmaz
Ki canlı barmagın uykuya banmaz
- Ömür geçdi dahı uyanmagun yok
Kin ü gaybet suyuna kanmagun yok

(495) kabiz: kabil -Metin

492. Gözü görmeyen insanın sevgüsü yoktur. Gözü olan (gören insan) ise sevgüyle doludur.

493. Her nesneye, kıymet veren, gözdür. Kıymetsiz olana kim değer verir?

494. Gözü olmayan kişi, neye değer versin? Suyu çekilmiş kuyudan kim su alabilir?

495. Gönlü kapalı göze, mutlaka feyz vericiyi söyle (tavsiye et). Öyle olunca cânâ (rûha), armağan ulaşır.

496. Gözü olmayan kişinin sevmek neyinedir? Gönlü kul olsa bile, bu gözüün fitnesindedir.

497. Bu söylediğim, sûret (beden) gözü değildir. Ben ne istediğimi bilirim.

Burada kastedilen göz, gayb âleminin görülmesini sağlayan kalb gözüdür.

498. Göz odur ki, dâima cânı görür. Sultânı (Allah'ı) görmek kula farzdır.

499. Bu baş gözü değil, cân gözüdür. Kimin cânı varsa onu görür.

500. Cânın (gönlün) hizmetinde olanlar, hiç bir zaman dünya işine dalmazlar.

501. O cânın emrine ulu bir dirlik (hayat) gerektir. Onun (sesini) duyana ne dünya ne âhiret lâzımdır.

Bkz. "terk-i dünyâ" ve terk-i ukbâ", 405. beyit.

502. Cânı olmayan kişinin uykusu kanmaz. Cânı olan kimse, (gaflet) uykusuna parmağını (bile) banmaz.

503. Ömür geçti, daha uyanacağın yok. Kin ve gıybet suyuna kanacağın yok.

49a Üç yüz altmış tamaruñ uykuladı
Gidüp kervân yükiñ yabânda kaldı

505 Dahı yuyulmadı ol kîn tamarı
Yolında 'aybınuñ harc oldı varı

Dilersen gaybeti ben bildüreyin
Şakâvet perdesini kaldurayın

Dimek gördüğünü gaybet bu mutlak
Ki perdelülere sâbit degül Hak

Dise görmese bühtân-ı 'azîmdür
Buyuran böyle Kur'ân-ı Kadîmdür

49b Farîda her kişiye kendü sözi
Bakar kendü yolına kendü gözi

510 Kaçan kim göz gönülden togru baka
İşitmez kulaguña hakkı çaka

Çü hakdan gayrı sözi yokdur ayruk
Hakı tuyan kişiler hakk-ile tok

Kogıl ayruk sözi sen seni gözle
Senüñ suçun-ile sen seni yüzle

Kimesne suç-ile kimse kınanmaz
Kişi ayruk suçını suç sanmaz

Saña bî-gâne suçından hatâ yok
Meyil yok kimseye ata aña yok

50a 515 Ayrugı söyleyen kendin unıdır
Ki zîrâ suçludur âsî huludur

(504a) Vezne uymuyor.

(515a) Vezne uymuyor.

504. Üçyüzaltmış damarın uyukladı. Kervan gitti, yükün yabanda kaldı.

505. O kin damarı daha temizlendi. Onun bütün varlığı, aybının yolunda harcandı.

506. İstersen, *gaybeti* ben anlatayim ve kötülük perdesini kaldırayım.

507. Gördüğünü söylemek, bu mutlak *gaybettir*. Gözü perdeli olanlara (kalp gözü mühürlü olanlara), Allah görünmez.

508. (İnsan) görmediği bir şeyi söylerse, büyük bir iftirâdır. Bunu böyle buyuran Kur'ân-ı Kadîm'dir.

509. Her kişinin kendi sözü kendisine bir farzdır (herkes söylediklerinden mutlak sorumludur). İnsanın kendi gözü kendi yoluna bakar.

510. Ne zaman, göz gönülden bakarsa, işitmeyen kulağa bile doğruluğu gösterir.

511. Doğruyu duyan kişiler, doğruluk ile doludurlar. Çünkü (onların) doğruluktan başka sözleri yoktur.

512. Sen başkasının sözünü bırak, sen kendine bak! Kendi suçunla, sen kendini yüzleştir.

513. Başkasının suçu için, hiç kimse suçlanmaz. İnsan başkalarının suçunu suç yapmaz.

514. Yabancıların (başkalarının) suçundan, senin hatan yoktur. Meyli olmayan kimseye, lütuf yoktur.

515. Başkasını çekiştiren kendisini unuttur. Çünkü suçlu ve âsî huyludur.

Söze yol yok durur kim söylene boş
Meger söz hakk ola hem hakk ola gûş

Nice söyler-iseñ sen hakkı söyle
İcâzet yok durur ayruksı meyle

Nice söziñ var ise saña öyle
Sanasın haklısın nengle gamuñla

Ne hâcetdür ki saña kimse haberi
Farîda cümleye kendü bazârı

50b 520 Özini gözleyen kimseye bakmaz
Dahı n'îş dir-iseñ ol yaña akmaz

Ko ayruklar sözini sen seni güt
Kınama kimse(y)i sen işit ögüt

Saña kimse suçu bir zerre irmez
Saña ayruk yidiği çeşni virmez

Sen ayruk yidiğiyle toymayasın
Anuñla cism ü 'ömri yoymayasın

Niçe âvâreçla saña böyle
Bir iki gün n'ola olsañ seniñle

525 Dahı bir gün saña sataşmaduñ sen
Dahı bir gün taguñdan aşmaduñ sen

51a N'ola bir gün eger küfrün yeñesin
Seni şerh eyleyüp seni bilesin

İñen âvâresin dölenmegüñ yok
Ki kendü kendüñi hîç anmaguñ yok

Eger görseyidiñ kendü zevâlün
Kimesne añmaga kalmazdı hâlün

(517) nengle: sengle -Metin

516. Boş söylenen söze/ yol yoktur (izin yoktur). Hem söz doğru olmalı hem de kulak doğruyu duymalı.

517. Ne söylersen, sen doğru söyle. Başka davranışlara izin yoktur.

518. Ne kadar sözün varsa kendine söyle. Sen ayıpların ve gamlarınla, kendini haklı sanırsın.

519. Sana başkasının haberi lâzım değildir. Herkese kendi pazarı farzdır (herkes kendi ilişkilerinden sorumludur.)

520. Kendine bakan, başkasına bakmaz. Bundan başka bir iş dersen, o yöne dönmez.

521. Başkalarının sözünü bırak, sen kendini idare et. Sen öğüdü duy, kimseyi ayıplama.

522. Kimsenin suçu, zerre kadar sana dokunmaz. Başkasının yediği sana tat vermez.

523. Sen başkasının yediğiyle doymazsın. Onunla bedenini ve ömrünü hebâ etmeyesin.

524. Bu âvereliğin ne zamana kadar sürecek? Bir iki gün de kendinle ilgilensen ne olur?

525. Bir gün bile sen kendi kendine sataşmadın (özeleştiride bulunmadın). Bir gün dahi dağından (kibrinden) aşmadın (in-medin).

526. Ne olur, bir gün olsun küfrünü yen! Kendini şerh edip (anlayıp), kendini bilesin.

527. Çok âvâresin, kendi etrafında hiç dolaştığın yok. Kendi kendini hiç hatırladığın yok.

528. Eğer kendi sonunu görebilseydin, kimseyi anmaya (çekiştirmeye) gücün kalmazdı.

Eger görseñ yaragun kılardıñ
Hisâbuñı senün sen alayıduñ

530 Sa'âdet olsa Hak virse basîret
Göreydüñ ne kılur saña bu gaybet

51b

Niçe yıl bir kişi gaybete uymuş
Ser-encâm 'âkıbet kendüyi tuymuş

Peşimân oldu vü dil-teng ü gamgîn
Neler itmiş aña bu gaybet ü kîn

Diyüp ahvâlini derdin yeñiler
'Akıl şâhenşchinden çâre diler

Kamu vasfı vü 'arz-ı hâli oldu
'Akıl ne didise göz yumdı kaldı

535 İşi togruluga buyurdu 'akıl
Yöri imdi buña ta'cîl yarî kıl

Kıgırdı togruluk yârenlerini
Özüyle sapmasuz varanlarını

52a

Gör imdi togruluk bir neler eyler
Yıkır gaybet evin kara yir eyler

Togurluk cümlesinden yüksek üzer
Togurluk besleyenler 'arşda gezer

Mahal mi 'arş yâ fers togrulara
Virür kendüligini şeh bulara

540 'Âşıkdur togrulığa togru cânlar
Togurlığı bulur dostı sevenler

Sadıkdur togrulukda eyü kişi
Togurluk eyü ider yavuz işi

529. Eğer görseydin, hazırlığını yapardın. Kendi hesabını kendin görürdün.

530. Hak, basîret (uzak görüşlülük) verseydi de, saadete ulaşıydın ve "gaybet" in sana neler yaptığını görseydin.

531. Nice yıldır bir kişi *gaybete* uymuş. Fakat sonunda kendi (gönlünün sesini) duymuş.

532. Bu *gaybet* ve *kin*, ona neler yapmış... Gönlü sıkıntıda ve kederli. Sonunda pişman oldu.

533. Durumunu söyleyip, derdini yeniler. Şâhlar şâhı *Akıl*'dan çâre diler.

534. O, bütün vasıflarını ve hâlini arz etti. *Akıl* ne dediyse, gözünü yumdu kaldı.

535. *Akıl*, ona *doğruluk* buyurdu. Şimdi yürü, bunu kendine acele yâr et!

536. *Doğruluk*, kendisinden başkasıyla ilgilenmeyen (doğru yoldan sapmadan giden) arkadaşlarını çağırırdı.

537. *Doğruluk*, şimdi neler yapar, gör! *Gaybet* evini yıkıp, kara yerle bir eder.

538. *Doğruluk* hepsinden yüksekte uçar. *Doğruluk* besleyenler arşta gezer.

539. Doğruların yeri ne gökyüzü ne de yeryüzüdür. Allah, bunlara kendisini verir.

540. Doğru cânlar, doğruluğa âşıktırlar. Allah'ı sevenler doğruluğu bulurlar.

541. İyi kişi, doğruluğa sâdiktir (içten bağlıdır). *Doğruluk*, kötü işi, iyi yapar.

- 52b Ögüdi cümle togruluktan alır
Togurluk dirliği ebedi kalır
- Fidî cânım saña ey togru varan
Müşâhede bulur anı başaran
- Ezel-ebed ne ola togrulara
Zahir-bâtın hicâb olmaz bulara
- 545 İki 'âlem bir oddur bir nazarda
Ki birdür togruya imrûz u ferdâ
- Ki togru hâlini yarına koymaz
Bugün yarın demek ol hâle uymaz
- Neyise zâhiriün bâtmuñ oldur
Neyise endişeñ ol yaña yoldur
- 53a Kamuya togru dersin togruyısan
Bulunmaz togruluk sen egriyisen
- Yola gitme sen egri iy bi-gâne
Seniñ dirliğüñe sensin bahâne
- 550 Kamular göz gibidür sen bakıcı
Seniñ gözüñ durur seni çakıcı
- Neye kim bakar-iseñ ol yüziñdür
Kime ne sanur-iseñ kendüziñdür
- Eger biñ yıl kaçasın senden ütmez
'Ameliñdür bile kancasına gitmez
- 53b Togurluk hil'atin ol vakt giyesin
Has u'âm harcıya togru diyisin

542. Ögüdü hep, *doğruluk*tan alır. Doğruluk dirliği (hayatı) ebedî kalır.
543. Bunu başaran, İlâhî güzelliği görür. Ey doğrulukta olan insan, canım sana feda olsun!
544. Doğrular için, ezel ve ebedin önemi yoktur. Zâhir (dış) ve bâtın (iç, hakikat) bunlar için örtülü değildir.
545. Bir bakışta iki âlem de bir ateştir. Doğru kimseye bugün de yarın da birdir.
- Dünyayı ve âhireti, İlâhî güzelliği temâşa için terk edip Hak'ta fâni olan veliler için bugünün ve yarının önemi yoktur.*
546. Doğru, işini yarına bırakmaz. Bugün yarın demek o hâle uymaz.
547. Dışı ne ise, içi de öyledir. Düşüncen ne ise, yolun da o tarafadır.
548. Sen doğruysan, herkese doğru dersin. Sen eğri isen (yanlış yolda isen) doğruluk bulunmaz.
549. Ey bîgane! Eğri yola gitme. Kendi hayatına sebep, (yine) sensin.
550. Herşey göz gibidir, sen ise bakıcısın. Seni kovalayan, kendi gözündür.
551. Neye bakarsan o yüzündür. Kimin hakkında ne düşünürsen, o kendine aittir.
552. Senin amelin, herhangi birine gitmez. Bin yıl bile kaçsan, senden vazgeçmez.
553. Doğruluk elbiseni o vakit giyesin ve aydına, halka, herkese *doğruluk* tavsiye edesin.

554. Göz, bakişına *doğruluk* göstere. (Böylece) bütün kötü işler senden uzaklaşsın.

555. Doğruluk çirasını (meşalesini) yakınca, karanlık kaçır. Kendisi yanar, bize nûr kapısını açar.

556. Tarih, lafzen yedi yüz yedi idi. Yunus'un cânı da bu yolda feda idi.

557. Mum (meşale) yandı, *doğruluk* delili bulundu. Ev aydınlandı ve hırsız kovuldu.

558. Mum dediğim, şüphesiz iman nûrudur. İmanıyla, Allah cemâlini gösterir.

559. Hırsız dediğin, azgın bir şeytandır. İçinde daima fitne düzer.

560. İbadet ile, (şeytanın) makamını yıkarsan, bu talihle muradına kavuşursun.

561. Ey gâfil! Ömrünün geçip gittiğini bilmedin. Ecelin eli, bütün ayıplarını açacaktır.

562. Sen bu ayın kaçıdır (hangisidir) diye sorarken, ömrün yavaş yavaş geçmektedir.

Togurluk gösterge göz bakişına
Ki senden cümle yavuz iş taşına

555 Çirâğı yakıcak karañu kaçır
Özi göyner bize nûr bâbın açar

Söze tarih yidiyüz yidiydi
Yunus cânı bu yolda fidiydi

Çırâk yandı delil togru bulundu
Ev aydın oldu vü ugrı yolundu

Çırâk didüğüm îmân nûrı mutlak
İmânluğa didârin gösterür Hak

54a Ol ugrı didüğüm şeytândur azar
Ki dem-be-dem içünde fitne düzer

560 Makâmını yıkarsañ tâ'at-ile
Murâduña iresin devlet-ile

İy gâfil bilmediñ 'ömriñ geçesin
Ecel eli kamu 'aybuñ açasın

Azın azın bu 'ömriñ geçesidür
Sorarsın sen bu ayın nicesidür

Tammeti'r-Risâleti'n-Nushıyye bi-'avni'llâhi'l-meliki's-
Samedıyye hâmiden ve musallıyan li'llâh

BİBLİYOGRAFYA(*)

- Alptekin, Turan, "Yunus Emre Olayı", *Gösteri*, sayı: 120, Kasım 1990, s. 62-64.
- Ayan, Hüseyin, "Risâletü'n-Nushiyye Üzerine Bazı Düşünceler", *Yunus Emre Sempozyumu Bildiriler*, Ank. 1990, s. 121-126.
- Ciopinski, Jan, *Księgo Dobrach Rad (Risâletü'n-Nushiyye)*, Krakow 1972.
- Ciopinski, Jan, "Le Traite De Bons Conseils De Yunus Emre", *Folia Orientalia*, Tome XVII, 1976, s. 117-140; Tome XVIII, 1977, s. 65-85; Tome XV 1979, s. 77-96.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre Dîvanı*, Ahmet Halit Kit., İst. 1973.
- , *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye ve Dîvan*, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yay., İst., 1965, LIII, 310-417 s.
- , *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kit., İst. 1961.
- Günay, Umay, "Risâletü'n-Nushiyye Üzerinde Bir Değerlendirme", *Uluslararası Yunus Emre Semineri*, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 12-13 Haziran 1991, Ankara.
- Güzel, Abdurrahman - Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre, Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler*, Ankara 1990.
- Horata, Osman, "Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye Mesnevisi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof. Dr. Şükrü Elçin Armağanı, Ankara 1993.
- Kaplan, Mehmet, "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlâk Görüşü (Risâletü'n-Nushiyye'nin Tahlili)", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. XXI, İst. 1973, s. 65-82.
- , "İki Destan İki İnsan Tipi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İst. 1976, s. 21-40.
- İlaydın, Hikmet, "Yunus Emre", *Türk Dili*, Ank. 1983, sayı: 384, s. 515-522.
- Kişling, H. J., "Yunus Emre Dîvanının Mukaddime Beyitleri Üzerine", *Uluslararası Yunus Emre Semineri*, Akbank Yay., İst. 1977, s. 161-162.
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Dîvanı III Risâletü'n-Nushiyye*, Tenkitli Metin, Kültür Bak. Yay., Ank. 1991.
- Toprak, Burhan, *Yunus Emre Dîvanı*, Ahmet Halit Kit., 2 cilt, İst. 1933; 2. bsk. İst. 1943.
- Yüksel, H. Avni, "Polonya'da Yapılmış Olan Yunus Emre İle İlgili Yayınlar ve Çalışmalar", *Milli Kültür*, sayı: 84, Ank. 1991, s. 51-54.

(*) Eserin hazırlanmasında yararlanılan kaynaklar dipnotlarda belirtilmiştir. Burada ise sadece Risâletü'n-Nushiyye ile ilgili direkt çalışmalar alınmıştır.